

III. A regáti magyarság élete szervezeteiben

A regáti magyarság életének problémáival való komoly törődés és számára a segítségnyújtás mértéke mindenekelőtt attól függ, hogy hány lélek sorsáról és megtartásáról is volna itt szó, mennyi a regáti magyarság lélekszáma, s hogyan oszlik ez meg származás, foglalkozás, vallás stb., stb. szerint. A legkülönbözőbb helyekről újra meg újra ezen kérdéseket szegeznek felénk, és azt mondják: komoly és megbízható statisztika nélkül nem is számíthatunk sehol sem érdemleges figyelemre. Hiszen szervezési és társadalmisítási kérdésekről, szükségletekről és lehetőségekről beszélni sem lehet addig, amíg nem tudjuk, milyen számú és nemű embercsoportról van szó.

Tragikus akadálya ügyünknek, hogy minden másra igen, de pontosan ezen egy kérdésre nem tudunk, mert nem is lehet, felelősséggel választ adni. A múltban sem tudtuk, ma sem tudjuk s talán soha nem is fogjuk tudni, hány magyar lélek él a Regátban.

Regáti nemzettestvéreink összeszámlálását ugyanis a múltban is elháríthatatlan külső és belső akadályok tették kivihetetlenné és teszik ma is. Az egész ország területén az összlélekszámnak körülbelül a felét magába foglaló nyolc-tíz csoporttól eltekintve, a legteljesebb szétszórtságban élünk. Egy tekintélyes létszámú szervezetnek éveket és hatalmas pénzüsségeket igénylő munkájára volna szükség egy valamennyire is teljes népi kataszter összeállításához, még akkor is, ha ez minden külső (hatósági) gátlás nélkül végezhetné munkáját, ha az állandó fluktuálás okozta nehézségeket is ki tudná küszöbölni, s végül ha népünk minden ma-

gyarszámbavétellel szemben tanúsított aggodalmát, tartózkodását és ellenszegülését is le tudná győzni.

A legtermészetesebb feltevés az volna, hogy ezen munkát ön maga tudományos érdekei szempontjából is magának az államhatalomnak kell elvégeztetnie népszámlálási és statisztikai szervei útján. De hát ezen érdek érvényesülésének ez ideig tökéletesen útját állta a nála erősebb: a politikai érdek. A háború előtti romániai népszámlálás s az ezek alapján kiadott statisztikai kimutatások a „homogén nemzeti állam” dogmájából kiindulva csak a kifejezetten útlevéllel itt-tartózkodó idegeneket vették fel és különítették el a statisztikai kimutatások nemzetek (nemzetiségek) szerinti megoszlást feltüntető táblázataiba. A háború után végzett népszámlálás eredményeiből pedig nemzetiségek szerinti számadatokat ez ideig még nem bocsátottak közre.

Ennek következtében a Regátban élő magyarság számarányairól minden időben a legellentmondóbb állításokkal találkozunk az irodalomban. Tetőfokára ez a zavar napjainkban hágott, amikor a regáti magyarság lélekszáma felől mindenütt elismert tény, hogy ennek a háború utáni nagyszámú kiözönlés következtében az utolsó tizenkét év alatt meg kellett sokszorozódnia. Ilyen alapon beszélnek ma igen sokan például a bukaresti magyarság 100 000-nyi lélekszámáról, holott a háború előtt itt Bukarestben semmi szín alatt nem élhetett 15–20 000 magyar léleknél több. (Néhol 30–40 000-ról is olvasunk.)

Még legmegbízhatóbb adatokkal a moldvai magyarság felől rendelkezünk, miután ezt a bennszülött falusi őslakosságot egyházilag is ismételten számba vették, s könnyebb is volt összeszámlálásuk. De itt is sok függ attól, hogy ki vette őket számba. 1806-ban például Bocskor István²⁰ 50 000 moldvai magyart számlál, de ugyanez évben a francia megbízott csak 20 000 magyar lelket lát. A későbbi moldvai adatok mindazonáltal

megbízhatóknak tekinthetők, miután több oldalról is egybevághóak. Kovács Ferenc 1868-ban a regáti katolikus püspökségi és protestáns egyházi kimutatások alapján a moldvai magyar katolikusok összes számát 62 914 lélekre teszi (ezeken túl a 15 000 eloláhosodott csángót nem véve számításba), az oláhországi (olténiai és munténiai) magyarság lélekszámát pedig 30 463-ban jelöli meg. Kimutatásai nem teljesek.

A romániai magyarok számát (Moldvával együtt) Kertész József 1902-ben 200 000-re, ugyanabban az évben Simon Péter²¹ pedig 250 000-re teszi. E két adatot a fentiek szerint egyáltalán nem érinti, hogy az 1893. évi hivatalos állami statisztika Romániában csupán 40 000 magyar lelket tüntet fel, mert ezek többnyire útleveles magyarok, akik között nincsenek a moldvaiak. Ugyanezen statisztika ugyanis 114 200 katolikus és 13 800 protestánst számlál, ami legalább 110 000 magyarnak felel meg. A két számadat közti különbséget pedig egyebektől eltekintve is ki lehet tölteni azon „reformát”, „calvin” és „luteran” felekezetű magyarokkal, kiket ma sem foglal a hivatalos statisztika a „protestáns” elnevezés alá, főként pedig a háború előtt útlevel nélkül itt tartózkodott, bár itt sem honos és jórészt rendőrileg nyilván sem tartott magyarok tömegeivel.

A Regátban élő magyarság lélekszámára nézve a mai napon elfogadhatónak egyedül a Domokos Pál Péter 1931. évi azon számbavételét lehet tekinteni, mely szerint Moldvában, Bukovinában és Besszarábiában összesen 100 000 magyar származású katolikus él, akik közül 65 000 lélek ma is magyarul beszél. Ezen három tartomány protestáns vallású magyarjainak, valamint Olténia és Munténia magyarságának lélekszámára nézve biztos vagy bár csak megközelítő számadatokkal ez idő szerint senki nem szolgálhat, és talán legkevésbé az 1928. évi hivatalos népszámlálásnak ebből a szempontból még fel nem dolgozott kérdőívei.

A magunk részéről, hogy senki nagyítással ne gya-

núsítson, még a regáti magyarság lélekszámának háború utáni megsokszorozódását sem kívánjuk kihangsúlyozni, hanem megmaradunk a már 1902-ben megalapított 250 000 léleknyi regáti magyarság mellett. Viszont ha valaki ezt a számot félmillióra emeli, azt sem tudnók megcáfolni és nem mernők meghazudtolni.

Az bizonyos, hogy ha például Bukarestben mártírokat keresnének, aligha számlálhatnának tovább 50-nél, míg ha tetemes segélyeket osztogatnának, 100 000 magyarig nem volna megállás. Amikor arról van szó itt a Regátban, hogy ki hajlandó vallást tenni magyarságáról, érette bárkivel harcba szállani, ki meri magát minden kockázat hősi vállalásával magyarnak vallani és ki akar nemzetéért áldozatokat hozni és terheket venni magára, akkor mi itt alig jutunk el 500 lélekgig. Ha pedig valakinek hatalom adatnék ahhoz, hogy az „originea etnică” [etnikai származás] híres szempontjának az érvényesítésével is számba vegye népünk fiait, annak első pihenőjét a félmillió léleknél kellene tartania.

A regáti magyarság sorainak számbavételénél az eredmény attól függ, hogy a magyar mivoltnak milyen ismérveit tartjuk szem előtt, az elidegenedés lejtőin meddig megyünk utána nemzettestvéreinknek, milyen céllal végezzük ezen számbavételt és hogy milyen külső erőt s belső értékeket tudunk felmutatni azoknak, akiket magunk közé akarunk számlálni. Amint eddig is, úgy azután is ezeken fordul meg a seregszemle és a munka sikere.

A regáti magyarság életére irányuló vizsgálódásaink fő szempontját tehát ebben a fejezetben az fogja képezni, hogy kik, milyen célból és milyen szervezetekben végzik itt nemzettestvéreink tömörítését és társadalmasítását és mily mértékben alkalmasak céljaiknak megfelelni.

A minimálisan negyedmillió lelket számláló regáti magyarság sorai között ez idő szerint egyházilag auto-

nóm magyar életet — kultuszának, adminisztrációjának s egyháztársadalmának nyelvét illetően s egyházi felsőbb hatóságait tekintve is — kizárólag csak a reformátusok élnek s a magyar protestánsok (evangélikusok és unitáriusok) közül azok, akik a református egyházközségekbe önként belépve, ezeknek lelki gondozását igénybe veszik.

A regáti (moldvai) protestantizmus felől tudnunk kell, hogy ez csaknem egy évszázaddal idősebb az erdélyi, sőt a magyarországi protestantizmusnál is. Amint ugyanis Karácsonyi János *A moldvai csángók eredete*²² című munkájában kifejti, a moldvai magyarság egyik legősibb csoportját a magyar husziták képezik. Ezeket 1432–39 között a Szerémségből pápai megbízásból egy olasz szerzetesekből álló inkvizítori különítmény üldözte ki, s Moldvában, a Szeret és Tatros folyók völgyébe telepedtek le. Prédikátoraik közül csak a Müncheni-kódexszel kapcsolatban ismerjük Tamás és Bálint, a huszitává lett első magyar bibliafordító szerzetesek nevét. Ám a politikai helyzet változása miatt (a vajdák „névleges” egyesülése a katolikus egyházzal!) itt is utolérte őket az inkvizíció, most már magyar Ferenc-rendi hitvédők személyében. Az akkori viszonyok között magas műveltségű (földmíves és iparos), hitvallásban és gyötörtetésben összeforrt magyar husziták hősi ellenállása az üldöztetések miatt egy fél évszázad alatt megtört: „sikerült őket tévedésükből kiábrándítva végromlástól megóvni és visszavezetni a katolikus egyházba”. Népi exkluzivitásukat mind a románokkal, mind a székelyekkel szemben sokáig megőrizték. Így például Huși (Husz!) városában állítólag máig is elkülönülten élnek, de mind itt, mind sok más helyen már régen nem beszélnek magyarul. Egy részük a későbbi székely kivándorlók tömegei közé kerülve máig megtartotta sziszegő dialektusú magyar nyelvét. Egy elenyésző kicsiny csoport pedig egyetlen faluban, Szász-kúton, ismeretlen körülmények között helvét hitvallá-

sú reformátussá válván, hihetetlenül magára hagyott árvasága dacára, csodával határos módon közel fél évezreden át megmaradt magyarnak és protestánsnak. Az utolsó utánpótlást az 1817. évi erdélyi éhínség székely menekültjeiből nyerte, de 1861-ben már csak hét családot számlált a kicsiny eklézsia, 1925-ig pedig — állítólag — véglegesen befejezést nyert katolizálásuk s egyben romanizálásuk. Azóta a „desolata ecclesia” kis temploma kidült-bedült, harangja elnémult. Kifelejtődött e kis gyülekezet az egyház mindenáron való megtartásra érdemes lelki „műemlékei” közül...

Időrend szerint a regáti református egyházmegye második egyházközsége a bukovinai katolikus székelycsángók tömegei között levő andrásfalvi (Măneuți) eklézsia. A madéfalvi menekültek közé tartozó református székelyek alapították az 1786 körüli időben, azóta állandóan hatalmas küzdelemben él agresszív környezetével. Jellege, szervezete s egész élete azonos egy nagymértékben megtámadott székelyföldi falusi gyülekezetével (A bukovinai magyarság helyzetéről később lesz szó.)

Harmadik a bukaresti református egyházközség, mely 1815 óta áll fenn. Szervezett életét külön fogjuk ismertetni.

A regáti magyar református gyülekezetek negyedik csoportját azok képezik, melyek a Koós Ferenc²³ és Czelder Márton²⁴ 1855–1870. évek közti lázas gyülekezetszervező munkája folyamán alakított számos olténiai és munténiai kis egyház közül a mai napig fennmaradtak. Ezek a ploiești-i, pitești-i, galaci és brăilai egyházközségek. Jelen állapotukat tanulmányunk utolsó fejezetében szándékszunk ismertetni; szervezeti életük és problémáik úgyszólván azonosak a bukarestiével.

Utolsó kategóriába tartoznak azon regáti gyülekezetek, melyeket újabban, 1922 után szerveztek s amelyek templom, iskola, lelkészi lakás nélkül s teljesen va-

gyontalanul állva, megalakulásuk első nehézségein még nem jutottak túl. Ezek: az azuga-buşteni-i és moreni-i gyülekezet, továbbá a lelkész nélkül megalakult filiák: Brezoiu, Craiova és Târgovişte.

E két utolsó kategóriába tartozó regáti vidéki városokban és ipartelepeken a magyarság kulturális, társadalmi s egész közösségi (szervezeti) élete az ezen helyeken levő református egyházközségek életével szorosan azonos. Magyar tannyelvű iskola, egyesület, könyvtár, dalárda, önképzőkör, könyv- és iratterjesztés, vasárnap-i iskola, műkedvelő előadás stb., stb., magyar szó, magyar akarat, biztatás, vigasztalás, magyar lélek a református parókián kívül sehol másutt nem található. Ide járogatnak el s a református egyesületek munkájába tagozódnak be, majd húzódnak vissza katolikus magyar testvéreink is aszerint, hogy lelkükben melyik hatás válik erősebbé: a magyar élet utáni vágyakozás-e vagy pedig a gyóntatószék rettentései...

Sokszor felhangzik a vád, hogy ezen helyeken az autonóm református egyházak vezetői volnának hivatva arra, hogy körletük magyarságát egyházaikon kívül és túl is társadalmasítani igyekezzenek s egyesületi szervezetekbe tömörítsék, de ezt nem teszik meg. A baj csak az, hogy a tapasztalat tanúsága szerint, amely egyházon kívüli egyesületi, társadalmi szervezkedésben a református lelkész bár csak tanácsaival is benne van, az rögtön indexre tett eretnek vállalkozássá és irredentának denunciálandó vakmerőséggé nyilvánították. Ha pedig a református pap távol marad valamely vállalkozástól, akkor az rövid idő alatt összeomlik, vagy lelkesedni képtelen részvétlenség, vagy szélhámosság miatt. Regáti magyarságunk messzebbre visszanyúló történelme ezenkívül az itteni református egyházakra nézve fontosabb tanulssal is szolgál. Időleges előnyökkel és dicsőséggel járhat ugyan, de itt a Regátban nem teszi Isten állandóvá a mi kezeink munkáját, mihelyt azzal az anyaszentegyház keretein túllé-

pünk. Az utolsó hetven esztendő alatt hosszú sorát lehetne megnevezni azon intézményeknek és egyesületeknek, amelyek református lelkész vagy tanító munkájának köszönhetőek eredetüket, de amelyekben idők fordultával kellemetlen nyüggé vált a tiszta magyar célú, érdekű és tisztességű fegyelmezettség, és először ellenünk fordultak, azután pedig megszűntek, vagy ellenséges kezekbe kerültek. Nem engedi Isten, hogy erőnkkel, lelkesedésünkkel, gondunkkal, munkánkkal és pénzünkkel egyházunkon kívül sáfárkodjunk.

Az a felismerés, mely a Kárpátokon túli lelkekben csak most érik, itt a Regátban mint jövendőnk fenyegető veszedelmeinek beteljesedett sötét próféciaja: fájdalmasan reális történelmi tanulság lett. Ez pedig az, hogy nekünk minden problémánk: társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai és nemzeti feladatunk megoldását anyaszentegyházunkon belül kell megtalálnunk, ha élni akarunk.

De ha minden gáncsoskodáson túltennénk is magunkat, világosan tudva, hogy protestáns mivoltunknál nagyobb bűnünk itt az, hogy magyarok vagyunk, és ha Isten rendelésének ezutáni új jelentésében bízva, egy igazabb jövendő reménységében a múltak minden méltánytalanságát el is felejtenénk: regáti egyházközségeink s azok tisztviselői ma már akkor sem volnának képesek a szoros értelemben vett saját gyülekezeteik gondján kívül magukra vállalni a körzetükbe osztott lelkész nélküli szórványgyülekezetek gondozását, sőt ezeken túl a regáti magyarság társadalmi megszervezésének feladatait is úgy, amint ez a háború előtt módunkban állott.

Regáti magyar református egyházközségeink ezen elerőtlenedésének oka mindenekelőtt egyházszervezeti jellegüknek a háború után véghezvitt megváltoztatásában keresendő. E gyülekezetek ugyanis 1920 előtt az Egyetemes Magyar Református Egyház külmisziói egyházközségei voltak, s a Konvent közvetlen gondos-

kodása és felügyelete alatt állottak. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy egyházi s iskolai szükségleteikre összeadogattak, amennyit akartak és tudtak, a hiány pedig a külmisziói segélyből nyert fedezetet. Végeredményben ez legtöbbször a teljes eltartással volt egyértelmű: az iskola teljes dologi és személyi szükségletére s a hitoktatásra például még a legtehetősebb bukaresti egyházközségnek sem kellett gondolnia. A vidéki lelkészek fizetésüket a Konventtől kapták, mégpedig a külmisziói táblázatok szerint. Ám a háború ennek a boldog állapotnak is véget vetett. Regáti gyülekezeteink az Erdélyi Református Egyházkerületbe bekebeleztevéen, annak rendje s módja szerint anyaegyházközségekkel deklaráltattak, a saját szükségleteikről való gondoskodáson túl a rendes rovatabeli terhekkel, az eddig élvezett külmisziói segélyek nélkül. Történt pedig ez éppen akkor, amikor e gyülekezetek a régi tagjaikban való csaknem teljes szétszóródás mellett, a Kárpátokon túlról frissen beözönlöttek szervezetlen tömegeivel felhígulva, a missziószerű gondoskodásra kiváltképpen reá lettek volna utalva. Egyházközségeink anyagi létalapja ettől kezdve az eddig itt merőben ismeretlen egyetemes és kötelező egyházi adózás (kepézés) kellett volna hogy legyen, csak hogy ezen létalapot sehol sem sikerült kiépíteni. A csődállapot leplezhető volt eddig, de most, a lelkészi fizetések állami segélyének sorvadásra indulása miatt rövidesen nyilvánvalóvá válik.

Regáti gyülekezeteink belső lelki szerkezetükben sok vonatkozásban az ellentétességig különböznek erdélyi egyházközségeinktől. Így például a Kárpátokon túli eklézsiáinkat a százados tradíció konzerváló ereje olyan stabil konzisztenciájú szervezeti egységekké kovácsolta, hogy köztük még a leggyengébbek is pusztai inerciájuknál fogva erősebbek és összetartóbbak annál, hogyses — tegyük fel — „rossz papok” nemzedékeken át is képesek lehetnének szétbontani. Ezzel szemben a regáti egyházközségekben az elidegenedés ismertett

útjai miatt az alaptörekvés a szétszóródás, amellyel szemben a pusztá összetartás veszi igénybe erőink legjavát. Ez magyarázza, hogy itteni gyülekezeteinknek a hitéleten és egyháztársadalmi életmegnyilvánulásokon túl még lélekszám szerinti nagyságát is mindig az állomást betöltő lelkész személye és munkája határozza meg. Radikális baj, hogy ezen állomások gyengesége miatt a lelkészek igen gyakran váltogatják egymást. Pedig regáti gyülekezeteink valóban speciális szükségletei nélkülözhetetlenné tennék azt, hogy bennük a lelkész és tanító a gyülekezet, a rábízott lelkek, továbbá a teendők és lehetőségek évek alatt megszerzett alapos ismerete után s egy emberélet teljes reánszánásával induljon munkának. A nagy kiterjedésű szórványkörzetek gondozása sikeresen csak egészen személyi misszionálás mellett végezhető, s állandó munkások nélkül meg sem volna szabad azt kezdeni.

Az óromániai református misszió ősi, bevált szervezetének dezorganizálása nem csupán háború utáni vésés, mert amint tanulmányunk következő, IV., *A múltak hibái és tévedései* című fejezetében ki fogjuk fejteni, a regáti misszió ügye már az 1908. évi konventi szabályrendelettel végzetesen hibás irányba indult. Ide most csak annak megállapítása tartozik, hogy a regáti magyarság református része csupán a konfessziót és a legszűkebbre korlátozott egyházmegyei adminisztrációt illetően képez szervezeti egységet. A traktus egyházi közéletéről beszélni sem lehet, mert ehhez minden törvényes szerve (mint az egyházmegyei tanács, közgyűlés, bíraskodás, lelkészi s tanítói értekezlet stb.) hiányzik. A misszió munkásainak (lelkészeinek s tanítóinak) nemcsak hogy személyes érintkezési lehetősége nincs, de még arra sincs mód, hogy egymás nevéről tudomást szerezzenek. Hasonlóképpen névleg sem ismerik egymást a presbitériumok, mert sem köztük, sem a traktus egyháztársadalmi alakulatai közt összekötő szerv nincs. Így a közösségi szellemnek s a lelki egységnek

még a kialakulása sem indulhatott meg, és erre Egyházi Újságunk egyedülálló s hivatalból mellőzött próbálkozásán kívül komolyan kísérlet sem történt. Gyülekezeteink egymástól rideg elszigeteltségben élnek, a filiák és szórványok sorsával és életével való testvéri törődésről pedig hivatalosan és intézményesen leszoktatnak. Ilyen körülmények között felesleges is annak fejtegetése, hogy egyetlen regáti autonóm magyar közösségünk, a református anyaszentegyház gyülekezetei, miután saját köreiken belül sem érték még el, kielégítően nem szolgálhatnak magjával a regáti magyarság városok és vidékek szerinti társadalmasításának s még kevésbé provinciális szélességű nemzeti megszervezésének.

Amit pedig mindezen akadályok dacára a regáti református egyházak körletükben elértek, az teljes elismerésre méltó, s tanulmányunk IV. fejezetében fogjuk ismertetni.

Bizonyosak vagyunk afelől, hogy amint helyzetünk minden illetékes helyen világosan felismerést nyer, nem marad majd a lehetséges orvoslások nélkül.

A regáti református egyházmegye egyházközségei közül külön kell ismertetnünk a bukaresti gyülekezetet, három okból is. Először azért, mert egymagában is nagyobb és — legalább nyilvántartott és beszervezett tagjaival — népesebb a többi tíz regáti testvérgyülekezetnél. Másodsor azért, mert a vidéki gyülekezetek sorsa mindenkor szorosan összefügg a bukaresti állapotokkal. (Ez az összefüggés az utolsó húsz év alatt mesterségesen szétbontatott ugyan, de a jövő útja, épp e vidéki gyülekezetek érdekében, a régi tradíciók fellelevenítése kell hogy legyen.) Harmadsor, mert a regáti református egyházközségek nagyrészt szervezeti vonatkozású problémái csaknem mindenütt azonosak, s ezek legvilágosabban éppen Bukarestben tekinthetők át. A megoldást is együtt kell megtalálni, s így a bukaresti magyarság protestáns része egyházi szervezetben

való életének alább megrajzolható képében az eddig mondottakkal együtt a „regáti kérdés” fog minden protestáns egyházszerkezeti vonatkozásában szemléltetővé válni.

A következőkben csupán körülhatároljuk az egyes problémákat, a megoldási lehetőségek felől az utolsó fejezetben fogunk szólni.

A bukaresti egyházközség egész története a rendkívüliségek és különlegességek halmazából áll. A Kárpátokon túl vörös posztó számba megy, amikor a Regáttal és Bukaresttel kapcsolatban minduntalan „speciális” helyzetekről hallanak, pedig ezt valóban a helyzetkényszerűségek hozzák magukkal. A bukaresti egyházközség már 1815-ben történt megalakulásakor ilyen „speciális valami”: formálisan a Sükei Imre²⁵ református lelkész „magánlelkésziája” volt, másként meg sem születhetett volna. Évtizedeken át egészen páratlan és egyedülálló valami volt a kálvinista világban a „bukaresti egyházi törvények”, a Sükei-féle „bukaresti református konfesszió”, a „bukaresti liturgia”, egész a keresztel, oltárral felszerelt, képekkel és gyertyákkal teli templomig. Egy évszázadon át sokszor forradalmivá mérgesedett küzdelmei mind onnan eredtek, hogy a Kárpátokon túli egyházi főhatóságok egységesíteni törekedtek. Utolsó mozzanata ennek 1922-ben a „bukaresti ev. ref. egyházközség szervezeti szabályzatának” hatálytalansága volt, természetesen egyelőre csak papíron, mert a lelkekben a szabályzat máig is él. Ám az eltöröltek és kiirtottak helyébe az itteni élet szüntelenül új specialitásokat termel, úgyhogy ma is minden anyaegyházközségi jellegünk dacára csaknem minden problémánk ilyen természetű.

Lássuk ezek közül bár a nagyobbakat:

1) Az egyháztagság problémája. Mindenütt másutt természetes dolog az, hogy a gyülekezetek egyházigazgatásilag kiszabott körletében, legalábbis azonban azon politikai községben, melyben az eklézsia van,

minden olyan református lélek, aki ott rendes lakással és keresettel bír, a gyülekezetnek kötelezett és jogosult tagja. Így rendelik el azt az egyházi és világi törvények egyaránt, ám Bukarestben mégsem így van. Nem hat hét (mint az egyházi törvények rendelik), hanem hat év is eltelik s a bukaresti lakos, itt kereső magyar keresztyén még mindig „odaát” egyháztag, ott fizeti képét, itt halálig „ideiglenesen tartózkodik”, régi gyülekezete — míg egy csepp képét remél tőle — ki nem adja és át nem adja a bukaresti egyháznak. Márpedig ha az „otthon” nem akarja, mi itt képtelenek vagyunk betérni egyházunkba, mert akit ma megfogunk, az holnap tovább költözvén eltűnik, és száz négyzetkilométernyi területen, négyezer utcában évek múltán kerül újra elő, ha ugyan hozzánk nem kergeti hamarabb a nyomorúság, hogy adóhátralékai miatt egy kis segélyt kéregessen. Mit tegyünk ezen lógósokkal, amikor gyülekezetünk harmincezernyi lélekszámából 25 000 ilyen? Az iskoláztatás, hitoktatás, egyházigazgatás és lelkigondozás súlyos feladatai mellett lehetetlenség az, hogy 30 000 lélek gondja, terhe és felelőssége 200 rendes és 1200 rendetlen adófizető egyháztag vállaira nehezedjék! Mit tegyünk tehát? Indítsunk egyházi közigazgatási bírói eljárást Erdély és Királyhágó-mellék szinte minden gyülekezete ellen tízezer és pár száz esetben, vagy pedig adjuk át a végrehajtónak a bukaresti magyarság felét, mert egyházi törvényeink szerint ezeket kellene tennünk? Ez az első probléma, mely az egész Regátban általános.

2) A liturgia és a kultikus szabályok zűrzavara. Liturgiánk sokféleségének fájdalmas és veszedelmes csődje sehol sem látszik olyan rikítóan, mint Bukarestben. Egy ötszáz léleknyi gyülekezet tagjai legalább tizenöt eltérő istentiszteleti rendben születtek és nőttek fel, aszerint, hogy Budapest, Kassa, Zimony, Nagyvárad, Kolozsvár stb. vidékeiről sodorta ide őket a magyar balsors. Nem végezhetünk rendes (homiliás), sák-

ramentumos vagy szimbolikus istentiszteletet, hogy közben áhítatzavaró lelki rossz érzést ne okozunk sok-sok hívünknek. Ki tudna ezernyi néma-szomorú, bajának okát sem tudó lelket meggyőzni arról, hogy az istentiszteleti rendtartás csak lényegtelen keret, emiatt lehet a hittartalom mindenütt azonos?! Itt, a masszív szertartások és stabil liturgiák mindenek közt legfontosabb külsőségeinek világában hogyan akadályozzuk meg azt, hogy az istentiszteleti rend külső zavarossága és eltérései ne szívódjanak be a lelkekbe s ez ne váljék hitbeli bizonytalansággá? Hogyan őrizzük meg a merőben idegen, babonás szertartások konfesszióromboló veszedelmeitől híveinket, amikor saját, ősinék tudott s öröknek hitt szokásaikból mi magunk zökkentettük ki őket? Ez a második probléma.

3) Az anyakönyvelés veszedelmei. Születés, házasság és elhalálozás esetén az egyházi szertartás a polgári anyakönyvi hivatal tanúsítványa alapján történik. Innen tudjuk, hogy a híveink jó 60%-ban hibásan vezetnek be az anyakönyvbe. Nem is számítjuk ide azokat, akik az egyházi szertartást vagy másutt, vagy egyáltalán nem veszik igénybe. Hol a vezetéknevek vannak felismerhetetlenül elferdítve (románosítva), hol a vallás rovata van a kultusztörvény rendelkezésétől s a szülők vallásától eltérően kitöltve. Oka ennek legtöbbször az, hogy az anyakönyvelést végző tisztviselő nem bíbelődik sokat az okmányokkal, hanem amint a fél bemondásakor megüti a fülét az idegen hangzású név, úgy könyveli el fonetikusán, román helyesírás szerint. Sok bűne van itt híveinknek is, akik idegenre bízzák övéik anyakönyvelését. Sokszor azonban nem tudunk rajtuk csodálkozni, hogy nem szívesen jelennek meg a hatóságok óriási magasságokban székelő közegei előtt, hiszen ezek amikor udvariasak, akkor is lármáznak — a mi füleink számára —, hát még amikor veszedő kedvük támad. Pedig hamar támad, különösen ha valaki fogyatékosan beszél románul, s hozzá sokat

akarja tölteni az időt a neve betűztetésével s a vallása minéműségének magyarázatával.

Amit pedig a gyors kezű és mérges hivatalnok egyszerű hibásan beír, annak korrekcióját nem ajánlatos tőle kérni. Tessék a tribunalra [törvényszékre] menni: anyakönyvi kiigazítás, kellemetlenkedések, kérvények, bélyeg, ügyvédi költség, elvesztett munkanapok stb. Ritkán akad olyan, aki mindezt vállalja. Az anyakönyvi eljárásokat úgy is szokták tekinteni híveink, mint elemi csapást, amin ember nemigen változtathat.

Hogyan győzzük meg őket, hogy ősük neve s gyermekeik vallása szentség, ami minden fáradságot és minden áldozatot megér?

Az anyakönyvekben elírt név és elsikkasztott vallás híveinknél a tőlünk való elidegenedés folyamatát önmagában is képes megindítani, előrelendíteni vagy betetőzni. Az ellene való rendszeres küzdelemhez egy ember egész munkaereje sem volna elég, különösen, mert az anyakönyvi „tévedésekkel” sokszor együtt jár az idegen felekezetek térítő erőszakoskodása: a lélekvadászat minden fertelme.

A hitoktatás nehézségei Bukarestben legyőzhetetlenek. Ehhez csak tényeket szükséges felsorolni. Két fungens lelkész, 150 olyan különböző rendű és fokú iskola, melyek egymástól félórányi járásra vannak s mindenikben van 3–15 növendékünk. E növendékek alig beszélnek magyarul, egyenként hónapok munkájába telnék a „beédesgetésük”, külön a szülők meggyőzése, megint külön a tanítók megnyerése és az osztálytársak csúfolódásának ellensúlyozása. Vakmerőség itt bárki részéről még tanácsot is adni, amíg meg nem próbálja mindazokat, amik nekünk eddig nem sikerültek.

A regáti magyar protestantizmus problémái között mind a megoldás rendkívüli nehézsége, mind a rendezetlensége miatt belőle származó veszedelmek nagysága szempontjából legelső helyen áll az úgynevezett

„lutheránus ügy”. Legvilágosabban ez is Bukarestben tekinthető át. Egészen vázlatosan a következőkben áll:

Brassó vármegye csángó vidékéről (a hét faluból), mint régebben, ma is tömegesen jönnek a Regátba s elsősorban Bukarestbe evangélikus vallású magyar testvéreink, akik miután önálló egyházközséget alkotni nem tudtak, idők jártával a református egyházon belül helyezkedtek el.

A bukaresti református egyházközséget 1815-ben történt megalapításától kezdve jó ideig tisztán helvét hitvallású reformátusok alkották. Csak az 1836. évi névjegyzékben látjuk először, hogy a 238 magyar református (meg 17 német és francia református) család mellett 9 magyar lutheránus család is be van vezetve, mint akik — úgy látszik — egyházunk lelki gondozását igénybe vették.

Nem feledkeztek meg eleink arról, hogy mindjárt a dolgok kezdetén magyar becsületességgel tisztázzák a helyzetet, már 1852-ben jegyzőkönyvileg leszögezték, hogy „a hétfalusi magyar luterán atyafiaknak pedig itten tulajdonosi jussuk éppen nintsen”.

A magyar lutheránusoknak a bukaresti református egyházba való betérését és befogadását rendszeresen csak 1860 után indítja meg Koós Ferenc, azon magyar nemzeti érdektől vezetve, hogy őket az itteni lutheránus egyház német befolyásától lehetőleg elvonja s az elrománosodástól visszatartsa. Ettől kezdve számuk az egyházközségen belül, sőt 1889-től az előljáróságban (presbitériumban) is szinte évről évre növekszik, egészen 1916-ig.

A bukaresti református egyházközség szervezeten egy évszázadon át időszakonként megújított különleges „egyházi törvényeinek” alapján állott. Ezek között a három első alaptörvényben (1815, 1841, 1869) az egyháztagság a lutheránusok számára törvényileg nem biztosított, sőt róluk említés sem tétetik, jóllehet 1860 után már gyakran kerül ki közülük egy-két pres-

biter is. Csak az 1905. évi Szervezeti Szabályzatban történik meg a lutheránusoknak és unitáriusoknak az egyházközségbe való intézményes és törvényes bevétele. E szabályzat ugyanis a főváros területén állandó vagy ideiglenes tartózkodásra letelepült magyar ajkú lutheránus és unitárius hittestvéreinket is a református egyházközség kötelékébe tartozóknak és lelki gondozása alatt állóknak mondja ki, s közülük azoknak, akik a közterhek hordozásában részt vesznek, az egyháztagsági jogok gyakorlását a reformátusokkal egyformán biztosítja.

Ekkorra a szabályzat rendelkezései mellett a gyakorlatban is kialakultak a reformátusokkal való jogegyenlőség mellett a lutheránus privilégiumok is, melyek pontosan és kizárólagosan a következőkben állottak: a lutheránusok úrvacsoránál ostyát kapnak. Templomunkban szertartásainknál gyertyát gyűjthetnek. Számukra gyászistentiszteleteket tartunk. Az anyákat „kibocsátjuk”. Temetéseiknél a keresztet magunk (református papok) előtt vitetjük, s temetőinkbe azt beállítani engedjük. Anyakönyveinkben a szülők és gyermekek lutheránus vallását minden esetben kiemeljük. A magyar lutheránusok közül áttérőket a református vallásra nem fogadunk el. Vegyes házasság esetén a gyermekekkel szüleik vallását nemük szerint követtetjük, reverzálisnak e tekintetben helyt nem adunk. Konfirmációkor a növendékeket a református és lutheránus hitfelfogás közti különbségekről felvilágosítjuk. Bár e kiváltságokat soha senki nem kérte, nem ígérte és nem biztosította, azokat egyházközségünk a mai napig tiszteletben tartja. Az iskolánknál alkalmazott evangélikus tanerőt nem soroljuk a bukaresti kiváltságok közé, mert ez a két egyház között Erdélyben is kölcsönösen fennáll.

Ezen állapotot tudomásul vette a brassói evangélikus egyházmegye 1912. évi közgyűlése is, amikor az itteni helyzet tüzetes megvizsgálása alapján kimondotta,

hogy Romániában a tisztán református jellegű egyházba tömörült evangélikusok protestáns szellemű vallási szükségleteinek kielégítését és lelki gondozását biztosítva látja, s így ott külön evangélikus misszió szervezését mellőzhetőnek tartja.

A dolgok ilyen meglehetősen tiszta elrendezése mellett a háborút megelőző években megelégedés, békeség és jó előmenetel volt itt Bukarestben az egyházi élet minden területén. Választások idején használatos kortesfogássá törpült a székely-csángó ellentét felvetése, s végül egyértelműen az egyházközség és a bukaresti magyarság ellenségének tekintették még azt is, aki ilyen haszontalansággal próbálta felizgatni a kedélyeket.

Annál tökéletesebben felborult a jó egyensúly a háború után. Az erdélyi magyar evangélikus egyház vezetősege ugyanis a háború után érkezettnek találta az időt arra, hogy Bukarestben önálló magyar evangélikus egyházat szervezzen. Ez a törekvés hatalmas szövetségesekre talált egyházközségünkön belül azokban, akik az itteni békés egyensúlyt megbontották, sőt magukban egyházi felsőbb hatóságainkban is, akik a Konventtől frissen átvett regáti misszió viszonyaiban tökéletesen tájékozatlanok lévén, az említett „egységesítési” törekvésekkel a gyülekezet ellentmondását hívták ki, amiket aztán a dolgok természete szerint könnyű volt azoknak, akiknek ez érdekükben állott, külön lutheránus sérelmekként tüntetni fel.

Az efféle dolgot csak meg kell indítani, hogy aztán ne lehessen megállítani. Így történt, hogy a jogi és történelmi kialakulás és a tényleges helyzet semmibevevével valósággal pletyka-útra került az egész dolog. Az evangélikus sajtó harci lobogót bont ki abból, hogy „Bukarestben a reformátusok elkönfiskálják a lutheránusok jogait és ki akarják őket dobni a »közös egyházból«”. Viszont a reformátusok között híre megy, hogy a magukat bészínlelt lutheránusok kettőbe akarják vág-

ni a templomot. Az egyik olyan durva tévedés volt, amilyen alaptalan rémlátás a másik. A baj csak az volt, hogy miközben az erdélyi atyafiak csépeltek egymást, de eszükbe sem jutott érte egymásra megharagudni, itt Bukarestben senki sem szólt semmit, de mindenki gyanakodni és haragudni kezdett a másikra: a csángó a székelyre és viszont...

Nagy tévedés volna, ha valaki a lutheránus üggyel kapcsolatban a kálvinisták és lutheránusok között antagonizmust tételezne fel. Nem, Bukarestben a székelyek és csángók eddig nem voltak és nincsenek egymás iránt ellenséges érzülettel. Bizonyos, hogy eredetileg hoznak magukkal erre némi hajlandóságot, de itt éppen az egyház kiegyenlítő hatására a bukaresti eklézsia kálvinista és lutheránus fiai az évtizedek óta tartó együttélés eredményeként olyan igazi testvéreké váltak, amint az Erdélyben nyilván hihetetlen és gyanút keltő lehet. De az is bizonyos, hogy népünk ezen két, szélsőséges szenvedélyekre egyformán hajlamos ikergyermeke igen könnyen egymás ellen heccelhető, s mindig akadnak, akiknek ebben örömük telik, vagy hasznot remélnek belőle. Mindig találhatók erre alkalmas médiumok is azok között, akik gyakran hazalátogatnak vagy különösen csak most közelebről költöztek át Erdélyből, s az itteni egyházi viszonyokat még nem ismerik. Ezekben a „felekezeti öntudat” is hamar felébredhet, mikor meglátják, hogy csillag van a torony ormán s hiányzik az oltár a templom hajójából — másból ugyanis nemigen vennék észre a különbséget.

Világosan kell tudni azt, hogy a „lutheránus ügy” elnevezés alatt jelzett mozgalom, mindaz, ami ebben a dologban eddig történt és ezután történni fog, mérhetetlenül távol áll a törzsökös bukarestiektől. Képtelenség még feltételezni is, hogy egy régi bukaresti magyar lutheránus hívő valaha is arra gondolhatna, hogy kiválik abból az egyházból, ahol keresztelték, konfirmálták és eskették gyermekeit, eltemették halottaikat, és új egy-

házat alakítva, magával viszi a padot, amelyen eddig ült, az egyik harangot, s az új egyház számára kamatos kamataival együtt visszaköveteli még azt a „templombért” is, amit valaha az apja fizetett. De éppen ilyen lehetetlenség még feltételezni is, hogy egy régi bukaresti református egyháztag lutheránus keresztkomáját, akivel évtizedek óta jóban-rosszban összeforrott, akivel együtt volt internálva, akivel együtt imádkozott és reménykedett, egyszerre csak az eddig közösen védett és féltett templomból kizárni s az egyháztagok sorából törölni kívánhatná. Nem, az egymás iránti szeretetből és megbecsülésből fakadó kölcsönös bizonyágtételek egész sorozata bizonyítja: maguk a bukarestiek tisztában vannak annyira egymás szándékaival, hogy a mesterségesen felkavart régi békesség mára már csaknem teljesen helyreállott, de tökéletesen bizalmatlan mindkét fél az egyházi felettes hatóságok iránt.

A bukaresti reformátusok és lutheránusok közti legteljesebb békesség és egyetértés sem jelenti azonban a lutheránus ügy megoldását, sőt az minden pillanatban újra felmérgeződhet, ami természetes is, mert hiszen ez eredeteiben sem a bukarestiek ügye, hanem az erdélyi, szorosabban az erdélyi magyar evangélikus egyház itteni ügye volt, nyugvópontra juttatása tehát kívül esik a bukarestiek hatáskörén. A bukaresti magyar lutheránus ügy akut problémává akkor vált, amikor kitűnt, hogy a református egyháztól független, önálló evangélikus egyházközséget felállítani sok okból nem lehet. Mindenekelőtt azért nem, mert ezt az itt élő magyar lutheránusok nagy többsége nem kívánja, továbbá mert az erdélyi evangélikus egyháznak erre pénze nincs, s végül, mert az itteni református egyháztól a különválás esetén kikövetelhető „tulajdonosi juss” éppen nincs. Megoldást pedig ez a probléma csak két módon nyerhetett volna: vagy megalakítja és fenntartja az erdélyi főhatóság itt az önálló magyar lutheránus egyházat úgy, ahogy tudja, vagy visszatér az 1912. évi ha-

tározatához, és egyelőre lemondva róla, tudomásul veszi a valóságos helyzetet.

Magyar életünk természetéhez tartozik, hogy a két lehetséges megoldás helyett egy harmadik és egy negyedik képtelenséget erőltetünk. A magyar evangélikus vezetők ugyanis azt kívánták, hogy alakuljon meg a lutheránus egyházacska, de a református egyházon belül, itt neveltessék a lutheránus eklézsia palántája mindaddig, amíg önálló talajba kiültethetővé erősödik. Addig pedig legyen meg a külön kis presbitérium, külön istentisztelet, gyűjtögetessék az alap, de legesleg-alábbis legyen meg „az evangélikus segéd- vagy másod-lelkész a református egyházban”. A református főhatóság pedig egyáltalán nem létezőnek tekinti az ügyet: nem hajlandó beszélgetést sem kezdeményezni a dolog felől.

Az elmondottak után a mi szempontunkból a lutheránus ügy egészen világosan a következő: az erdélyi magyar evangélikus egyháznak teljes jogában áll itteni híveit egyházközségbe szervezni. A magyar protestáns becsülettel nem volna összeegyeztethető, hogy mi ezt bármely módon is akadályozzuk. De az „államot az államban”, egyházat az egyházban megengednünk örökre lehetetlenség. A bukaresti református egyházközség semmivel nem adhat több engedményt, jogot és kiváltságot lutheránus fiainak, mint például az unitáriusoknak, s ezen kiváltságok maximumát már eddig is, kérés nélkül is megadta a protestáns hittestvériség nevében. Nyolcvan esztendőn keresztül becsületügyünknek tartottuk lutheránus magyar testvéreink lelki gondozását és egyháztársadalmi utakon való magunkhoz ölelését úgy végezni, hogy sem a mostoha bánásmód, sem a helyzettel való bármely vonatkozású visszaélés vádjával ne illethesse. Magyar református keresztyénségünk liberális voltának ezt a páratlan bizonyítékát elvitatni és elhomályosítani nem engedhetjük, ezért egy

esetleges különválást előttünk barátságossá vagy ellenségessé elsősorban annak módja és indoklása tenne.

A probléma megoldására nézve véleményünket tanulmányunk V. fejezetében fogjuk elmondani. Ide tartozik azonban ezen kérdés megoldatlanságából származó bajaink ismertetése, melyeket a következőkben foglalhatunk össze:

A gyülekezeti élet rendje és egészséges volta nélkülözhetetlenül megkívánja, hogy az egyes hívek maguk felett érezzék az egyházi fegyelmet. Ahol ez meglazul, ott felüti fejét az anarchia, még egy falusi gyülekezetben is, hát még itt, a fővárosban, ahol a bomlasztó törekvések különben is a legerősebbek. Nos, a lutheránus ügy felidézése miatt ez a fegyelem jutott nálunk veszendőbe.

Ott, ahol a protestáns hitelvekkel össze nem egyeztethető lélekvesztő hiedelmek és kárhozatos babonások száza burjánzottak el, ott, ahol a hitbeli és nemzeti közönyösség úgy kikezdte a magyar protestáns családokat, hogy már a presbiter-viselt családfők is eltűrik, hogy családjukból száműzessék minden magyar ige, ott, ahol a fővárosi élet modern erkölcsi indultak hódító útjukra — bizony nem mindig lehet a házasságtörő parázناسág, a hittagadás és nemzetárulás skarlátpiros bűneit kesztyűs kézzel simogatni. Lehetetlenség azért, hogy itt a pasztorálásnak, intelemnek és feddésnek a gyülekezet egy nagy részében az a „ne nyúlj hozzám!” érzékenység állja útját, amely a fegyelmezés minden feléje irányuló ténye ellen lutheránus mivoltát rántja elő pajzsul. Némely lutheránus számára hosszabb kell hogy legyen a halotti búcsúztató, neki szabad „megsétáltatni” halottját, javasasszonyt vagy idegen pópát hordani házába stb., stb. Ő csak annyi egyházi adót fizet, amennyi neki tetszik, neki nem parancsol a presbitérium, ki mer ötöle tandíjat is kérni?! Ha sokat okoskodnak, majd „kilép” az egyházból, s elvivén gyermekét, nem „pártolja” tovább az iskolát! Jól is mondta a

hétfalusi tiszteletes, hogy jó lesz itt vigyáznia... s hogy odahaza fizesse tovább is a képét! A lutheránusnak minden szabad és ő semmire sem köteles, hanem ha szívességből, ha úgy akarja... Hiszen jól tudja, hogy minden panaszát örömmel hallgatják, s kritikátlanul mindenben megadják igazát majd odaát Brassó megyében. Ott majd megértik azt is, hogy őt, szegényt „kidobták” itt az egyházból, tehát ortodoxul kellett kereszteltetnie gyermekét, s így most már ő igazán ártatlan abban, hogy egész családja elidegenedett. Haj, Istenem, csak későn ne jöjjenek rá ott Brassó megyében, hogy milyen veszedelmes játék az, amibe tizenegy évvel ezelőtt belefogtak, amikor a „felekezeti öntudat” felébrésztése helyett lovat adtak az elidegenedésre örömmel hajló, csak a magaigazoláshoz ürügyet kereső opportunizmus alá.

De nekünk kíméletlenül le kell számolnunk ezzel az újfajta kötekedő, fegyelmezhetetlen, erőszakos és terrorisztikus hajlandósággal, mert ha tovább harapódzik régi lutheránusaink és a reformátusok közt is, az egész egyház és az iskola is rámehet.

Az egészen speciális regáti nehéz problémák között a legfontosabbak közé sorolható az iskoláztatás ügye. A probléma a maga katasztrofális veszedelmeiben és reménytelen nehézségeiben e téren is Bukarestben domborodik ki legélesebben. Az államhatalomnak az I. fejezetben ismertetett nemzetiségi politikája magyarázza, hogy a Regátban elképzelhetetlen az állami iskolák magyar tannyelvű szekciójának bevezetése. A regáti magyarság szervezetlenségéből pedig nyilvánvaló, hogy megvalósíthatatlan volna a valamely egyesület által fenntartandó magániskola felállítása is, különösképpen ha tudjuk, hogy ennek — a többi itteni román tannyelvű magániskola mintájára — nyilvánossági jog nélkül kellene működnie. Nem marad tehát más hátra, mint a felekezeti (konfesszionális) iskolatípus. A római katolikus egyház már a háború alatt beszüntette ma-

gyar tannyelvű iskoláit, s később ismertető hágyományos politikájából kifolyólag nem látszik valószínűnek, hogy belátható időn belül visszaállítsa. Magyar tannyelvű iskolákat a Regátban így kizárólag csak a református egyház gyülekezetei tartanak fenn, mással és többel a jövő sem biztat. Ennek folytán a bukaresti református iskolaügy alább ismertető kérdései természetesen a regáti magyar tannyelvű iskoláztatás problémájává szélesednek ki.

Ezen probléma tartalmát a következő tények adják:

Mai iskolánk maximális befogadóképessége 213 növendék. Ezzel szemben van Bukarestben minimálisan 3000 magyar tanköteles gyermek. Gyermekeinknek tehát Bukarestben csupán 7%-át tanítjuk magyar nyelven. Ezen arányszám az egész Regátra vonatkozóan nem éri el a 3–4%-os átlagot sem. Idegen tannyelvű iskolába járó gyermekeink közül pedig, a hitoktatás és a családban történő nevelés tekintetbevételével 5%-nyi kivételt és 20%-nyi visszaköltözést (Erdélybe) leszámítva, a többi hitbéli és magyar nemzeti szempontból menthetetlenül elidegenedik és elvész, de a legjobb esetben is olyan, előbb a 4. kategóriába sorolt átmeneti típusú válik, hogy magyar szempontból többé nem jöhet számításba. Ezeknek gyermekei pedig egyenesen ellenségeinkké válnak. Hogy számadatokban is érzékeltesük azt a vérvesztéséget, mely bennünket ma a Regátban ér, körülbelül közel járunk az igazsághoz, amikor azt mondjuk, hogy itt esztendőnként csupán az idegen nyelvű iskoláztatás révén ezer lelket veszítünk el. Ha pár száz gyermekkel elsüllyed egy kirándulóhajó, arról a katasztrófa évfordulóján sokáig mint nemzeti gyászról emlékezik meg az a nép, melyet e szörnyű veszteség sújtott. Itt pedig az idegen tengerben minden évben alámerül ezer magyar gyermeklélek, de ezt senki tudomásul nem veszi.

Vessünk egy pillantást arra, hogyan oszlik meg e tekintetben az egyetemes magyarság felelőssége. A most

lezárt iskolai év statisztikája szerint a mi iskolánkban — mely az általános regáti arányokat (Moldván kívül) elég hűen tükrözi — a növendékek vallás szerinti megoszlása a következő volt: református 40%, katolikus 38%, lutheránus 18% és unitárius 4%. A szülők származását tekintve pedig a növendékek csupán 15%-a volt bukaresti, ugyancsak 15%-a a mai Magyarország területéről való. Az erdélyi egyházkerület területéről 50%, a Királyhágó-mellékről pedig 20% származott. Bizonyos, hogy az iskoláztatás problémáját itt, a Regátban csak akkor fogjuk tudni megoldani, ha az iskola-fenntartás költségeihez mind az egyes magyar felekezetek, mind a földrajzi nyelvterületek magyarsága ezen számok arányában fog hozzájárulni.

Egyházunk által ma fenntartott iskolánk felől tudni kell, hogy általában nem mondható itt népszerűnek, sőt társadalmunk egész rétegei tekintenek reá idegenkedéssel és ellenséges érzülettel. Itt keresendő annak magyarázata, hogy bár iskolánk szűk volta miatt csupán 7%-át képes befogadni a bukaresti magyar gyermekeknek, eddig bizony egyszer nem került sor arra, hogy a létszám felett jelentkezőket el kellett volna utasítanunk.

Nem vehetik igénybe iskolánkat népünk legszegényebb gyermekei egyrészt azért, mert ők a külvárosoknak is a szélén lakva, szinte megközelíthetetlen távolságra (5–8 kilométer) esnek a város közepén levő iskolától, másrészt azért, mert nagy tömegeik számára a mi iskolánk túl drága a helyben levő (külvárosi) és teljesen ingyenes állami iskolák mellett. Villamospénz és iskolai tandíj képezik ezeknél a legfőbb akadályt.

Tökéletesen bojkottálják iskolánkat a magyar kultúrájú zsidók és a zsidós kultúrájú magyarok. Az ő számukra a mi iskolánk nem elég drága és előkelő intézet s az ő „kultúrigényeik szintjét” nem üti meg.

Nem kell végül a mi iskolánk azoknak, akiknek tit-

kolt vagy sokszor nyíltan is bevallott célja gyermekeik asszimiláltatása.

E két utóbbi kategória leszámításával kétségtelen, hogy a város külső részeiben elhelyezett perifériás iskolákkal s a tandíj eltörlésével nem ütköznek nagyobb nehézségbe 6–800 bukaresti magyar növendék beiskolázása (a 3000-ból!). A többiekért már küzdeni kellene, ám bár a tulajdonképpeni hit- és nemzetvédő misszió éppen ezeknél kezdődne. De hát ez idő szerint ez csak az álmok világába tartozik. A református egyház iskoláit nemhogy növelni nem képes, hanem a meglévőknek fenntartása is problematikusá vált, másoknak pedig még meg sem fordult szívükben, hogy itt iskolát létesítsenek, vagy pedig, hogy a magyar iskolák fenntartásában a református egyházat komolyan, az ügyszó méltóképpen és számba vehető mértékben segítsék.

A regáti magyar tannyelvű iskoláztatás fő problémája tehát abban áll, hogy ki legyen az iskolafenntartó. A református egyház, miután sehonnan segítséget nem kap, mostani erőtlenségében az összes regáti magyar tanköteles növendéknek csak alig 4%-át képes iskolába befogadni. A kívül maradó tízezernyi magyar gyermek közt csak kis számban lehetnek olyanok, akik fölül reményelni lehet, hogy magyarul írni, olvasni, beszélni, gondolkozni és érezni valaha is képesek lesznek. Honnan és hogyan teremtsük elő azt a sok-sok millió lejt, melyre évente szükség volna, hogy ez a kérdés megoldás felé indulhasson? Ez a regáti kérdés gerince, a magyar jövő egyedül fontos ügye! Hiába nem akarjuk meglátni, ez a probléma kárhozzat bennünket: hitvány és veszni való népnek ítéli az egész regáti magyar társadalmat. Ennek megoldásához megnyílt szívek és kinyílt zsebek kellene, nem szük marokból jött alamizsnák, hanem súlyos, megkoplalt és megnélkülözött áldozatok. Ide pénz kell! Hiába minden önámítás, mert minden egyéb regáti magyarkodás enélkül csak üres locsogás. Ha nem tudjuk megtartani és megmen-

teni a gyermekeinkben veszni indult magyar jövendőt, akkor minden egyéb felesleges és hiábavaló; ha a gyümölcse már úgysis a másé lesz, akkor kár többé cicomázni a magyar élet korhadó fáját s nem érdemes tűzre való, redves, aszott kóróját kultúrlevelekkel locsolgatni.

E minden dolgunk legmélyén ott rejlő elhatározó jelentés magyarázza, hogy regáti magyar református egyházaink minden tevékenysége s így elsősorban egyháztársadalmi munkája is mindenekelőtt a gyermeknemzedékre, az ifjúságra nézve akar jelentőséget nyerni. Lássuk életünknek ezen vetületét a bukaresti egyháztársadalmi élet tükrében.

A Nőszövetség rendes gyermeksegélyezése, karácsonyfa- és ingyentea-akciói, leányvédelme stb., a Leányszövetség egész működése, idegen iskolába járó gyermekeink számára fenntartott vasárnapi iskolai csoportjai, csakúgy, mint a Gyermekek Szeretetegylet önképzőköre és mesedélutánjai, a cserkészlet indulófélben levő mozgalma, aztán a Koós Ferenc Kör diáksegélyező munkája s diákosztálya, a Református Iparos Kör olvasóköri propagandája és műkedvelői programja, a Dalkör egész tevékenysége s az ifjúsági bibliakörök, mindmind nemcsak munkájukkal, de bizony jövedelmeik s bevételeik 50–80%-ával is az iskola, a gyermekek és az ifjúság nevelésének és megtartásának a szolgálatában állanak. A jövendőért dolgoznak. Öncélúaknak csak annyiban nevezhetők, amennyiben ezáltal önmagukat is megtartják, célt, értéket és létjogot nyernek.²⁷

Ezért téves a bukaresti világi sajtóban újra meg újra kifejezésre jutó álláspont, hogy „át kell venni az egyháztól a kulturális tevékenység túlterheit”, és „a helyi magyar élet feladatai megoldásának az irányítását”.

Nem. Mi, a református egyház és egyesületei minden eddig végzett tevékenységünket nem leépíteni, de sőt fokozni szeretnénk, mert meggyőződésünk szerint erre égetően szükség van. És ha bárki is itt dolgozni akar a magyar kultúráért, könnyen található feladatot eleget

és munkamezőt tágasat anélkül, hogy a mi kezünkben kellene kivenni a munkát.

De más: sohasem vindikáltuk magunknak az egyházon kívüli magyarság életének az irányítását, hiszen — egész őszintén — ilyen magyarság itt ez ideig alapjában véve nem is volt, amint ezt még kifejtjük. Mi, a református egyház és egyesületei volnánk a legboldogabbak, ha például a megalakulandó autonóm magyar katolikus egyházzal, aztán az annyit emlegetett önálló magyar lutheránus és unitárius egyházakkal, nemkülönben életerős, tevékeny, a magyar ügyekért áldozni akaró és tudó egyesületekkel mint egyenlő vagy legalábbis hasonló felekkel egyházunk keretein kívül is szövetkezhetnénk bukaresti magyar kisebbségi ügyeink szolgálatára, hiszen sohasem tagadtuk, hogy önmagunkban erőteleneek vagyunk. De azt senki tőlünk ne kívánja, hogy miután ezen felek közül, akiket szövetségeseinkül várunk, ez ideig még egyiknek sem sikerült megszületnie: hát a mi egyházunkon belül nyírbáljunk le minden lombosodó s gyümölcsöző életet, osszlassuk fel egyesületeinket és tagolódjunk szét, hogy aztán felvéve a kívül levőket, egyházunkon kívül újra egyesülhessünk. Az elsőt ugyanis hamar el lehetne talán végezni, de a második sikerében kételkedünk. Legalábbis ahányszor engedtünk a hasonló biztatásoknak „magyar érdekből”, mindig megbántuk, s nehezen tudtunk nyomába jutni azoknak, amiket elmulasztottunk és elvesztegettünk.

Másutt van a baj! Éppen ott, hogy „az igazak és a magyarok” itt s ez idő tájt mi vagyunk, és ezt nehéz nekünk megbocsátani.

Ott van a baj, hogy vannak, akiknek a tetszését soha-soha elnyerni képesek nem leszünk, s akik meg nem fognak szünni ellenünk zúgolódni, akármit is tenénk. Hiába tudják és látják ezek, hogy például iskolánkban a növendékek s az általunk segélyezett szegények között minden magyar felekezet arányosan van

képviselve, mégsem bírnak ki bennünket, csak azért, mert reformátusok vagyunk. Be nem adnák ezek gyermekeiket a mi iskolánkba, ki nem vennének tőlünk egy kölcsönkönyvtári könyvet, el nem jönnének egy előadásunkra, nem akarnak törődni egyetemi ifjaink ügyével, és hidegen hagyja őket a Koós Ferenc Kör regáti magyar néprajzi és történelmi adatgyűjtő munkája stb., stb. Semmi más egyébért, hanem tisztátlan tisztán csak azért, mert mindez a református egyház oltalma alatt történik, és azt ők hithűtlenség nélkül vagy elveik ellenére nem „pártolhatják”. Ne tegyék, viszont ne haragudjanak érte, ha mi sem nagyon vágyakozunk és törekszünk arra, hogy velük az „egyházon kívül” magyar problémáink felől beszéljünk...

A magyar református egyház gyülekezeteiben folyó élet előzőekben megkezdett ismertetését most egyelőre félbe kell szakítanunk (később természetesen még visszatérünk reá) azért, mert azon egyháztársadalmi, gazdasági és hitéletbeli, valamint ezek politikájához tartozó jelenségek, melyek az ismertetés folyamán ezután következnének, kívülről nézve önmagukban különösök, ellentmondók és érthetetlenek volnának. Világosakká válnak azonban majd a másik meglevő egyházzal kapcsolatos ismeretek mellé állítva, amikor tanulmányunk fő szempontjához híven mind a kettőt magyar nemzeti mivoltunk jelentőségéhez és érdekeihez viszonyítjuk.

Ez a másik: a regáti római katolikus egyház mint a református mellett a másik (több ugyanis nincs) olyan egyházi közösség, melynek gyülekezeteibe faji eredet szerinti regáti magyarságunknak százezrekre menő hatalmas tömegei tartoznak.

Tanulmányunk ezen részében ismertetendő tények magyar szempontjainkból való sokszor ítéletes súlyosságára való tekintettel, a legteljesebb tárgyilagossághoz ragaszkodás mellett is szükségesnek tartjuk azt,

hogy katolikus vallású magyar nemzettestvéreinket mondandóink megítélésénél két dologra figyelmeztessük és emlékeztessük. Egyrészt a regáti magyar katolikusokat azon talán kevesek által tudott, de a múlt és jelen helyzet megismerése révén bárki által könnyen ellenőrizhető tényre, hogy az utolsó hetven esztendő alatt a regáti magyar katolicizmus egyházi életének magyarossá küzdésében — sajnos múló — sikereit is mindig csak általunk, a magyar reformátusok által, azaz: a mi ösztökéléseinkre, a mi példánkra s munkánkra való hivatkozással és az ellenünk való küzdelem szükségességének hangoztatásával tudta elérni. Enélkül a jövőben sem lehet magyar katolikus testvéreinknek reményük sem arra, hogy egyházukon belül a magyar élethez való jogukat visszaszerezhessék. Másrészt a Regáton kívülieket arra kívánjuk figyelmeztetni, hogy a következőkben nem a magyar, sőt egyelőre nem is annyira általában a katolikusságról, hanem ennek egy sajátos megnyilvánulási formájáról: a regáti katolicizmusról fogunk beszélni. Fel fogják ismerni ugyanis, hogy ilyen katolikus típus lehetőségességét ők maguk sem hitték. Nem hitte ezt még egy olyan kiváló lélek sem, mint Kovács Ferenc gyulafehérvári teológiai tanár, még akkor sem, amikor 1868-ban saját szemével látta az itteni helyzetet. Ő ugyanis még szentül hitte s írta: nem tarthat már soká azon rettenetes állapot, hogy a szegény moldvai magyar katolikusok „csak koldusként juthatnak el az örök élet kenyeréhez”. Szentül hitte, miszerint: „a katolikus anyaszentegyház nem ismer mostohagyermeket”, hanem azt akarja, hogy az isteni Üdvözítő eme parancsa szerint: „elmenvén tanítatok minden nemzeteket”, minden nép, minden nemzet részére saját nyelve, saját igényeihez képest „nyitassák meg az örök élet forrása, mely megszentel és üdvözít”. Hát Kovács Ferenc főtisztelendő úr ezt az egyet egészen bizonyosan rosszul hitte, fájdalmasan, tragikusan rosszul, mint előtte és utána annyi tenger

sokan. Mert ha sehol másutt a világon nem is akadna, de egy mostohagyermeké biztosan van a pápás egyháznak, s ez a regáti magyar katolikusság. Elmondjuk, cáfoljon meg, aki tud!

Minket természetesen nem a magyar katolikusok szempontjából való igazság készlet szólásra, mert ezt tőlük várjuk, hanem saját magunk következő igazságai:

Érdekünkben, halálig szorongatott életünk érdekében áll a regáti magyar katolikus nemzettestvéreink isteni, emberi és történelmi életjogainak visszaperléséért imádkozni és dolgozni. Nem lehet előttünk közönyös, hogy a legbelsőbb lelki szervezetében egységes és örök magyar nemzettestünk egyik tagja halálosan beteg, mert ez, ha meggyógyítani vagy amputálni nem lehetne, beteggé teszi a többi tagot is, romlásba viheti az egész szervezetet. Továbbá világosan tudjuk, hogy a regáti magyarság talán mostani utolsó halálküzdelmében is azért van olyan kétségbeejtő, segítség nélküli árvaságban magára hagyatva, mert mindenki, aki mentő kezét nyújthatna felénk, visszariad. A „hőkölő harcok népének” soha merni nem képes gyávaságával visszariad attól, hogy avult, tespedt és eltévesztett századokat kellene megtagadnia és leálcáznia. És mert emiatt a regáti magyarság katolikus részén segíteni nem tud, a többit menteni — úgy gondolja — nem érdemes, sőt — hogy mind egyforma ítélet alatt maradhassunk — nem is szabad. De nekünk, regáti magyar reformátusoknak, itt, a biztos halál küszöbén testamentumos végső jogunk átkiáltani: túl a Kárpátokon szívére tett kézzel revideálja minden kuruc-magyarkodását az a katolicizmus, amely saját egyházán és lelkiségén belül az itteni mértéktelen labancsággal szemben annyira tehetetlen maradt.

A regáti magyar katolikus problémát egészen széles körvonalaiiban úgy lehet megrajzolni, ha előbb egy pillantást vetünk a történelemre.

Moldvában a magyar katolikus misszió második korszaka 1093-tól kezdődik, amikor Szent László magyar király föltámasztván hamvaiból, újra felállította a konstantinápolyi Nicetas által még az V. században alapított (hun-székely!) milkói püspökséget. Ez nevezetett a XIII. században „kun püspökségnek” s a XIV. században „szerethi”, majd később bákói püspökségnek. (Moldva ekkor már rendes püspökség volt és nem missziói provincia!) Székhelye ma Iași-ban (Jászvásáron) van. E püspökség területén kezdettől fogva (XI. század) magyar dominikánus szerzetesek működtek, s csak a XIII. század végétől kezdtek a lengyelekkel is osztozkodva, de túlnyomórészt magyar Domonkos-rendiek és minoriták misszionálni és plébánoskodni. Ám 1626 után a püspökség körlete a Sacra Congregatio de Propaganda Fide-nek valóságos „missziói monopóliumává” (Kovács Ferenc kifejezése) változott, s ettől kezdve kizárólagosan Rómából küldött olasz konventualista minorita szerzetesek veszik gondjaikba Moldova ősi magyar népét, hogy milyen eredménnyel, látni fogjuk. Amíg a moldvai katolicizmus a lengyel király protektorátusa alá tartozott (a XVI–XVII. században), szórványosan még át-átkerültek Erdélyből magyar plébánosok is, különösen tömegesebb magyar kitelepülések alkalmával, de ennek is vége lett, amikor Lengyelország feloszlatásával e protektorátus visszaszállt az apostoli magyar királyra, aki tudvalevőleg elsősorban osztrák császár vala. Az olasz Kongregációnak most az osztrák konzulok lettek leghatalmasabb segítőtársai a moldvai magyar katolikus papok kiüldözésében, akiknek helyeit az olasz és lengyel mellett most már cseh és német hitküldérek is kezdik elfoglalgatni a XIX. század folyamán, dacára annak, hogy eddig még maga a moldvai katolikusság túlnyomó részben (95%) magyar származású s 75%-ában más nyelvet nem is beszélő magyar volt (körülbelül 100 000 lélek).

„Oláhországban” (Munténia és Olténia) a katolikus

missziót intézményesen a XVI. századtól a magyar Szent Ferenc-rend bolgár–oláh tartománya kezdette és birtokolta. Ezek később megfogyatkozván, 1852-ben beolvadtak a szintén magyar kapisztránus-rendbe. Ám az egyesült magyar bulgáro-kapisztrán rend szintén „fogyatkozni” kezdett, s a római rendfőnök magasabb érdekből (!) fakadó intézkedése folytán 1863-ban (itt tehát már nyilván nem lehet Mohácsra hivatkozni, mint Moldvánál teszik!) mind a négy rendházát a Sacra Congregatio de Propaganda Fide-nek engedi át. E négy zárdát (Bukarest-barácia, Târgoviște, Râmnicu-Vâlcea, Câmpulung) 1863. október havában vette át ünnepélyes körülmények között Antonius Josephus Pluyin Nicapoli olasz passzionista püspök. A magyar franciskánus atyák maradhattak ugyan, de főként el is mehettek, ha a „jog és jövedelem nélküli segédplébánusi címmel”, mely nekik ezután kijárt, meg nem elégedtek volna. El — bizony —, elmenegettek tehát, legfeljebb egy-egy hírmondót hagyván hátra, idegen kézre engedték ősi kolostoraikat s iskoláikat, melyek „kezdet óta a magyar nemzeti ügy szolgálatában állottak” (Bálinth János²⁸ bukaresti katolikus lelkész szavai). De itt maradt az akkor még százezer léleknyi munténiai és olténiai magyar katolikusság olasz, lengyel, cseh és német gondozás alatt. Így bizony igaza volt Imets Fülöp Jákó katolikus apátkanonoknak, mikor azt írta: „mint a konventualisták Moldvában, úgy a passzionisták Oláhországban hadjáratot intéztek a magyar katolicizmus és a papság ellen”. Az Isten ígéje ezentúl magyarul csak az ősi helyeiken vendégként megtúrt magyar papok ajkairól csörgedezett mind vékonyabban, szórványosabban és megfélemltlen, a magyar katolikus iskoláztatás pedig az egész Óromániában teljesen megszűnt, el egészen az 1900-as évek elejéig.

Figyelemre méltó, hogy mindez nem ellenőrizhetetlen történelmi messzeségekben, hanem csupán 30–120 évvel ezelőtt játszódott le, a teljhatalmában levő újkori

„legkeresztyénebb apostoli magyar királyság” szemé előtt.

Fogalmat alkotandó azon gazdálkodásról, melyet a Sacra Congregatio ezen idő alatt a regáti magyar katolikusság testén és lelkén végbevitt, hogy az elfogultság vádja ne érhesse, a vonatkozó irodalom elkeseredett, tiltakozó írásainak tömkelegéből tovább is tisztán csak a magyar katolikus papi írók műveiből vesszük az eddigiek mellé még az alábbi idézeteket:

„Elmondhatjuk, amit általában ezen olasz misszió tagjainak gazdálkodása felől régóta tudunk, hogy e Páter is méltó maradékaul tekinthető azon régi római sacrificulusoknak, akik a vérszopó proconsulok és propraetorok oldala mellett semmihez sem értettek inkább, mint a megigázott provinciák és coloniák kiszébeléséhez. Miképpen történik aztán a szegény hívő nyáj lelkipásztorolása, az másod- vagy harmadrendű dolog” (Imets).

„A moldvai s oláhországi misszió eleitől fogva magyar volt... igen természetes, hogy magyar nyelvű népnek, mégpedig sok helyt kizárólagosan magyar nyelvű népnek románul vagy olaszul hirdetni Isten igéjét nem lehet, a poenitentiatartás és házasság szentségét kiszolgálni nem lehet, a gyermekeket az iskolában az elemi tanokba bevezetni, az ifjúságot a templomban katekizálni, a néppel atyailag elbánni, szóval magyarok közt idegen nyelven lelkipásztorkodni szintén nem, hanem csak bérenckedni lehet: akkor azt is könnyű belátni, hogy itt a megismert igazság ellen tusakodnak, és a Jézus evangéliumát ezáltal profán törekvések palástjává engedik aljasíttatni... Így van ez ma, pedig valaha nem volt így” (Imets).

„Valahányszor a csángók ügye Rómában egyesek részéről szóba hozatott, mindannyiszor phalanxot képeztek a beneficiumaikra féltékeny moldvai misszionáriusok. Sikerült is nekik a tényállást elferdíteni s a Rómában nagy befolyással bíró Propaganda útján — melytől

veszik küldetésüket — a csángók helyzetének javítását célzó törekvéseket ellensúlyozni” (Kovács).

Mindezeket nem mi mondjuk — mert ma talán börtön járna érte —, hanem igen előkelő magyar katolikus főpapok írták 1868-ban.

A helyzet azonban ennek dacára még harmincegy év múlva sem változott meg. Simon Péter katolikus tanár 1903-ban megjelent, „a százezerre apadt és agonizáló magyar katolikusság megmentése” érdekében írt nevezetes könyvében így kiált fel: „Hát tudják-e Rómában, hogy a román kormány kezében a katolikus magyarság elrománosításának legfőbb eszköze a nem magyar római katolikus papság? Tudják-e, hogy ezekből előbbutóbb görögkeleti szakadárok lesznek? Ezer példa van rá. Lehetetlen elhinnem, hogy az én római katolikus anyaszentegyházam a hazámat fenyegető schizmatikus dáko-romanizmus szolgálatába állott volna! Nem és ezerszer nem! Rómát itt hamisan informálták!”, hiszen „XIII. Leó pápa szinte rajong a magyar nemzetért. Nincs kérdés, melyet, ha nem ellenkezik az egyház érdekével, mihelyt hozzá intézi a magyar nemzet, meg ne hallgatna.”

Ugye bizony, hogy tiszta komédia! Mi is lett volna a szegény magyar és csángó néppel, ha a pápa úr egy kissé kevésbé rajongott volna érte...

Miközben a zúgolódás hullámai már-már kultúrbotránná növekednek, s az ősi csángó imádság sem szűnik meg ostromolni az eget: „Ó, Isten, adj moldvai szegény magyarnak magyar papot, oláhnak oláh papot”, a Kongregáció is jónak véli átmenetileg lazítani kissé a magyar nemzetiség nyakára vetett hurkon, de messze néző szemmel az eddigieknél okosabban és óvatosabban készülni a jövőre.

Ez a készüllet abból állott, hogy a magyar katolikus minoriták elidegenített vagyonából egy ősi csángó-magyar nagyközségben: Halucsesten szemináriumot létesít, hol nemzetiségükből kivetkőztetett csángó ifjakkól

katolikus lelkészeket kezd nevelni azon hivatással, hogy bevált janicsármódon ezeket sorakoztassa majd fel a saját népük elleni harcra. „Feneketlen rafinált gonoszság” — hördül fel Simon Péter. Lehet, de a számítás bevált és előrelátónak bizonyult, mert pár évtized múltán már e janicsárok vannak az élen, egészen a püspöki szélig.

Századunk első másfél évtizede a regáti magyar katolicizmus újjászületésének jegyében állott. Kiterjedésében és kereteit illetően természetesen ez alkalommal is csak úgy és oly mértékben gyökeresedhetett e mozgalom, amint ezt a Kongregáció, illetve ennek itteni feje és irányítója, a bukaresti érsek eltérni politikusnak látta. Így a regáti magyar katolikus ébredés egyáltalán nem terjedhetett ki Moldvára, ott maradt minden a régiiben, csupán a bukaresti érseki egyházmegye területére (Munténiára és Olténiára) korlátozódott. Itt is csak abban a formában, hogy a magyar katolikusságnak szabad lett mindent újrakezdenie, de az elmúlt századok veszteségeiből semmit vissza nem szerezhett. Radu Negru Vodă²⁹ magyar nejeének a magyar franciskánusok számára a XIV. század végén tett fejlődési alapítványai, valamint a magyar bulgarita és kapisztránus rendek zárdákból és iskolákból álló XV–XVIII. századbeli öröksége tovább is az olasz passzionisták kezén maradt.

Ám a viszonylag szabaddá lett magyar katolikus életlehetőség így is sokat jelentett és csodálatos eredményekre vezetett. Az öntudatra ébredés Bukarestből, csíkszéki székely szívekből indult.

Az 1900. esztendőben alakult meg a Szent István Egyesület, amely már alakulása első évében 1500 tagot számlál és Târgoviştén fiókegyesületet alapít. Ugyanezen esztendőben a Protestáns Nőegylettől nyert ösztönzésre az elsorvasztott Mária Társulat is újraéled, s megalakul a bukaresti magyar katolikus nők Mária Egyesülete 500 taggal. Gyorsan követte ezeket egész

sor kisebb-nagyobb magyar katolikus egyesület és társulat alapítása Bukarestben éppúgy, mint a vidéken.

A bukaresti egyházmegye túlnyomórészt magyar eredetű 25 parókiáján is kezdenek feltűnedezni itt-ott magyar vagy magyarul is tudó plébánosok.

(Tudni kell, hogy mind ez ideig a Szent László Társulat még nem lépett akcióba, sőt az eddigi évi 2000 frankot kitevő segélyét is megvonta.)

Végül pedig 1913. november 15-én megalakul az „önálló” magyar katolikus egyházközség is. Alapszabályzatának 1. &-a a következőképpen hangzik:

„A bukaresti magyar rom. kat. hívők kegyes Főpásztorunknak, a bukaresti Érsek úr Ónagyméltóságának joghatósága alatt »Szent István Király«-ról elnevezett önálló Magyar Róm. Kat. Egyházközséggé alakulnak oly célból, hogy saját használatukra iskolákat, templomot, plébánialakot építsenek; az alkalmazottak eltartásáról gondoskodjanak; az istentisztelet fényét és ünnepegyességét tőlük telhetőleg emeljék; és különféle egyletek, társulatok alakítása által a kat. hitéletet fejlesszék; menedék-, árva-, kórház stb. létesítésével elhagyott, árva, beteg szegény testvéreiket gyámolítsák.”

Csak az iskolaügy kullog még hátul, hiszen például a baráciai régi magyar iskolában 1863 óta csupán egyetlen tanerő tanította a többi közt a magyar nyelvet is, egészen 1903-ig.

Hatalmas lendületet adott ezen fejlődésnek a Szent László Társulat, illetve ezen át az egyetemese magyar katolicizmusnak a romániai magyar katolikuságért való sorompóba lépése az 1903. év őszén. Ennek eredménye az lett, hogy az itteni indítások és alakított keretek hathatós külső támogatás révén hamarosan megteltek étellel és tartalommal. Tizenhárom esztendő leforgása alatt egymás után épülnek Romániában a magyar katolikus iskolák, templomok, imaházak és parókiák és alakulnak meg ezek nyomában az egyházi egyesületek. Románia hadba lépéséig, 1916-ig mind

Bukarestben, mind Brăilán, Galacon, Ploiești-en, Târgoviștén, Giurgiuban, Buzăuban, Pitești-en és Turnu-Severinben teljesen biztosítottak látszott a magyar katolikus egyházi élet és a magyar nyelvű iskoláztatás ügye. E korszak utolsó mozzanataként 1915-ben szentelték fel az 1903-ban alakult önálló magyar katolikus egyház székhelyeként a Cuza Vodă utcai Szent Ilona-templomot, mely az egykorú híradás szerint: „részben a Szent László Társulat adományából, részben pedig az itteni katolikus magyarság közadakozásából épült fel”.

Tekintetbe véve azt is, hogy a Romániai Református Misszió is éppen ez időben élte virágkorát, érthető, hogy itt egy olyan erős országos magyar társadalmi és nemzeti öntudat alakult ki, amelynek roncsain élünk a mai napig is. Volt idő, amikor ehhez az itteni önálló magyar katolikus egyház egyesületeinek magyar életén kívül azzal is hozzájárult, hogy a bukaresti érseki egyházmegye területén (például közvetlenül a háború előtt) 40 magyar tanítóval 2000-en felüli magyar növendéket oktattot.

Egyenesen megmagyarázhatatlannak és menthetetlennek látszik az, hogy ezen hatalmas eredményeket hogyan söpörhette el szinte nyomtalanul az a háború, mely az itteni katolicizmus mértéken felüli megerősödését eredményezte, s amikor maga a magyar katolikuság itt a háború után megsokszorozódott. Ám ha majd a dolgok mélyére nézünk és az események rugóit keressük, mindent megértünk.

Tanulmányunk IV. fejezetében fogunk foglalkozni annak okaival, hogy a regáti magyar katolicizmus a világháború alatt s annak eredményeképpen miért vesztette el a háborút megelőző másfél évtized alatti virágzásának minden sikerét, eredményeit s félig ért gyümölcsseit. Jelen fejezetünkbe csupán annak vizsgálata tartozik, hogy a katolicizmus, mint egyházi szervezeti közösség, mily mértékben alkalmas a keretei közt élő regáti magyar katolikus tömegekben a magyar nemzeti

gondolatnak s egész kultúrájának megőrzésére, ápolására és továbbfejlesztésére, milyen lehetőségeket nyújt erre, s mily mértékben élnek e lehetőségekkel itteni magyar katolikus testvéreink.

Az ezen kérdésekre adandó feleletek rendjén minde-
nekelőtt le kell szögeznünk azon szomorú tényt, hogy a
regáti katolikus egyház pár száz, legnagyobbrészt ma-
gyar eredetű s magyarokból álló gyülekezetében tizen-
három esztendő óta semmi magyar életmegnyilvánulás
nem volt tapasztalható. Az itteni magyar katolikus
óvodáknak, elemi s polgári iskoláknak még az épületei
is elkoboztattak, az önálló magyar katolikus egyház-
községek, valamint az ezek körül virágzott magyar ka-
tolikus egyháztársadalmi egyesületek seregei mind-
mind megszűntek. Az 1900–1916. évek közti regáti ma-
gyar katolikus újjászületés minden sikerével és ígére-
tével együtt olyan kieroszakolt, múló jelentőségű fel-
lángolásnak bizonyult, mely képtelen volt a regáti ka-
tolicizmust százados fejlődési irányából kitéríteni, s el-
lobbanása után e katolicizmus célegyenest halad to-
vább az 1900 előtti célkitűzése: a román nemzeti egy-
házzá válás s kebelében a magyarság kiirtása felé.

Ezen irtózatossorsban maga az itteni magyar kato-
likus tömeg teljesen szenvedő szerepre van kárhoytat-
va. Az utolsó tizenhárom év alatt újabban betelepültek
tömegeinek sejtelve sincs arról, amik itt vele s ellene
történnék, nem tud az árulásról s a kijátszásról, mert
semmit, de semmit nem ismer a regáti magyar katoli-
kus múltból. A régiek pedig — egypár küldöttségjárás
s erőtlen hangú, alázatos és elutasított memorandum
után — bölesen hallgatnak. Úgy érzik, hogy a régi ma-
gyar életük pusztulása a vesztett háború természetes
következménye — egyházukon belül is. A küzdelmekbe
elfáradt lelkük s a magyar élet számára hűlni indult
szívük többé nem alkalmas arra s bátorsága sincs már
ahhoz, hogy szembeszálljon azon szellemmel, mely szá-

zadok gyakorlatával, a lelki kényszerítés és narkotizálás ezer praktikájával mesterien ért lenyűgözésükhöz.

A téves ítéletek és gyökértelen következtetések látszatát is megelőzendő, kísérjük nyomon ezen szellemet születésétől kezdve, történelmi kialakulásán át egészen napjainkig.

Elmondottuk, hogy a magyar katolicizmus a regáti tartományokban a mohácsi vész (1526) után kezdte elveszíteni lába alól a talajt. Lehet valami igazság az ismeretes katolikus érvelésben is, hogy tudniillik a reformáció terjedése, a magyar katolikus lelkészekben beállott nagy hiány, az erdélyi protestáns fejedelemség s emiatt az egyházi protektorátusnak a lengyel királya szállása egyúttvéve meggátolták azt, hogy a vajdaságok területén élő magyar katolikusság kellő számú saját nemzetiségű paphoz jusson. Evvel azonban távolról sem lehet megmagyarázni azon rendszeres üldözést, melyben az itteni magyar katolicizmust és papságot maga a római katolikus Kongregáció mindjárt a XVI. századtól kezdve s mind fokozódó mértékben részesítette. Ennek okát a magyar katolikus írók (Gegő, Jerney, Kovács, Imets, Tornyai, Simon stb.)³⁰ egyöntetűen a Kongregáció olasz hitküldéreneinek, majd a XVIII. századtól mellettük a német misszionáriusoknak mértéktelen kapzsiságában, önzésében és a konc iránti irigységében és féltékenykedésében, a mindenkori román kormányzat rosszakaratú nemtörődömségében és a Vatikán szisztematikus félrevezettségében keresték. Magyarozatnak azonban ez sem elég, legfeljebb annyiban, hogy Rómának az itteni magyar katolikussággal kezdettől fogva olyan céljai voltak, amelyek szolgálatára tiszta lelkű és szent szegénységet fogadott misszionáriusok tényleg nem vállalkozhattak volna. („Confessori és mártír szellemű aszkéták nem ily missziókban szoktak támadni.” Imets.) Másutt kell tehát keresni az okokat.

A furfangosságban excelláló román diplomácia min-

dig is nagyszerűen értett ahhoz, hogy a latin egyházzal eladó leányként kacérkodjék, csak éppen a „móringot” értelmezte keletiesen... Így már a vajdák és ortodox főpapjaik a török elleni segély fejében egy időben ki is mondták a római egyházzal való uniót (flórenci egyesülési zsinat 1437–39).³¹ Az egyesülés persze névleges maradt, maguk a vajdák sem vették komolyan, de komolyan vette, mert mindig is természetesnek tartotta, Róma.

Kétségtelen, hogy a Sacra Congregatio de Propaganda Fide-nek az itteni magyar katolikusságra történt rászabadítását Róma kezdettől fogva a reformációval szemben vereséget szenvedett erdélyi magyar katolicizmus megbízhatatlanságával s érdemtelenségével, továbbá azon céllal indokolta, hogy az Erdélyben ért veszteségeiért Róma magát a görögkeleti szakadárság visszahódításával kísérelje meg rekompenzálni. Századok folyamán még grandiózusabbá vált ez a gondolat azáltal, hogy a különben is latin fajú románság katolizálásával szétválasztó éket üthet Róma a keleti szláv eretnokség testébe, Konstantinápoly és Moszkva közé.

Az ortodox román schisma visszahódítása végett indított ezen hadjáratban Róma szükségesnek látta rokon fajú olasz misszionáriusokkal cserélni fel azon moldvai magyar papságot, melyet éles faji, nyelvi és nemzeti ellentétek választottak el a románságtól. A magyar papság kiüldözésének ezen tetszetős indoklás mögött rejlő igazi oka azonban az volt, hogy a magyar katolikus papságot akkor mégsem lehetett volna saját népe közvetlen és nyílt elárulására felhasználni. Márpedig Róma célja ez volt, emiatt nem alkalmazták Moldvában soha komolyan a Kongregációra nézve azon sokszor megismételt szigorú pápai rendelkezést, mely szerint „a misszionáriusnak, hogy nevére méltó és hivatására képes legyen, bírnia kell azon nép nyelvét, mely közé pásztorkodni megyen”. Nos, mint Imets is írja, az ide küldött olasz pap csak arra kapott utasítást,

hogy románul megtanuljon, ritkán is akadt közöttük századok folyamán is olyan, aki magyarul úgy-ahogy megtanult.

Hamar tisztába jött Róma azzal is, hogy hiába tanulja meg az olasz pap szinte hónapok alatt a rokon román nyelvet, hiába került a latin atyafiság révén a legszívélyesebb viszonyba a mindenkori felsőbb körökkel, ezáltal a katolicizmus itt nem fog előbbre jutni céljában: az ortodoxia katolizálását az olasz misszionárius sem fogja tudni a kiüldözött magyar papnál sikeresebben végezni. Sok egyéb ok mellett azért sem, mert éppen az ortodox papság öntudatosan vigyázott arra, hogy a katolikus hit a közfelfogásban megtartsa a „magyarok vallása” jelentését és elnevezését.

Egy út kecsegtetett csak sikerrel, ha a katolicizmust a Kárpátoktól keletre megfosztják ősi magyar jellegétől s azt „román nemzetivé” változtatják. Így született meg már igen korán a regáti katolicizmusnak olyan szellemű politikája, mely célul tűzte ki, „hogyan saját híveit, a magyarokat és csángókat romanizálván, így a román faj közt egy nagyszerű egyházi unió magvait hintse el” (Imets).

Ez lett volna tehát azon magasabb egyházi érdek, amely római fölényvel s a csatlakozhatatlanság parancsszavával századokon át minden magyar sikoltást elnémított, s minden égre kiáltó vérző magyar sebet leborított a mennyei üdvösség ígéretének tapaszával. Nem tartóztatta fel Rómát a magyar katolikus egyházfők azon gyakori szemrehányása sem, hogy az idegen papok által romanizált magyarság jó része előbb-utóbb ortodoxszá válik, hiszen jutott is, maradt is az új meg új magyar bevándorlók tömegeiből, s Róma mindig is bőkezűen tudott áldozni — a máséból. A magyarok pedig legyenek boldogok, hogy az üdvözítő hitért hozott lelki és véráldozathoz kegyesen elfogadtatnak. Nem hiábavaló ez az áldozat, hiszen már hatvanöt évvel ez előtt megírta Imets, mint dicsekszenek maguk az olasz

papok azzal, „hogy a román vezérférfiak időnként gratulálni szoktak nekik azon tetemes hódítmány fölött, mely szerint a magyar eredetű papokat a térről már teljesen sikerült leszorítaniok, és szerencsét kívánni azon nagy horderejű feladathoz, mely állomásukkal össze van kötve...”

A regáti katolicizmus ezen magyargyilkos szelleme először Moldvában igyekezett „tisztá helyzetet” teremteni. A dolgok mélyére nézvéen úgy tetszik, mintha Kollonich innen másolta volna hírhedtté vált módszerét, mert Moldvában hamarább, kíméletlenebbül és sikerebben gyakoroltatott az, hogy a magyarságot először koldussá, aztán katolikussá kell tenni, hogy a végén könnyűszerrel lehessen romanizálni. A moldvai csángó-magyarság egyik legősibb anyarétegét képező szerémségi husziták a XV. század elején a magyarság egyik leggazdagabb és legműveltebb népcsoportját képezték, akik fiaikat külföldi (Prága) főiskolákon taníttatták. Az inkvizíció olasz pribékjeit a szent buzgóság mellett a kiirtandó eretnekek gazdagsága is lelkesítette. Mindjárt kezdetben a Szerémségből az Al-Dunán át Moldvába üldözik őket, innen egy részüket az Alföldre (Cegléd), majd ismét Moldvába hajtják vissza, más részüket pedig a Moldvába is utánuk menő inkvizíció tovább üldözi Besszarábiába a Csöböröcsök vidéki ősi magyar telepek felé — hogy az eretnekségből őket kiábrándítsák... Azután pedig századokon keresztül, a kivándorolt székelységgel való elkeveredésük után, a testi és lelki leszegényítés döbbenetes mélységeit járatják meg papjai s tanítói ezen szerencsétlen néppel, amíg sikerült őket oda degenerálni, hogy tehetetlen eszközzé csenevészdedtek kínzóik kezében. Egészen addig, míg ma már (lásd Erdélyi Lapok 1932. 97. sz.) a saját kebeléből kikerült, de a janicsár-szemináriumban felnevelt püspöke (Mihai Robu) állapítja meg, hogy a „csángók nyelve nem nyelv, hanem holmi alig érthető kevert tájbeszéd”, és hogy aki a moldvai csángók gyors iramot

vett és természetes úton haladó romanizálódásának a folyamatát akarná feltartóztatni, az „holt nyelvet kísérelne meg feltámasztani és egy olyan nemzetiséget akarna kreálni, amely ott nem létezik, hiszen a csángók »magyar« neve nem nemzetiségüket, csupán vallásukat jelöli”. Magyar papot és magyar iskolát adni a csángóknak, ez Robu püspök szerint lehetetlenség, mert hát „én nem csinálhatok nemzetiségi mozgalmat, még kevésbé politizálhatok, mert az egyház célja a lelkiesség”. A „lelkiesség”!

Régóta tudjuk, hogy a moldvai csángók magyar nemzetisége igen gyenge lábon áll. Emlékezünk Bem tábornok 1849. július 24-i onești-i proklamációjára, mely visszhangtalan maradt,³² s a magyar szabadságharc számára a csángó nép honvédet nem adott. Régóta tudjuk azt is, hogy itt állandó nagy számbeli veszteségeink vannak, de hogy a moldvai csángóság túlnyomó többsége egész lelkületében „élvén megholt” a mi számunkra, ez olyan vereségünk, mely — csak a háború után tűnt ki — titokban, az utolsó három évtized alatt ért meg, s melyre eddig még jóformán rá sem tudtunk döbbsenni. Legfrissebb eredménye ez a regáti katolicizmus azon szellemének, melynek a magyar szívben, ismételjük és hangsúlyozzuk, hogy csak a magyar szívben sikerült a hit mellől nyomtalanul és észrevétlenül olyan teljesen kigyomlálni a magyar nemzeti öntudatot, hogy az újrómán lélek bevonulásának ott semmi se álljon útjában.

Nem kell ugyanis a regáti katolicizmussal szemben azon rafinált kelepcebe beleesni, mintha itteni magyar vereségeink az internacionális világegyház fölényesen szélesebb látókörű életének volnának olyan természetes következményei, amelyekbe nem szabad kicsinyes, elfogult, stupid magyarkodással belegáncoskodni. Ez ugyanis perfid szédítés, hazugság. Mert amint 64 évvel ezelőtt Imets Fülöp leleplezte padre Filippo Coridonit, a pusztinai magyarok plébánosát, hogy „a

legvérmesebb és legtürelmetlenebb olasz, akire Mazzini és Garibaldi büszkébbek lehetnének, mint a miszsió”, úgy a Regátban ma is csak egyedül a magyar katolikusokat nevelik rendszeresen a nemzeti közönytűségre. Az olasz fascio bezzeg ma sem hajlandó egy csepp vért sem áldozni a latin atyafiság megpecsételésére. Romanizálódhatnak háromezer bukaresti magyar katolikus gyermek, de a harminc olasz gyermeknek külön olasz nyelvű, fasiszta szellemű iskolája, szüleiknek külön autonóm parókiája, saját temploma és olasz plébánosa van. Hasonlóképpen a német Schulbruder szerzetes-tanítók és apácák iskolái sehol az egész Regátban egy gyermekleket sem engednek elveszni a katolikus, de német szellem és kultúra kötelékéből. A francia, cseh, lengyel náció katolikussága mind-mind megkapja itt a magáét, csak a katolikus egyház magyar nemzeti-ségű hívei azok, akik számbeli többségük dacára a feláldoztatásra vannak kijelölve.

Történelmi áttekintésünk után szemlélődjünk a mai magyar regáti katolicizmus soraiban, amelyhez, asszimilálódott nagyobb felét nem számítva, Moldvában, Bukovinában és Besszarábiában még mindig tartozik 65 000 magyarul beszélő lélek, s a Regát déli tartományaiban is legalább ugyanannyi, összesen tehát minimálisan 130 000 lélek. Azon mintegy 40 anyaegyház-köztségben és több száz filiában, melyekben ezen magyar katolikusok élnek, van legalább 120 olyan templom és imaház, 40 parókia és 30 iskola, melyek az ő munkájukkal és pénzükön épültek. Ezzel szemben sehol egyetlen magyar jellegű plébániájuk, egyetlen katolikus magyar tannyelvű iskolájuk nincsen, papjaik pedig elenyésző kevés kivétellel olyan magyarul nem is értő idegenek, akik magyargyűlöletben tobzódnak, és legfőbb missziójuknak a reájuk bizott nyáj romanizálását tekintik. Olyan is akad e papok között, aki átok alatt tiltja meg híveinek, hogy magyar szót ejtsenek — hát mind kevesebben ejtenek.

Még hogyha ez a rettenetes helyzet a régmúltban is mindig így lett volna, akkor sem lehetne belenyugodni ma, a népi és emberi szabadságjogok századában. De nem volt így, mert ezelőtt 20 esztendővel még például csak a bukaresti püspökség területén 11 római katolikus magyar tannyelvű iskolában 1370 magyar gyermek tanult, és minél messzebb megyünk vissza a múltba, annál teljesebben magyarnak találjuk az egész regáti katolicizmus arculatát. Igaz, rég letűnt századokban, de volt idő, a történelem lapjai és a régi elnevezés máig megőrizte emlékét annak, amikor a Regátban a „magyar” és a „katolikus” egyet jelentettek.

Mi történt itt? Hogyan lehetne megállítani a végzet mind ördögsebesebben rohanó kerekét és visszafordítani a jog, az igazság, az emberiség, a megtartás és szabadulás, az élet — a magyar élet felé?! De gyorsan, amíg nem késő, mert ma századok peregnek le évtizedek alatt...

Ez volna a regáti magyar katolikus probléma, s hogy volt aki megfogalmazza, arról Tornyai Ferenc³³ katolikus lelkész *Száműzetésem ideje, vagy miért hagytam ott Oláhországot* című munkájából tájékozódhat, akinek kedve tartja végigolvasni ezen irtózatos vádiratot. A végső roham itt a háború után indult, a vidéki helyeken teljes és végérvényes sikerrel. Hogy pedig a bukaresti hatalmas számú magyar katolikusság kimondta-e már az utolsó szót vagy még nem, az a közeljövőben kell hogy elváljék.

A Kárpátokon túl sok gondolkozó lélek előtt érthetetlen rejtélynek látszik az, miképpen tudott a viszonylag fiatalabb, kicsiny számú s egyetemes viszonylatban mindig jelentéktelenebbnek gondolt regáti katolicizmus a történelmi múlt s a megingathatatlan hitt jogok ellenére ugrásszerűen ilyen nagymértékben fölibe kerekedni a Kárpátokon túli romániai (erdélyi magyar) katolikusságnak. Hogyan engedhette Róma, hogy a lélekszámban sokkalta nagyobb, a múltak érdemei-

ben, kultúrában és súlyban hasonlíthatatlanul ősbibb és több, büszke erdélyi magyar katolikus Státus, a konkordátummal kapcsolatos vereségek után, nevében is degradálva a bukaresti érsek felügyelete és ellenőrzése alá kerüljön? Később majd e kérdésekre is megpróbálunk feleletet keresni, most azonban nagyobb talány ennél — innen nézve — az, hogy itt, a regáti ortodoxiának még a protestantizmushoz való viszonyánál is szélsőségesebben pápistaellenes világában miképpen tudott a regáti katolicizmus nemcsak meggyökerezni, hanem viszonylag rövid idő alatt úgy megnőni, oly rendkívüli tekintélyre és politikai súlyra szert tenni, amely mellett az ország többi „idegen” (kisebbségi) egyházai messze elmaradnak.

Mind e jelenségek egyetlen igazi magyarázata azon regáti magyarellenességben keresendő, melyet tüzetesen ismertettünk tanulmányunk első fejezetében, és amelyet a katolicizmus nagyszerűen tudott a saját hasznára gyümölcsöztetni. A regáti katolicizmus intézményesen, kollektíve ugyanúgy járt el, mint az impériumváltozás alkalmával egy-egy sietve felesküdt, opportunus asszimiláns, aki minden árulásra kapható volt, hogy lojalitását bizonyíthassa és érdemeket szerezhessen. Ezért sietett rögtön a háború után letörölni arculatáról minden olyan vonást, mely magyar eredetére emlékeztetett. Állítjuk, hogy itt a Regátban a katolicizmus minden lépésnyi térhódításának, tekintélyi és befolyási gyarapodásának ezelőtt is, máig is magyar vér volt a díja és magyar lélek az ára. Velünk, magyar testvéreink ezreinek életjogaiból való kiforgatásával és elromanizálásával fizeti meg az itteni katolicizmus azt a védelmet és támogatást, szabadságot és propaganda-lehetőségeket, amelyekben az államhatalom a regáti katolicizmus egyházi és iskolai céljait, társadalmi törekvéseit és politikai aspirációit minden más „idegen eredetű vallási közösség” között megkülönböztetett módon részesíti. A regáti katolicizmus ma is úgy tekint

magyar nemzetiségű híveinek tízezeire mint áldozatra rendeltetett tömegekre, akik amellet, hogy nélkülözhetetlenül szükségesek az itteni katolikusság lélekszámát igazoló statisztikához, Isten által kiváltképpen azon célból adattak a regáti katolikus anyaszentegyháznak, hogy lelki tetemeikkel betöltve a sánccokat, híddá váljanak az ortodoxia ostromlott várai felé, és hogy e várak kapuiban őrt álló asszimiláció fertelmes gerjedelme hidráinak és hétfejú sárkányainak éhségét újra meg újra ki lehessen velük elégíteni.

Tévedésnek állítjuk a regáti katolicizmuson belüli magyar életpusztulás okát az egyház nemzetközi jellemben keresni. Itt ugyanis nem csupán a nemzeti gondolat iránti, hitelvekben gyökerező közömbösségről van szó, hanem elsősorban és eléggé nem hangsúlyozhatóan a magyarság iránti mélységes gyűlöletről. Az itteni olasz, német, lengyel és cseh eredetű klérus szívében idők folyamán irántunk professzionálisan: hivatászerűleg és foglalkozásból eredően döbbenetes erejű utálat halmozódott fel és idegződött be, mely most már szinte tehetetlenül és megmásíthatatlanul, a szellem erejével, a szukcesszióhoz tapadva öröklődik tovább az új papi nemzedékekbe. Jó vérű kopókban az egy bizonyos vad iránt kifejlesztett szenvedély ösztönös bestialitásához volna ez leginkább hasonlítható, hűen e lelkület jellemzésére is, amely például ma, a huszadik század harmadik évtizedében oda képes vetemedni, hogy anyanyelvük használatáért „a magyar szó ellen érzett szent dühében” egyházi átokkal sújtsa saját híveit (lásd Domokos Pál Péter *Moldvai magyarság* című könyve 155. oldalát), hogy pedig mire képes itt a városban, még látni fogjuk. El lehet képzelni, hová fejlődik ezen mentalitás a kántoriskolákban és szemináriumokban céltudatossággal nevelt csángó-magyar ifjak szívében, amikor a magyarellenesség negatívuma kiteljesedik az új (román) nacionalizmus forró hevületével. A janicsár lendületű, túlfűtött szenvedélyű renegátok le-

selkedő, denunciáns, gyilkosan rosszakaratú jellemtorzóival már mind gyakrabban találkozunk, egyelőre csak itt a Regátban — de majd Erdély is sorra kerül.

Állítjuk, hogy nekünk magyaroknak itt a Regátban az eddig legtöbbet ártott és a jövőben is legveszedelmesebb, céltudatos és engesztelhetetlen ellenségeink éppen a katolikus egyházon belül keresendők, mert hiszen ezen magát nacionalizált felekezet az államhatalom előtt mintegy történelmi érdemekben és tradíciókban gyökerező missziói privilégiumként vállalja magára befejezni a magyarság romanizálásának munkáját. Állítjuk, ez a szellem oly mélyen beszívódott és átítatta az egyház testi és lelki szervezetét, hogy önámítászámba megy még reménykedni is abban, hogy itt százszázalékos magyar katolikus egyházi autonómia nélkül egy hajszálnyi javulás is kiküzdhető volna.

Ez vezet át annak vizsgálatára, hogy mit csináltak a múltban és mit tesznek ma a regáti katolikus klérusban időnként és helyenként mégiscsak fel-feltűnő magyar származású vagy neveltetésű lelkipásztorok. Nem lehet azt leírni, amit erre ők — amikor megkérdeztek — négy szemközt felelnek. A fájdalom, harag, szomorúság, szégyen, elkeseredettség, fáradt nemtörődomség és fásult cinizmus rejlik a némaságra fegyelmezett ajkak mögött.

Tornyai Ferenc katolikus lelkész *Száműzetésem ideje...* című 1899-ben megjelent könyvében a regáti római katolikus magyar papot „pictus masculus”-nak, festett bábnak nevezi. A magyar papra itt-ott feltétlenül szükség van, hiszen ez a szívós turáni fajta néhol valósággal agyonüthetetlen, újra meg újra felnyöszörög, hogy például halálos ágyán saját anyanyelvén szeretne meggyógni; aztán meg nagy ritkán ugyan, de a Kárpátokon túliak is fel-felfigyelnek övéik itteni sorsára, s ilyenkor szükséges felmutatni a lelkészi kar magyar példányait. De ezek mindig nagy gonddal voltak összeválogatva, hogy „kicsi, szelíd lelkű, ritka szavú, csendes” (Tornyai

kifejezései), nem sok vizet zavaró papocskák legyenek. Ha pedig mégis előfordult, hogy közülük egy-egy besurrant izgága „hiper ungar” támad, aki bűnösen népe Mózesének képzele magát, azt hamarosan eltemetik egy már teljesen romanizált csángó faluba, ahol megátkozhatja álmait, vagy a szekatúra ezer már eszközével visszakergetik a Kárpátokon túlra.

Alapjában véve nem volna szomorúbb látvány, mint egy „festett férfi”, aki kényelemből, a jól evés-ivás örömeiért stb. vállalja a „pictus masculus” szerepét. Azt, hogy hivatásszerű, számára programként előírt semmittevésével, gyülekezete társadalmának tudatos elhanyagolásával, lelki és kulturális igényeinek visszafejlesztésével, szent elégtelenségei lázadó hangjainak csitítgatásával, a magyar akarások kátyúba vitelével és paralizálásával, rendszeres és minden irányú lezúlni hagyással előkészítse saját népe ellen az utána jövők gyilkos rohamának útját. Pictus masculus, aki azt a látszatot kelti, hogy van, holott nincsen, sőt ezerszer rosszabb, mintha egyáltalán nem volna, mert elállja útját és megghiúsítja, hogy nyomába újak és igazak léphessenek. Szomorú látvány, de hát a katolikus egyház: „képtisztelő” egyház...

Ez a probléma a regáti katolicizmuson belül különben is már egészen közel jutott a megoldáshoz. Még csak pár év és minden szükséges helyen ott lesznek a csángó-magyar származású lelkészek, akik híveik előtt nyíltan hirdetik és önmagukban demonstrálják a regáti magyarság elromanizálódásának egyedül okos és becsületes útját, akár a „magyar haza kenyerét evő”, hazafias sváb és tót plébánosok teszik túl a Tiszán, túl a Dunán, Baranyában...

Lehet, hogy valahol messze az Örök Városban diplomatikus finomsággal és szenvedélymentes józansággal határozták meg a regáti katolicizmus politikáját, de amikor ez itt előttünk életté valósul, legalább a mi szemünk előtt hazugnak, fájdalmasnak, irtózatossá és

kárhozatosnak látszik, amely felett, a mi hitünk szerint, soha nem ragyoghat az Isten dicsősége.

Regáti magyarságunk katolikus részének az itteni római katolikus egyházon belüli életét ismertetve, fejtegetéseink egyenes vonalát az előbb azzal szakítottuk félbe, hogy regáti magyar katolikus nemzettestvéreink egyrészt tájékozatlanok és közönyösek, másrészt tökéletesen tehetetlenek a hivatalos egyház magyargyűlölő szellemével szemben. Az előzőkben ismertetni próbáltuk ezt a szellemet. Tudjuk, hogy nem sikerülhetett, hiszen éppen azért neveztük ezt az indulatot szellemnek, mert megfoghatatlan, dacára annak, hogy mindenütt ott van. És minden új formája veszedelmesebb az előzőnél. Nem lehet például tudni, hogy az volt-e gonoszabb és veszedelmesebb állapot, amikor a moldvai csángó-magyar nép közé küldött idegen pap nem értette meg a nép szavát, s így egyes vidékeken a csángó anyák századokon át ugyanazt az altatódalt dúdolhatták gyermekeik bölcsője felett, s leányaikkal titkaikat azon primitív, ősi és patinás idiómán őrizhették, mely ma olybá tűnik, mintha szent anakronizmusként a Halotti Beszéd nyelvén szólana. Vagy pedig az a veszedelmesebb-e, amikor most legújabbán a regáti katolikus szemináriumokban elkezdték magyar nyelven is taníttatni a papnövendékeket, mert immáron veszély nélkül lehet, sőt a népet tekintve kívánatos... Hogyne, hiszen Mihai Robu püspök úr öfömméltósága saját bevallása szerint csodálatosan csak olyan csángó-magyar ifjokban talál hivatottságot a papi pályára, akik már régebben elrománosodott csángó községekből származnak.

Ha itt-ott, hébe-hóba egy-egy lélekben össze is gyűl a magyar keserűség, az már kitörése előtt magába roskad, vagy pedig az egyházi tekintély nyomasztó fölényével szembeni hiábavalóság és tehetetlenség érzetének hatása alatt olyan csenevész, vérszegény, alázatos és jámbor óhajtsákként lát napvilágot, amit mind kimondani, mind meghallani egyformán fölösleges.

Bent harcosok, künt pártfogók nélkül a regáti magyar katolikus ügy különben is igen-igen közel jutott ahhoz, hogy a hívek szívében szép csendesen elaludjék. Erre mindig is nagy volt a hajlandóság. Hiszen az asszimilációs törekvés önmagában tehetetlen volna, ha a munkájában nem támogatná az asszimilálódásra való hajlandóság. Amint a katolicizmusnak a Regátban céljai elérésére „jól jöttek” az itteni magyar katolikusok, éppen olyan „jól jön” és alkalmas a katolicizmus mint vallás a mi regáti magyarjaink számára. Hogy is ne, egy vallás, mely nem korholja és nem vádolja őket azon árulásért, melyet nemzetük ellen elkövetnek, és hűtlenségeiket szemükre nem hányja. Minderre nemcsak eleve megadja az abszolúciót, sőt egész szervezétével segítségére siet a fajától elszakadni készülő magyarnak. Nem sokat kényszergeti visszatérni a feledésbe menő magyar szóra, sőt amint elkezdi reá lassan fordulni a nyelve, menten megbiztatja: kár erőltetni nagyját a templomban, a kicsinyét az iskolában, hiszen igaz marad az Ige, s Jézus a Krisztus bármely nyelven a világnak stb., stb. De minek folytassuk, van-e a világ és a mai ember, a regáti magyar ember számára alkalmasabb eklézsia, mint az, amelyben egymást támogatják és igazolják az opportunizmus és a konfesszió? Mert ugyan melyik atyafi hallgatja szívesen a zordon ószövetségi prófétabeszédet a nemzethez való hűség felől, amikor érzi, hogy éppen róla, az ő bűnéről beszél és hozzá szól az ige.

Mi már rég túl vagyunk azon, hogy egymásra panaszozzunk, azért egyáltalán nem vádként mondjuk, csupán mint itt közismert tényt kívánjuk e tanulmányba beszöni azt is, hogy a regáti magyar katolikus magyarsága egész tartalmát abban a negatívumban éli ki, hogy a végletekig antireformátus. Miután pedig ezt itt is nagyban táplálják és erősítetik benne, pár esztendei ittléte után ezen egyetlen vonás marad meg a Kárpátokon túlról érkezett lélekben. Minden

más túlról hozott szüzmáriás-lobogós, kizárólagos gögű kuruckodás elpárolog, hogy annál türelmetlenebbül fordulhasson felénk, református magyarok felé, akiknek régi bűneink mellé egy kibírhatatlan nagyságú új vétek járul, az, hogy mi hűségesek akarunk maradni nemzetünkhöz, még akkor is, amikor letörött a zászló...

Amint 1860-ban a hercegprímáshoz intézett levélben az olaszok által elüldözött és a gorzafalvi (Moldva) egyházmegye által visszakönyörgött Páter Kozmának legfőbb érdeme az volt, hogy „két molduvai falut, Bucsunt és Prálát kálvinista hitből igazi hitre térítette” (ezek Szászút ikereklezsiái voltak, állítólag azóta már el is románosodtak!), úgy ma is abban merül ki itteni katolikus nemzettestvéreink minden magyar igyekezete, hogy ezer módon igyekeznek ártani minékünk. (Tisztelet és hála a szám szerint ugyan kevés, de annál értékesebb kivételeknek.) De erről ők egyenként és személyesen nem tehetnek, mert ez egyházuk már ismertett szelleméből fakad. Amint a csíki közismert pópista exkluzivitás Moldvában fanatikus és elvakult protestánsgyűlöletté fokozódik, úgy nő meg és torzul el itt minden indulat, amit valaha Erdélyben magyar katolikus szívekben ellenünk plántáltak.

A Kárpátokon túli mentalitás reánk nézve rendkívül hátrányos volna különben is itt válik egészen világossá. Nevezetesen az, hogy míg a református ember keresztény hitét magyarsága érdekeihez önmaga akarja hozzászabni, addig a katolikus ember csak oly mértékben bizonyul magyarnak, amint hite és egyháza érdekeinek papja értelmezése szerinti sérelme nélkül lehet.

Az elmondottak után talán felesleges is külön megemlítenünk, hogy a katolikus egyházon belül a Regát egész területén semmi magyar jellegű kulturális vagy társadalmi életmegnyilvánulás nem észlelhető, egyedül Bukarestben tartanak magyar nyelven is istentiszteleteket.

Az itteni magyar felekezetek közti helyzet elvadult-

ságát megmagyarázandó, meg kell végül említenünk azon — különben a fentiek után természetes — tény is, hogy itt, Erdélytől eltérően, a katolicizmust a magyar kisebbségi sors közös küzdelmei és érdekei által diktált szolidaritás teljes hiányában semmi nem gátolja a lényegéből folyó és minden dologban megnyilvánuló agresszív ellenségeskedésben. Papjainak pedig a magyar reformátusokkal társadalmi vagy politikai tereken együtt munkálkodni olyan formában van megengedve, ami több, illetve rosszabb a tilalomnál.

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a katolikus egyháznak az államhatalomhoz és a hatóságokhoz való viszonya, nacionalizált volta, román nemzeti missziót betöltő szerepe, magyarellenességében tipikusan regáti szelleme, továbbá az a tény, hogy magyar híveit felmenti az anyanyelvi kultúra iránti erkölcsi kötelezettségek alól és felekezeti céljait korlátlanul érvényesíti, mindezek együttléve elképzelhetetlenül nagy előnyt biztosítanak minden téren az itteni katolicizmus számára, különösen, ha a mi sokféleképpen megkötött és ezer kereszttel terhelt magyar református életünkhöz hasonlítjuk. Ez az összehasonlítás azonban nem tartozhat tanulmányunk keretei közé, mindössze rámutat és emlékeztet minket annak okaira, hogy más felekezetek, vallások és egyházak között miért éppen a miénk a legszegényebb és -megvetettebb. Azért, mert Jézus szavaival élve: „Ha e világból volnátok, a világ szeretné azt, ami az övé; de mivelhogy nem vagytok e világból... ezért gyűlöl titeket a világ” (Ján. 15, 19).

A regáti magyar katolikus ügy előbb ismertetett helyzete könnyen érthetővé teszi, hogy református egyházunk életmegnyilvánulásaiban s különösen a magyar érdekhez való viszonyában valósággal reá van kényszerítve sokszor egészen más eljárásokra, mint ezt a Kárpátokon túl kialakult magyar felekezetközi viszony meghatározná. Megerősítik ezt még a más fele-

kezetekről és a regáti magyar egyesületekről eddig is írtak s ezután elmondandók. Ezért tévednek azok, akik túlról hozott mértékek alapján kívánnak itt bírálgatni és ítélni.

A regáti magyar református egyház azon két ellentétes irányú kényszer között kell hogy élettevékenységével elhelyezkedjék, melyeket számára a vallási és a közfelfogás szerinti nemzeti érdekek jelentenek. Belsőleg, az egyház szervezeti és hitelvi keretei közt, valamint híveinek társadalmában e két ellentétessé tett érdek a missziói cél feláldozásával eddig még összhangba volt hozható. (A jövőben azonban ez így már nem sokáig mehet tovább, hiszen éppen a református egyház hivatott felszabadítani az átok alól és nyilvánvalóvá tenni, hogy a nemzeti és vallási érdek, ha mind a kettő tiszta és igaz, soha nem kerülhet egymással ellentétbe. Amint később még kifejtjük, a keresztyén református hit nemzeti szempontból való érdekessége itt válván mérhetővé, éppen az dől el, hogy miképpen tudja megoldani azt a feladatot, ami a katolicizmusnak a Regátban nem sikerült és nem is sikerülhetett, tudniillik úgy misszionálni, hogy közben az anyanemzethez hűséges maradjon.) Annál teljesebb összeütközésbe látszik jönni a vallási és nemzeti érdek az egyházon kívül. Az a tény ugyanis, hogy a regáti református gyülekezetek környezetük magyar életének teljességét jelentik és tartalmazzák nemcsak speciálisan az élet tényeiben, de a vele szembehelyezkedő ellentmondásokban is, éppen ez utóbbiak miatt egészen különleges igényt hozott létre. Nevezetesen a vele szemben szinte általánosan fellépő azon kívánalmat, hogy a református egyház a Regátban magyar érdekből váljék felekezetközi egyházzá. Ennek a gondolkodásnak különben egészen természetesen elő is kellett állnia. Ha ugyanis sokan vannak, akik természetesnek tartják azt, hogy a katolicizmus egyházi s vallási érdekeinek áldozatául dobta a Regátban a magyar nemzeti érdeket, akkor ugyanezen

mentalitás természetesnek kell hogy tartsa az ellenkezőjét is, azt tudniillik, hogy a református egyház viszont nemzeti célokért áldozza fel hitbeli érdekeit. Sokszor tudattalanul, de ez a különös nézet vezet regáti magyarságunk legválságosabb belső küzdelmeihez. Eből kifolyólag tartja némely lutheránus és unitárius testvérünk természetesnek azt a kívánságot, hogy a református egyház váljék közös protestáns egyházzá, vagy pedig hozzon világra egy-egy életerős és önálló lutheránus és unitárius egyházacskát. Sőt némelyek még azt is egészen komolyan állítják, hogy az itteni magyar református egyháznak kellene kezébe vennie az autonóm regáti magyar katolikus egyház kiharcolásának ügyét, különben sohasem lesz a dologból semmi. E felfogás szerint olyan ellentéteknek is, melyek valamely református egyházi vagy egyesületi mozgalom elleni üres oppozícióból erednek, mi, a református egyház tisztviselői vagyunk az okai, miután nekünk nem volna szabad külön református, hanem csak egyetemes magyar ügyeket és akciókat mozgatni és szolgálni. Hasonlóképpen teljes erőnkkel kell támogatnunk minden magát magyar érdekűnek hirdető vállalkozást még akkor is, ha azt egyházunk nyílt ellenségei vezetik stb.

Ezzel az igénnyel szemben áll a másik követelmény, amely az erdélyi példára hivatkozik, ahol az egyháztársadalmi munka szűk körre szorítva kizárólag a felekezeti érdek szolgálatát látja el.

A gyakorlati életnek megoldásként kompromisszumot kellett eredményeznie. A regáti református egyháznak gyülekezeteiben az egyháztársadalmi munka köreit természetesen ki kellett bővítenie. Lehetőség szerint ki kell terjednie mindarra, amit odaát egy évezredes magyar élet minden összeomlás dacára megmaradt számos intézménye, egyesülete stb., stb. végez. Hitbeli és egyházi érdekeit azonban még saját híveinek a liberalizmus és magyarkodás mögött megbúvó vallási közönye ellen is meg kell védenie.

A regáti magyarság szervezeteiben való életét ismeretve, az egyházi közösségek vizsgálata során a regáti katolikus és magyar református hitfelekezetek egyházaiban folyó élet vázolója után most még két keresztyén vallási közösségről kell megemlékeznünk, ezek: az adventisták és a baptisták egyházai.

Mindkét szekta mozgalma Erdélyből érkezett, s már itt, a Regátban is sok évtizedes múltra tekint vissza. Regáti, sőt romániai székhelyük Bukarestben van, ide vezetnek s innen ágaznak szét a propagandának és a szervezésnek a szálai.

Az adventisták lélekszáma a Regát területén tizenöt évvel ezelőtt még csak 1000 volt, máig ezen szám 10 000-re szaporodott, s 350 gyülekezetet számlálnak. Bukarestben, noha nincsenek többen 900 léleknél, 2 impozáns saját templomuk és 6 bérhelyiségben elhelyezett imaházuk van. Székházukban berendezett saját nyomdájuk és rendkívül kifejlett könyv- és iratterjesztésük az egész országot elárasztja traktátusokkal s ezerféle vallásos irattal az ország minden nyelvén, de főként románul. Mindez természetesen elsősorban az egész világot behálózó szervezetükkel való szoros összefüggésüknek az eredménye, de következménye azon rendkívül eleven és szigorúan fegyelmezett egyházi életnek is, mely a vallási közösség érdekeiért való áldozatosság természetes és minimális mértékéül a bibliai „tizedet” követeli meg. Minden adventista lélek minden földi keresetének beszolgáltatott 10%-a azonban csak azon központba befolyó rovatalt képezi, melyből a prédikátorok javadalmukat kapják. Ha még ehhez hozzávesszük, hogy minden kis, 50–200 lelket számláló „autonóm” gyülekezet a tizeden kívül még saját imaházának bérösszegével, dologi szükségleteivel s jótékonyági kötelezettségeivel is meg van terhelve, akkor természetesnek kell találnunk sikereiket. Nem is lehet ez másként egy olyan egyházban, mely keresztyénségét — ha a maga módján is — komolyan veszi, s ahol az

istentiszteletről való indokolatlan elmaradás már kizárást (exkommunikálást) von maga után.

A baptisták lélekszáma a Regát területén körülbelül annyi lehet, mint az adventistáké, gyülekezeteik is megtalálhatók minden jelentősebb helységben. Bukarestben nagyjából 1000 lelket számlálnak (ez a szám is többszöröse a tizenöt évvel ezelőttinek), akik 7 imaház körül csoportosult gyülekezetben helyezkednek el. E gyülekezetek önkéntes „szeretetadományaik” révén csak kisebb részben gondoskodnak önmaguk szükségleteiről, a nagyobb részt a látszólag a külföldi hittestvériségre támaszkodó angol központ vállalja.

A baptisták közti hitélet rendkívüli elevensége dacára is úgy látszik, mintha ez a szekta már túl volna a bibliai értelemben vett „első szerelem” hevéen, s az intézményesülés, történelmivé válás lejtőjén haladna. Ezt mutatja többek között az is, hogy míg a teljes virulenciájában levő adventizmus túlzóival, a „reform-adventistákkal” való küzdelemben (fegyverfogás-, nősülés-, örömmellenes vegetáriánusok) örlődik, addig a baptistáknál a közönyösség és visszaesés elleni küzdelem a nagyobb probléma.

Bármily érdekesnek kínálkozik azonban, nincs helyünk és időnk e szekták másutt is megtalálható életmegtalálási kísérleteivel foglalkozni, hanem tanulmányunkban inkább arra kell rátérnünk, hogy ez a két vallási közösség a regáti magyar élet számára milyen életlehetőségeket kínál és valósít meg.

Bizonyos, hogy mindkét szekta — legalábbis itt a Regátban — mind terjeszkedésében, mind meglevő hívei gondozásában a csaknem kizárólagos fősúlyt a rományságra helyezi. Mindazáltal az egész Regátban, csaknem minden gyülekezetükben ott találjuk magyar nemzettestvéreinket is. Ezek legtöbbször a Kárpátokon túlról már mint „hívó” érkezett ide. Számukat pontosan nem tudjuk, de arányszámukra Bukarest után következtethetünk.

A bukaresti 900 adventista között állítólag 60–70 magyar van, akik az imaházi körletek szigorú szabályai szerint (ki-ki saját körletének imaházát köteles látogatni), 8 gyülekezetben vannak szétszórva. Elvileg lehetséges volna az, hogy amennyiben egy-egy gyülekezetben belül megfelelő számú magyar lélek akadna, s ezek nyelvi nehézségekkel indokoltan igényelnék s eléggé áldozatosnak is bizonyulnának, külön magyar szekciót létesítsenek. Ez idő szerint azonban magyar prédikátor köztük nincs, s mind az istentiszteletek, mind a gyermekek „szombat-iskolája” s általában minden egyháztársadalmi tevékenység nyelve mind a 8 gyülekezetben kizárólagosan román. Természetesen ez a Regát többi helyein is így van.

A baptista egyház 1000 bukaresti tagja között körülbelül 120 magyar van. Ezeknek fele, mintegy 60 lélek az angolok által átengedett s a központnál levő imaházban külön gyülekezetet képez, melyben magyar laikus prédikátor vezetésével magyar nyelven folynak az istentiszteletek s az egyházi élettevékenység más megnyilvánulásai is. A többi 60 lélek — köztük a régi (háború előtt is itt élt) 20–30 bukaresti magyar baptista is — a lakhelyéhez közelebb eső, másik 6 imaházat látogatja s ezek gyülekezeteibe tartozik. E gyülekezetek között, tehát a magyar gyülekezeten kívül, van egy német nyelvű — mely már a háború előtt is megvolt —, a többi 5 pedig román nyelvű gyülekezet.

A bukaresti magyar nyelvű baptista gyülekezet az újonnan jöttek számára csak 1922 után alakult, s a nagyváradi központhoz tartozik. Így e révén is egy ideig biztosítékát látszik nyújtani a magyar életlehetőségnek, bár ez tisztán a vallási élet területeire van szorítva, miután ezek a testvéreink minden más kultúrmegnyilvánulás iránt igyekeznek közönyösek maradni.

A nemzeti ügy különben mindkét szektánál a lehető leggyengébb alapokon áll. A baptisták magyar gyülekezetének magyarázata például nem több annál, hogy az

ide csoportosultak még nem tudnak annyit románul, hogy amazok gyülekezeteihez tartozhatnának, s így a nyelvi elválasztás nehézségeinek megszűnte a külön magyar gyülekezet létjogosultságát is megingathatja, amint ezt a másik — immár román nyelvű gyülekezetekben elhelyezkedett — 60 magyar lélek útja is bizonyítja.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy e szektákba való tartozás nem emel gátat az elidegenedés folyamata, az asszimiláció elé, sőt önmagában is egyengeti a lélek előtt az erre vivő utakat. Magyarázata ennek abban van, hogy a baptistáknál és adventistáknál a keresztény univerzalitás téves elgondolásának eredményeképpen a nemzeti mivolt teljesen kívül esik a hitrendszeren, s a hozzá való ragaszkodás kötelezettsége az erkölcsi minőségnek nem tartozéka. A nemzeti gondolat náluk más értékek egyoldalú, elnyomó súlya alatt csupán ösztönös érzelemmé törpül és elsvad, a lelki habitusban devalválódik, mert nem képes reflexió s öntudatosítás tárgyát, így az emberi élet kultúrkincsei közül az ő értékelésükben kiselejteződik.

Itt élő magyarságunk egyházi szervezeteinek való életét ismertetve a teljesség kedvéért meg kell néznünk a magukat magyaroknak valló zsidók vallási közösségét is.

A regáti zsidóügy általában oly bonyolult és szétágazó problémakomplexumból áll, hogy tanulmányunk keretei közt csupán a bennünket érdeklő szálak és vonatkozások érintésére szorítkozunk. Legfontosabb ezek között annak megemlítése, hogy az úgynevezett „román zsidóság” sok okból kifolyólag nemzetileg távolról sem asszimilálódott oly mértékben a románsághoz, mint a magyar zsidóság a magyarsághoz. A morális tekintetben való alkalmazkodás terén a magyar zsidóságban sok nemes jellemvonás kialakulását figyelhetjük meg, a román zsidóságnál több a rossz értelemben

vett regatizálódás. Aztán a magyar kultúrán felnőtt zsidóság lelkülete legmélyebb nemzeti összetevőiben magyar marad akkor is, amikor ezt tagadja, a román zsidóság románságát pedig általában akkor is fenntartással kell fogadni, ha hangos dicsekvéssel hirdeti. Valahol ezekben keresendő az oka azon ellenszenvnek, mely a magyar és román zsidóságot ma még határozottan szétválasztja.

Regáti magyar zsidóságról csak a háború utáni időktől kezdve lehet beszélni. Voltak ugyan régebben is kivándorlottak, de kis számban, s ezek máig túlnyomórészt be is olvadtak a román zsidóságba. A regáti magyar zsidóság száma ismeretlen, csupán számarányukra lehet Bukarest után következtetni. Bukarestben ugyanis körülbelül 1200 erdélyi magyar zsidó család él, ami úgy 4–5000 léleknek felelhet meg.

Az itteni zsidóság általában három csoportra oszlik, az úgynevezett neológokra (regátiak), statusquókra (spanyolok) és az úgynevezett Schor-csoportra (ortodox román zsidók). A magyar zsidóság egyházi szervezkedését sokáig gátolta a törvény ama intézkedése, mely mindenkit e három csoport valamelyikébe kényszerített. Kapóra jött azonban az, hogy a Schor-csoport csak névlegesen volt meg, s így a magyar zsidóság e felé tájékozódott. Már 1928-ban megalakul Bukarestben az Erdélyi Zsidók Imaegyesülete, mely 1929-ben az alapszabállyal bíró Bukaresti Erdélyi Zsidók Templomegyesületévé fejlődik. Ennek később a törvény intézkedése folytán „ortodox” színt kellett vallania, úgy, hogy mai neve: Erdélyi Ortodox Zsidók Templomegyesülete București, s mint ilyen, törvényes elismerést is nyert. Ezt a hitközséget csaknem kizárólag Erdélyből jött ortodox és neológ zsidók alkotják, kötelékébe 800 családfő (2–3000 lélek) tartozik. Ez a hitközség megszervezésének első évében egészen erdélyi mintára és szellemben rendezkedett be, különösen az egyháztársadalmi tevékenységek terén. Megalakította a Bukaresti Erdé-

lyi Zsidó Nőegyletet, mely széles körű jótékonykodásba fogott; megszervezte az Erdélyi Zsidó Egyetemi Hallgatók Otthonának Bukaresti Alosztályát, ahol egybegyűjtötte s támogatta itteni főiskolai hallgatóit; Zsidó Ifjúsági Egyesületet indított; a Nőegylet a gyermekek számára mesedélutánokat rendszeresített stb. Tekintve pedig azt, hogy mindezen egyesületek belső élete és kifelé ható munkája (előadásai, estélyei) magyar nyelven folyt, itteni magyar ügyünkre nézve sok tekintetben biztató kezdetet jelentettek. A hitközség azonban tisztán vallási érdekeit tartva szem előtt, istentiszteletei számára pár évvel ezelőtt egy magántemplomot bérelt ki, melynek fenntartása minden erejét leköti. Nem tudott többé helyiségeket bocsátani egyesületei rendelkezésére, s így ezek megszűntek. Egyedül a Nőegylet áll még fenn s indít alkalmi segélyezési akciókat, de ebben ki is merül minden tevékenysége. A templom legfeljebb a gyermekek vallásoktatásának szolgálhat színhelyéül, ma már azonban ezt is német tanító vette át, aki a hitoktatás történelmi részét is német nyelven végzi.

Annyi mégis megmaradt, hogy a bukaresti 35–40 zsidó templom és imaház között van egy, mely körül szervezetileg autonóm hitközségbe magyar kultúrájú lelkek tömörültek. Igaz, hogy alapszabályzata az egy „erdélyi” szón kívül semmiben sem engedí sejtetni, hogy magyar közösséget takarna. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy az államhatalom aggodalmasan őrködik afelett, hogy a magyarféle zsidó kisebbség „zsidó nemzeti” jellegében megmaradjon, ha már romanizálódni nem akarna. Bármely magyar vonatkozású hitvallás vagy színvallás a hitközség életét veszélyeztetné. A gyűlések jegyzőkönyvének, valamint a hívek érintkezésének nyelve azonban magyar.

A hitközség társadalmának belső életét vizsgálva mindenekelőtt szembetűnő, hogy a bukaresti magyar zsidóságnak 1/3 része egyáltalán nem tagja a hitközségnek. E vallásilag közönyös lelkek felől tudnunk kell,

hogy rendszerint nemzetileg is közönyösek. Viszont a hitközséget alkotó 2/3 rész mind a mindennapi (reggeli és estéli) és szombatnapi templomlátogatásban, mind az egyházfenntartó áldozatkészségben meglepő buzgóságot tanúsít. A hitközségnek mintegy 30%-a szimpatizál ugyan a cionizmus eszméjével, s mint a faji közösség öntudatosítását célzó mozgalmat, anyagi támogatásban is részesíti, de azon cionisták száma, kiknél ez nemzeti programot és tartalmat is jelent, nem több 15%-nál. A román zsidósággal való társadalmi érintkezésük ma még csak szórványos, lelkileg még közelebb érzik magukat a cári pogromok idején idevándorolt orosz zsidósághoz is.

A gazdasági helyzet, a fővárosi nagy távolságok, a román zsidó iskolák teljes ingyenessége, a minisztériumi engedély megszerzésének nehézségei és kellemetlenségei stb. együttvéve azt eredményezik, hogy a magyar iskolának egyetlen zsidó növendéke sincs, viszont a családok nyelve magyar.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a regáti magyar zsidóság hitközségi szervezetében külső és belső okokból semmi garanciáját nem nyújthatja annak, hogy a regáti magyarság megtartásának egyik intézményeként tekinthető, s hogy a keretei közé tartozókat magyar szellemi táplálékkal lássa el. Egyháztársadalmi munkájában és egyesületeinek tevékenységében azonban széles lehetőségeit kínálná a magyar társadalmi és kulturális érdekek hasznos szolgálatának. E lehetőségek — sajnos — jelenleg nem nyernek kihasználást, így a magyar zsidóság megtartására és erősítésére a magyar nemzeti kultúra közösségében, visszatartására az elidegenedéstől, megóvására a beolvadástól a román zsidóságba és a gyermeknemzedék magyar szellemű neveltetésére egyénenkénti készségen túli, intézményes akaratmegnyilvánulás nem látszik.

Említenünk kell még, hogy tetemes számban élnek a Regátban s főként Bukarestben olyan görög katolikus vallású magyarok is, akik egy része a háború előtt a hajdúdorogi magyar szertartású görög katolikus püspökséghez tartozott, más része pedig az ország Kárpátonkon túli részének minden vidékéről nagyrészt az utolsó tíz év alatt költözött ki. Görög katolikus egyházközség és templom a Regátban tudomásunk szerint egyedül Bukarestben van. Ez az egyház természetesen tökéletesen igényli, hogy román nemzeti egyháznak tekintsék, s ennek megfelelő minden életmegnyilvánulása is. Magyar görög katolikus testvéreink törvény szerint csak ezen egyházhoz tartozhatnak.

Hasonlóképpen tekintélyes számban található a Regátban görögkeleti vallású magyarok is, akiket itt az ortodoxia ölel magába. Szabadon választhatnak ugyan a szerb, orosz, görög, bolgár és román ortodox egyházak között, de a választás legtöbbször a román ortodox egyház javára történik, egy kis hivatalos és társadalmi segítséggel.

Bizonyos, hogy mind a görög katolikusok, mind az itt görögkeletivé váltak között igen sok a magyar származású. Van ezek között, akinek valamely régebbi őse elidegenedett, későbbi őse visszamagyarosodott, hogy most az unoka újra az elidegenedés útjaira léphessen. E téren ért rengeteg veszteségünk mellett néha az is megesett, hogy a egyes házasságok reánk nézve vallásilag ugyan kárral, de nemzetileg haszonnal jártak, s a egyes nemzetiségű szülőktől görög katolikus vagy görögkeleti vallású, de nemzetileg magyar utódok származtak. Bőven vannak olyanok is, akik ortodox voltuk dacára családi hagyományként őrzik és vallják ősi magyar származásukat. Ezeknek öntudatosításával, erősítésével és igazolásával a mi magyar tudományosságunk soha komolyan nem törődött. A múltak mélyleges homályában szunnyad s a kutatás hiánya takarja a hunokat, aztán az utánuk jött pár tucat turáni s más

fajú, de később a magyarságba olvadt népnek a keleti egyházhoz való viszonyát s a hun időkben keletkezett s még az avar–magyar–besenyő harcok idején is fennállott első milkói (moldvai) püspökséget. Szeretünk mélysegesen hallgatni arról, hogy a magyarság már Etelközbe rokon fajú s részben keresztyén népek közé érkezett s ilyeneket hagyott — a sajátjából lemaradó seregekkel együtt — maga után. Voltak minden időben nemcsak Rómának, hanem Bizáncnak is hittérítői, nem is beszélve arról, hogy a moldvai magyarság jó ezer esztendeje állja az ortodoxia ostromát, s e harc már a régmúltban is olyan mérvű áldozatot kívánt, mely vallásilag egész népi szaporulatának elvesztését jelentette. Az Erdélyből ezredéve folyó kivándorlás áramával szemben sok ezer ilyen bevándorló is akadt, akik most csendesen visszajövögetnek a Regátba. Mi csak a nyugat felől hozzánk érkezett keresztyénségről akartunk tudni s még ma is csak annak örvendezünk. De hagyjuk az „originea etnică”-t, a XX. század megtévelyedéseinek ezen legszégyenteljesebbikét. Hitünk s meggyőződésünk szerint a lényeg s a tragikus igazság abban van, hogy ezerszám jöttek és jönnek ide lelkek, akik magukat magyarnak vallják, de itt éppen hitük s egyházuk miatt magyarnak el nem ismertnek s meg nem maradhatnak. Közömbös itt az, hogy valamelyik ősük rutén, szerb, avagy román vala-é vagy pedig tényleg magyar — hiszen testükben s vérükben ez talán örökre bizonyíthatatlan, cáfolhatatlan marad —, a fontos az, hogy ők a magyar szellem kultúrájába olvadtak be, nemzeti közösségének váltak tagjaivá, s most ezer kényszer nyúl feléjük, hogy kiszakítsa őket onnan. És senki, semmi nincsen védelmükre.

Megható azon küzdelem, amelyet ezek a testvéreink életük külső sorsában és lelkük tusáiban megvívnak, mielőtt számunkra elvesznének. Sokáig részt vesznek egyháztársadalmi munkánkban, tagjaivá válnak egyesületeinknek, „magyar szóra” eljárnak templomainkba,

olykor az úrasztalához is „odalopakodnak”. De aztán tökéletes kiszolgáltatottságukban és egyedül való nagy árvaságukban hamarosan kihűlnek, elközömbösödnek, tovaúsznak az elsodró árral.

Az egyházi és hitfelekezeti közösségek ismertetése után a következőkben rátérünk a regáti magyarság társadalmi egyesületi szervezetek keretében folyó életének vizsgálatára. Megírásra váró regáti magyar művelődéstörténelmünk egyik legfőbb fejezetét kell majd képeznie a több mint száz egyházi és világi egyesület és társulat történetének, melyek az elmúlt nyolcvan esztendő alatt itt megalakultak — és megszűntek. A tiszavirág-élet szinte kivétel nélküli, közös, tragikus sorsa volt itt eddig minden társadalmi egyesületnek. Tradíciót meggyökereztetni, az anyatársadalomba nemzeti vagy bár emberi értékű tartalmat önteni s ha csak szűk körben is, de tartós eredményeket felmutatni soha egyik sem tudott. Elpattanó szappanbuborékok voltak, melyek hívságos gyermeki szeszélyből születtek, s hullámverés vagy visszakívánás nélkül szűntek meg. Kevesek akaratóból jöttek világra, és egyetemes társadalmi szükségességgé válni nem voltak képesek. Elkötelező szellemi örökséget nem teremtettek s nem hagytak maguk után. Száz meg száz indokát lehet keresni és találni annak, hogy ez miért volt így, de a végső ok mindenütt ugyanaz: a regáti magyarság anorganikus volta. A magyarság sem vezetői szándékaiban, sem tagjai vágyai szerint soha nem akart itt komolyan egy nemzetessé válni, csak léhán mímelte ebbeli szándékát. Vagy azért, mert ideiglenes kirándulásnak, üzleti vállalkozásnak, kényszerű száműzetésnek tekintette regáti tartózkodását, vagy pedig azért, mert a gyors iramú elidegenedés útjain haladt, de egyformán nyugós kötelezettségnek érezte itt minden lélek a magyar társadalmassulás feladatát, s ezer ürügyet talált, hogy kibújjék alóla. Itt minden közösségi alakulat elsősor-

ban nem az itt való magyar érdekek komoly szolgálatáért és értékek igazi védelméért született meg, hanem érdemszerző gondolatokkal örökké a Kárpátokon túlra figyelt: látják-e? És ha onnan túlról kellő, azaz „kézzelfogható” figyelemben nem részesült, úgy fel is hagyott az „értelem nélküli erőlködéssel”. Társadalmi szervezeteink csupa kudarcos, a néha jelentkezett komoly elszánást is felőrlő hiábavalóságának további oka a szervezéshez, vezetéshez és összetartáshoz nem értő hivatástalanságban keresendő. Ez is erdélyi örökség. Erdély az a földrész, ahol öröktől fogva minden magyar életmegtartás és életigazodás provinciális műkedvelői alapon folyt: az amatőr politikusok, műkedvelő fináncok, önképzőkörös írók, vicinális művészek gögösen naiv, halálos álmú, irreális világa. (Tisztelet a szám szerint elég, de tenni kevés kivételnek.) E „műkedvelő Erdély” balkezű fiókvállalkozása volt mindig a regáti magyar élet, kezdve a székely kivándorlás elleni százados küzdelem meddőségén, végezve a mai kivándorlás iránti közömbösségen. Ha pedig mégis jött onnan valami „magyarnak való”, az mindig „Auslandpackung” volt a „Kelet” számára, a papoktól a színésztruppokig — nem véve ki a lateinereket és az iparosokat sem —, a tanügyi megbízottaktól a külföldi magyarok képes naptaráig. A regáti magyar vállalkozások befelé propagatív erővel, kifelé reprezentatív értékkel soha nem bírtak. Ennek dacára jöttünk a nyugati fölényesség hiú és üres gögijével, s itt ráébredtünk arra, hogy erkölcsi, akarati és elszánásbeli, nemzeti és sok más értékünk milyen keveset ér. Népünk hamarább, mint vezetőink. Az összes magunkkal hozott magyar valóságból csak az idegenekkel szemben gyakorolt türelmünk, alázatosságunk és munkabírásunk volt versenyképes, amelyek nem igényeltek magyar nemzet-társadalmi szervezetet. Ott magunkénak tudható egyéb anyagi és szellemi értékeink pedig többet érdekeltek volna. Ám sajnós a román társadalmi és kultu-

rális megnyilvánulások egzisztenciális értékű, életkomoly valósága mellett minden hasonló magyar akarás csak felesleges, műkedvelős játszadozás, káros és kockázatos értelmetlenség volt.

A regáti magyar társadalmi egyesületi szervezetek egyetlen reális alapja mindig a kisiparosság szívében levő — nevezzük így — „szociális érzék” volt. Nem volt ennek sohasem nemzeti akaratbeli, sem kulturális célkitűzésű tartalma, egyleteskedés és társadalmaskodás volt önmagáért, játék a játékért. Eredete régebben a céhszellem volt, ma a szakszervezeti gondolat, mely azonban itt elveszti gazdasági, világnézeti s minden más jelentését, csak a társulás ténye s vágya marad meg. Ezáltal csupán helyesen meghatározni és nem lekicsinyelni vagy kevesellni akarjuk a szociális érzéket, hiszen ez az egyetlen alap, melyre a múltban is lehetett s a jövőben is megkísérelhető építeni. Ennek köszönhető minden ma meglevő regáti magyar értékünk, elsősorban maga az egyház is.

Szükség volt ezeket előrebocsátani, hogy az egyesületi szervezetek ezután ismertetendő életét megértsük.

Az eddigi regáti magyar közösségek a következő hiányok és szükségletek végett alakultak: iskolapártolás, gyermeksegélyezés, takarékoság és önszegélyezés, szegénygondozás, „közművelődés”, azaz műkedvelés, dalárda, elhelyezkedés, munkaközvetítés, cselédvédelem; nőegylet, templomegylet, oltáregylet, búcsújárás, temetkezési egylet, olvasó- és önképzőkör, szórakozás. És semmi más. (A legújabb idők többletéről később szólnunk.) Az ilyen célú nagyszámú egyesület 80–90%-át a magyar egyházak alakították és működtették tisztviselőikkel, sokszor a nevetségesen alacsonyra apadt taglétszámig és a névlegességig. Végeredményükben mindezen egyesületek a felekezeti propaganda, az üres nemzetieskedés, az egészen sekély polgári jótékonykodás, a felszínes szociális gondoskodás, az egészen amatőr műkedvelősködés, a kiadós eszem-izsom és a regge-

lig való táncolás érdekeit szolgálják. Emellett a sokszor egyidejűleg tucatjával működő társulatok és egyletek között soha semmiféle tervszerűséget, társadalmi ellenőrzést és rendszerességet jelentő kapcsolat nem volt. Nem volt nemes verseny sem, csak személyeskedő vetélkedés, annyira, hogy egy-egy egyesületi vállalkozás megszűnte szinte több hasznot jelentett, mint amennyit egész működése eredményezett. Mindezen egyesülések egyetlen reális haszna és értéke az volt, hogy működésük hatókörében ideig-óráig gyöngé gátcskát emeltek a magyarság elidegenedésének rohanó áradata elé.

Nem is maradt meg közülük a háború utánra egy sem, a Szent Istvánnal egyesült Magyar Társulat kivételével. Miután pedig ez a társulat egész történetében, hosszanti és keresztmetszetében hű tükrét képezi a regáti magyar sorsnak, a következőkben vele külön fogunk foglalkozni.

Ezt a szervezetet nem szabad az elmúlt hetvenhét év alatt Bukarestben s a Regátban alakult és megszűnt mintegy száz egyesület közül egynek tekinteni, mert ennél történelmileg sokkal több. Az egyesületek egyesülete, a tulajdonképpeni anyatársulat, amely a többit jórészt kezdeményezte és csaknem mind magába gyűjtötte. Volt itt egyidejűleg egyszerre 16 egyesület és társulat is működőben, de a minden más hasonlónak uralkodóan felette álló „Társulat” elnevezéssel minden időben őt különböztette és tisztelte meg a bukaresti magyar köztudat. Saját énje kollektív kifejeződésének tartotta és becsülte. Ekképpen — amennyiben erről ma beszélni lehet — a Társulat jelenti és hordozza a megszakítatlan regáti magyar tradíciót, a hagyományt. E szukcesszió folytonossága abban is kifejezésre jut, hogy a Társulat a legeslegelső itteni magyar egyesület és a legutolsó, azaz máig is fennálló.

Avégből, hogy a Társulat jelentőségét, a benne és körülötte, ellene és érette mindenkoron meglévő és napja-

inkban is folyó küzdelmek igazi jelentőségét megérthessük, egész történetét végig kell tekintenünk és összetevőire kell bontanunk.

A Regát és Bukarest felé irányult százados erdélyi magyar kivándorlás folyamán a cseléd, munkás, földműves és kézműiparos kitelepülések után a magyar intellektuelek nagyobb mérvű kivándorlása az 1848–49-i magyar szabadságharc leverését követő úgynevezett „keleti emigrációval” vette kezdetét. Ettől kezdve lehet csak regáti magyar öntudatról és szervezeti megnyilvánulásokról beszélni — az egyházakon kívül. Az emigráns honvédek töretlen magyar szabadságakarata, lángoló honszerelme és entuziasztikus magyar nemzeti öntudata, minden zsarnoki gátlás ellen forradalmi elszánással szembeszálló harcos szelleme volt az a nóvum, mely a Kárpátoktól keletre élő magyarság egy kisebb részének lelkét ez időben megújította, s szinte háromnegyed századon át megtöltötte elhatározó tradícióval. Ezt a szellemet az emigráns 48-as honvédtisztek és altisztek képviselték. A világosi, nyergesztői és vercesrovai fegyverletétel után a magyar feltámadás hite a keleti száműzetésben is összetartotta a honvédeket. Ez vezetett a keleti magyarság nemzetársadalmi szervezkedéséhez, többek között a „kaszinók” formájában. Egyidejűleg létesültek ezek a keleti emigráció egyik főhadiszállásán, Konstantinápolyban és előretolt örhegyén, Bukarestben. A vakmerőbbek és türelmetlenebbek Bukarestbe jöttek, hogy „közel legyenek hazánk fölszabadítására” az osztrák járom alól (Veress Sándor³⁴ szavai).

Az oláhországi és bukaresti katolicizmus (a Ferencrendiek bulgaro-kapisztrán provinciája) ekkor már végső tusáit vívta az öt rövidesen (1863-ban; lásd a 184. oldalt) le is győző magyargyűlölő passzionistákkal, akik már csak ennél fogva is sokkal inkább voltak az osztrák konzulátusnak és a román kormánynak, mint Kossuth Lajosnak a bizalmasai. Így a magyar szabad-

ságharc utóközdelmei s a jövőre készülő teendői itt Bukarestben is azon magyar református egyházra hárultak, amelynek első lelkésze (Sükei Imre) édesatyja volt Sükei Károlynak, a március 15-i pesti forradalom egyik jelentős vezérének, harmadik papja (Dimény József) mártír, s maga az akkori lelkész, Koós Ferenc is osztrák börtönökét megült szabadsághős vala.

A bukaresti magyar kaszinót Mester Ede gyógyszerész (a későbbi cälärași-i református kurátor) kezdeményezésére 1856-ban alapították, mégpedig a fent elmondottak miatt s a leselkedő osztrák konzulátus félrevezetése végett „a bukaresti ev. ref. iskola könyvtára” címmel. E titkos egyesület tagdíja havi 1 ezüst forint volt. Az első alapítók a református lelkész és tanító, gyógyszerészek, orvos, festőművész, kereskedő és a Duna-fejedelemségeket megszálló osztrák sereg császári őrmesterei (azelőtt 48-as honvédek) voltak. E vállalkozás „fejre” ment, ha kitudódik, résztvevőire börtön és bitó várt; kevesen is voltak a „beavatottak” a legmegbízhatóbb magyarok közül. Ez a magyar református könyvtár-kaszinó volt a máig is főnnálló Társulat forrása, alapja, őse és legelső formája, amint Koós Ferenc *Életem és emlékeim* c. műve II. kötetének III. részében elmondja.

Fölbátorodva azon a sikeren, hogy a kaszinó tagjai közül senkit le nem tartóztattak, továbbá a Konstantinápolyból jött s Nagy István által hozott biztatásra, végül azon érdekből, hogy „az összes bukaresti magyarság felekezetkülönség nélkül tömörülhetne” (lásd az idézett mű 131. oldalán), az eddig titkos egyesülettel alapítói a nyilvánosság elé léptek, hogy azt kibővítsék. Ennek eredménye lön a most már nyilvános bukaresti magyar kaszinó megalapítása Hunnia néven, 1857. október 10-én. Az egész dolognak lelke, irányítója s az osztrák konzulátussal szembeni bölcs diplomatája Koós Ferenc református lelkész vala, akinek a szerve-

zésben és taggyűjtésben egyik legbuzgóbb segítője Nagy István római katolikus kocsi gyártó volt.

A Hunnia első elnöke Koós Ferenc lett, aki az olvasótársulat céljainak legvilágosabb kifejezését (lásd az idézett mű 134–135. oldalán) gróf Mikó Imre üdvözlő levelének eme kitételeiben látta összefoglalva:

„Tiszteletes úr! Igen becsült hazámfia!

Örömmel értettem a lapokból, hogy a Bukaresten élő magyarság nemrég olvasótársulatot alakított, hírlapokat járát, hazai könyveket szerez, egyszóval a vérrokonság természeti kötelékét a szív- és szellemegység örök és szent kapcsával indult megszilárdítani. [...]

A természeti határok a szellem útját nem zárhatják el. Terjed és hat és működik mindenfelé, ahol rokon elemekre talál. Bukaresti vérrokonaink alapított olvasótársulata a magyar irodalom közvetítése által velünk lelkileg egybeolvadásra lesz képesítve. [...]

Így két hazában bár, de múltban és jelenben erkölcsileg együtt élvén, a gyengébbet az erősebb segíteni, ezt amaz számban és erőben gyarapítandja. Önök tiszteletben tartják azon haza nyelvét és törvényeit, mellyel ott a többség s melyek alatt mindnyájan élnek, azon nemzet jogait és kegyeleit, kik közé sorsuk vitte és akik önökkel földjüket megosztják, de nem feledkeznek el rólunk is, kikkel édes egyek, nem nyelvünkről, mely a magyarnak elidegeníthetetlen joga, legédesebben hangzó; nem nemzeti szokásainkról, melyek a többi népektől megkülönböztetnek, szóval: új hazájoknak hű polgárai, de ott is magyarok maradnak.”

A Hunnia jelmondata ez volt:

*Romlott szív és romlott elme,
Kit hazája hő szerelme
Nagy tettekre nem hevít.*

Ezen az úton indult el az első regáti magyar egyesület, a Hunnia, mely első évtizedeiben Magyarország

minden nagy emberével és országos jelentőségű intézményével, mozgalmával a legközvetlenebb kapcsolatban maradt.

A Hunnia hatása — amint ezt Koós Ferenc idézett művének 129–172. oldalain leírja — mind Bukarestre, mind a vidékre felmérhetetlenül üdvös volt. Az itteni magyar társadalom arculatát gyökeresen megváltoztatta, életének egész nívóját emelte, s nemzeti öntudattal töltötte be. Itt, a Hunniában végezte Koós Ferenc az iparos tanoncok magyar nyelvű oktatását, itt tartotta nyilvános szabadelőadásait a magyar történelem fejezeteiből, ének-, zene- és szavalóestélyeket rendezett, lehozta koncertezni Pestről Reményi Edét, Kolozsvárról vendégszereplésre az opera- és népszínmű társaságot stb., stb.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy amikor itt bukaresti magyar társadalomról beszélünk, azt mindig megszükitett értelemben kell vennünk. Bukarestben ugyanis minden magyar érdekű és célú munka csupán válogatottan kevés, öntudatos, bátor lelkű és áldozatkész ember vállalkozása volt, az itteni magyar tömegek megmozdulásáról sohasem lehetett beszélni. Így van ez mindmáig — csak halászatunk az elveszendő magyar lelkek tömegéből —, így volt ez a Hunnia idejében is. Tengernyi ellenséggel kellett Koós Ferencnek küzdenie, melyek között a legnagyobb éppen maga a bukaresti magyarság zömének közönyössége, sőt sokszor rosszakarata volt. A kis egyesületet az anyagi gondok az első tizenkét év alatt nyolc ízben kényszerítették szállásváltoztatásra, miközben Isten után bizony nemegyszer csak a Koós vasakarata mentette meg a bukástól és a feloszlástól.

A Hunnia egyik legüdvösebb hatása az volt, hogy példájával felébresztette s valósággal megteremtette itt az egyesületi szellemet, sőt az egyletek későbbi hosszú sorát egyenesen az ő ösztönzésére megalakult egyesületek nyitották meg. Az egyesületek alakulásá-

nak okai a következők voltak: a különböző munkakörök; a Hunnia igen magas — évi 2 arany — tagdíja; azon érdek, hogy minél több itteni magyar ember jusson dísz és tekintélyt jelentő vezető tisztségbe, mert hát „vezéregyéniség” köztünk mindig bőven akadt, csak a közkatonákban szűkölködünk; no meg aztán sok későbbi bukaresti egyesületnek volt szülő oka az ősi magyar viszálykodás, ha aztán a harag oka megszűnt vagy felejtődött, az egyesület is szétfoszladozott vagy beolvadt.

Így alakult meg a Hunnia ösztönzésére 1864-ben a Magyar Temetkezési Egylet vagy másként Bukaresti Keresztyén Halott-Társulat, 1865-ben pedig a Bukaresti Első Magyar Iparos Olvasóegylet. E két egyesület olyan szoros összefüggésben volt a Hunniával, hogy ez utóbbi „kiszegítő társulatainak” tekintették, annyira, hogy a Halott-Társulat és a Hunnia vezetősége is csaknem ugyanazon személyekből telt ki. E három társaság egyesült 1873-ban saját székházában Bukaresti Magyar Társulattá, s e néven állott fenn 1921-ig.

A Társulat életének 1921-ig eltelt hatvannégy esztendeje alatt mintegy 25 rendes és helyettes elnöke volt. Az elnöki tisztséget mindvégig és hagyományosan a református egyház mindenkori lelkészei töltötték be, csak az elég gyakori lelkészváltások idején ideiglenesen és rövid időre választottak világi személyt az elnökségre, katolikus vallását pedig csak igen ritkán, kivételes alkalmakkor, kivételes érdemekért. Bartalus János, aki másfél évtizedes elnöksége alatt Koós Ferenc után a Társulatnak valósággal második megalapítója volt, 1899 után nem vállalta tovább az elnökséget, és ettől kezdve a református lelkészek díszelnökök lettek, de a Társulat szellemi vezetői tovább is ők maradtak, bár — később elmondandó okok miatt — 1901 után a római katolikus lelkészek is tiszteletbeli elnökökké választottak.

A Társulatban több mint hat évtizeden keresztül

uralkodó magyar református szellem türelmes és liberális voltának eredménye volt, hogy az lassan a regáti és különösen a bukaresti magyarság irányító fórumává erősödött. Idők folyamán olvasó, halotti, műkedvelő és dalárda osztályokkal bővült, hetilapot adott ki, s mindig megtalálta a módját annak, hogy a régi és újabban bevándorolt magyarság keretein belül egy lelki testté olvadjon. Hűségesen ápolta az ősi Hunnia szellemi hagyatékát, egyrészt abban, hogy a Kárpáton túli magyar élet minden megnyilvánulásával a legelevenebb kapcsolatban maradjon, másrészt pedig abban, hogy az itteni magyar egyházak, intézmények és vállalkozások munkás és áldozatos pártfogója legyen. Büszke melegséggel is vallotta a Társulatot minden magyar a magáénak, még ha tagja nem lett volna is.

Különös súlyt helyeztek minden időben arra, hogy a bukaresti magyar ifjúság a családi fészek után második, közös otthonát a Társulat falai között találja meg, és hogy sem lelki gyarapodás, sem szórakozás végett idegen helyekre ne kelljen járnia.

Minden bel- és külföldi eseményt és alkalmat felhasználtak arra, hogy tüntetőleg is bizonyosságot tegyenek töretlen magyarságukról. Az alapító szabadsághősök fiai és unokái a regáti magyar veszedelem útjain csendesen szétszéledtek s elidegenedtek, a Társulatot el is feledhették, de maga a Társulat az újonnan jövők révén hat évtizeden át megőrizte azt a 48-as magyar szellemet, amelyből született. A magyarság tömeges elvesztését feltartóztatni ugyan képes nem lehetett, mégis bátyája volt az itteni magyar életnek, mert falain belül a magyar élet jogai és érdekei mindvégig érvényesültek, az e céltól idegeneket vagy elpártoltakat teljes jogú tagjai közé be nem fogadta, és azokat, akik magukat oltalmába adták, megőrizte magyaroknak — a világháborúig.

Ebbe a korszakba esik, mert közvetlenül a világháború után történt, hogy a Bukaresti Magyar Betegség-

lyező, Temetkezési és Közművelődési Egyesület az 1918–20-as évek között minden ingó és ingatlan vagyónál együtt beolvadt a Magyar Társulatba.

Az 1921. évben — tehát a bukaresti magyarság háború utáni szétziláltságának és aléltságának idején — történt, hogy a Magyar Társulat vénülő agglegény módjára természetellenes furcsa házasságra lépett, melynek folytán régi énjét megtagadva, tökéletesen szakított hatvanöt éves múltjának minden elkötelező tradíciójával. Valósággal „papucs alá” került, reverzálisan adott, s az öreg magyar kálvinista férj az ifjú romano-catolica menyecske diktandója alatt eddigi hivatásának betöltésére, a bukaresti magyarság egybekapcsolására és szellemi vezetésére alkalmatlanná vált. Az új idők új követelményeivel szemben meg nem értőnek és tehetetlennek bizonyult. Úgyhogy egy évtized alatt régi irányító tekintélye és társadalmi megbecsülése mélyen alászállott, miután ezeket számára csak a regáti egyetemes magyar életakarat megalkuvás nélküli tevékeny szolgálata biztosíthatta volna, amit pedig céljai közül kiejtett. Féltékennyé, gyanakvóvá és szűkkeblűvé változott a magyar balsors új regáti menekültjeivel szemben, akikért a szíve megnyílni és segítő keze kinyúlni, úgy, amint hivatása lett volna, nem tudott.

Ezen változás a Bukaresti Magyar Társulatnak a Szent István Király Egyesülettel való fúziója volt a Szent Istvánnal egyesült Magyar Társulat néven 1921. május 8-án.

Megértendő ezen fordulat okát, jelentését s a következőben előállott új helyzetet, vessünk egy történelmi áttekintő pillantást a Szent István Király Egyesületre.

Mindenekelőtt az olvasó emlékezetébe idézzük mindazt, amit a regáti római katolicizmus felől jelen tanulmányunk 139-től 157. oldaláig terjedően írtunk, mert ezek nélkül az alább elmondandók meg nem érthetők.

A regáti ősi magyar katolikus egyház román nemzeti egyházzá nacionalizáltatásának százados folyamata a Regát déli tartományában (a történelmi Oláhországban) a XIX. század második felében befejezést nyert. Az olténiai és munténiai magyar katolikus plébániákat, rendházakat és iskolákat 1863-ban végleg okkupálták az olasz passzionisták. El is lett volna véglegesen intézve a dolog, ha az Erdélyből a Regát felé irányuló magyar kivándorlás országútján újabb és újabb magyar katolikus tömegek nem érkeztek volna. Ezek nem szokták meg — a moldvai magyarság módjára — a sok százados lelki rabszolgaságot, s az itteni román katolikus egyház bármint igyekezett is, nem volt képes őket oly mértékben és gyorsan asszimilálni, amint beözönlöttek. Az itteni magyar katolikus tömegek mostoha sorsa miatti elégedetlenség mind hangosabbá és Erdélyben is visszahangzóan botrányosabbá (Tornyai-ügy) kezdett válni.

A katolikus egyházi kormányzat egy ideig a „vakulj, magyar” módszerrel kísérletezett. Egyháztársadalmi egyesületeket alapított, melyek magyarok voltak ugyan, csakhogy éppen nem működtek; itt-ott magyar lelkészeket alkalmazott, akik azonban sehol meg nem melegekedhettek; némely iskoláiban a magyar nyelvet is taníttatta úgy mellékesen és névlegesen stb., stb.

Így ment ez egészen 1898-ig. Ekkor került Bukarestbe a barácia³⁵ egyház egyik (magyar nyelvű) segédlelkészeként Bálinth János csíki származású Szent Ferenc-rendi áldozár. Az ő szerepe itt Bukarestben nagyban hasonlított a mai erdélyi magyar katolikus papság szerepéhez abban, hogy feladata lón a békítés és csendesítés, megértetni a regáti magyar katolikussággal, hogy velük nem történt semmi igazságtalanság, nem mostoha, sőt atyai bánásmódban van részük, magyar nemzetiségük és annak érdekei egyáltalán nincsenek oly mértékben veszélyeztetve, mint némelyek feltüntetik. Ami látszólag ellenük történt, az magasabb egyhá-

zi érdekből történt, ami előtt hívő léleknek meg kell hajolnia, és miatta lojalításában meg nem inoghat. Ezen feladatának Bálinth János meg is felelt, nagyszerűen tudta pengetni a „gutgesinnt” érzelmek magyarul gyító hárfáját. De azért magyar volt és székely és csíki. Az oláhországi magyar katolicizmus 1901–1916 közötti reneszánszának megindítója és apostola volt.

A fenti körülmények és Bálinth János személye, továbbá az osztrák-magyar diplomácia súlya együttvéve eredményezték, hogy a regáti katolikus egyházkezelés Bálínth működéséhez elődeinél jóval tágabb teret engedélyezett. Mindenekelőtt feltámasztotta a tizenöt éve élőhalott Rózsafüzér Társulatot a bukaresti magyar római katolikus nők Mária Egyesülete formájában az 1900. évben. A férfi társadalomban először a református jellegű Bukaresti Magyar Dal- és Műkedvelő Körből frissen kiválasztott Bukaresti Magyar Betegsegélyező, Temetkezési és Közművelődési Egylettel próbálkozott. El is jutott a zászlószentelésig, de már a katolikus egyházi érdek szolgálatába vonni az egyesületet nem sikerült, sőt az 1901-ben ki is zárta tagjai közül. A Magyar Társulat Bartalus János református lelkész és elnök nagy tekintélye miatt hozzáférhetetlen volt, s nem lehetett még az 1900-as „szentévi” ünnepekben való részvételre sem rábírní, az ünnepség katolikus jellege miatt. Márpedig Bálinth ez alkalmat nem mulasztotta kihasználni a magyar katolikus öntudat erősítésére. Ezért önálló szervezéshez fogott. Igen szerény, óvatos címmel és céllal megalakította 1900-ban a Szent István Király Gyermekei nevű, Csíksomlyóba búcsúra járó együletet, mely hamarosan kifejlődve még ez évben a Szent István Király Egyesület Bukaresten nevet vette fel. Az egyesület célja: „templomba járás, tanonckodás, búcsújárás, iskolalétesítés, temetkezési és betegsegélyezés, dal- és közművelődés (műkedvelés)”. Az egyesület szigorúan katolikus egyházi jellegű volt, melynek elnöke — az alapszabályzat szerint — vi-

lági egyén ugyan, de a mindenkori társulati igazgató csak katolikus lelkész lehetett. A Mária és Szent István Király Egyesületnek együttvéve a kimondott célja tehát az volt, hogy mind itt Bukarestben, mind fiókjai útján a vidéken is úgy megszervezzék és tömörítsék az itteni magyar katolikuság társadalmát, hogy az teljesen független, minden igényét a maga erejéből kielégítő testté kerekedjék.

És ezen cél a háború előtti évekig teljes mértékben sikerült is. A Szent István Király Egyesület rendkívül sok ágú és sikeres munkájának eredménye az itteni katolikuságban a magyar nemzeti öntudat felébredése lett. Ez vezetett a Szent István királyról elnevezett önálló katolikus egyházközség megalapítására és a Szent László Társulat sorozatos magyar iskola- és templomépítési akciójára mind Bukarestben, mind vidéken, amint ezt tanulmányunk 143–146. oldalán elmondottuk.

A háború utáni hatalmi eltolódások a regáti katolicizmus számára azt jelentették, hogy eddig hirdetett, vallott és követett politikáját s a katolikus egyház román nemzeti egyházzá tételének feladatát most már az egész Nagy-Románia területére kiterjessze. Ennek újabb okairól s erdélyi értelmezéseiről később szólunk. Az ilyen célkitűzés legeslegelső magyar áldozata a regáti magyar katolicizmus lett. Újjászületésének, két évtizedes fejlődésének minden eredményét egyetlen mozdulattal visszapörgették oda, ahol 1900 előtt volt. Önálló szervezetei, magyar plébániái, egyházközségei és iskolái megszűntek, s több mint százmillió lejnyi újonnan szerzett vagyona (közte a Szent László Társulaté) ismét mind beömlött abba a „közös” finánc-katolikumba, melyben a XVI–XIX. századbéli regáti magyar katolicizmus javai is eltűntek vala. A „magasabb egyházi érdek” római parancsszava gúzsba kötött minden illetékes kezét Bukaresttől Kolozsváron át Budapestig, hogy meg ne mozduljanak az itteni magyar katolikus

élet- és vagyoni jogok legkézenfekvőbb érvényesítésére se. Ahol például a Szent László Társulati magyar katolikus egyházi és iskolai rendeltetésű vagyon felé magyar igény nem nyúlt, ott az megmaradhatott a román katolikus (Iorga³⁶ elnevezése) egyház kezén, ahol azonban ennek az igénynek a jelentkezésétől tartani lehetett, mint például Bukarestben, ott a sequestrum elasztikus, rafinált intézménye mindent eltakart. Inkább maradjon államvagyon, mintsem visszakerüljön valamely intézmény a román katolicizmus szegényére és hátrányára a katolikus, mégis magyar nemzeti érdekek szolgálatába. Ez az egyetlen igazi igazság.

Ez a politika számlálta meg a Szent István Király Egyesület napjait is.

A Szent István Király Egyesület (a továbbiakban SZIKE) — mint az előzőkben elmondottuk — olyan időben, az 1900. évben létesült, amikor a bukaresti magyar katolikusságnak iskolája, temploma és saját egyházközsége nem volt, sőt kifejezetten abból a célból alakult, hogy ezeket a múltak történelmi jogánál és nagyszámú tagjainak eleven erejénél fogva megvalósítsa. Láttuk, hogy meg is tudta átmenetileg valósítani. Nyilvánvaló tehát, hogy a bukaresti magyar katolikus iskoláknak és templomnak háború alatti feltételes (azaz vitatható jogalapú) elkobzása (sequestrálása) és a magyar katolikus egyházközségnek a helyzettel való visszaélésszámba menő feloszlata nem lehetett volna oka a SZIKE megszűntének. Sőt ellenkezőleg, eredeti céljának és hivatásának megfelelően a fájdalmasan megváltozott helyzet, a múltak elkötelezése alapján, éppen azon hősi feladatot róttá volna reá, hogy közvetlenül a háború után új küzdelembe induljon népe ősi jogaiért, és új munkába fogjon a bukaresti magyar katolikus egyház, iskola és templom elgáncsolt ügyeiért, hogy azokat újra életre hívja. Ez pedig — az eddigiekben elmondottakból könnyen érthetően — az egyházi kormányzat ismertetett politikai célkitűzéseivel sem-

miképpen nem lett volna összeegyeztethető. Sőt, a regáti magyar katolikus élet újból való eltüntetése, intézményeinek elkoboztatása mellett, csak az egész háború előtti magyar egyháztársadalmi szervezet likvidálásával válhatott teljessé. A kisebb formációk: dalárdák, patronátusok, segélyegyletek, önképzőkörök, Mária Egyesület stb., minden feltűnés nélkül el voltak szenderíthetők. Nem okozott volna különösebb gondot a férfi szervezet, a SZIKE leépítése sem, ám ezzel az egyházi kormányzatnak messzebb menő s a Magyar Társulat ellen irányuló célkitűzéseit kellett megvalósítania. Semmi nehézség nem állott ennek akkor (1920–21-ben) útjába, hiszen a háború utáni dermedtségben tetszhalott volt itt minden magyar élet, a győztes oldalon, a hatalom fényében és melegében boldog regáti katolicizmus vitalitása pedig megsokszorozódott, befolyása a megnagyobbodott ország új területein reá váró nemzeti missziói feladatok folytán mértéken túl megerősödött.

A katolikusoknak a Magyar Társulatban való fokozatos térfoglalása már az 1900-as évek előtt megkezdődött, s oly mértékben haladt előre, amint a református egyház befolyása ott gyengült. Pár évtized előtt ugyanis ezen befolyás még olyan erős volt, hogy számtalan öreg bukaresti protestáns magyar máig is összetéveszti, egynek tartja a kettőt, sőt az egyházat nevezi „Társulat”-nak. A református befolyás gyengülésének igen sok oka volt, mindenekelőtt az 1900–1906. évek között a református egyházköztségben dúló küzdelmek és zavarak. Bartalus az aktív elnökségről ismételt megválasztása dacára is már 1899-ben lemondott. Éppen akkor kezdődik a katolikus megújulás, Bálinth János plébános addig magasztalta szóban és írásban a Társulat felekezeti mivoltát, míg 1901-től a katolikus lelkesek is megkapják a tiszteletbeli elnöki címet. Pár év múltán azonban már Polány Zoltán magyar királyi kormánysszubsztvenciós hírlapíró és kiadó, bukaresti ma-

gyar katolikus laikus-viador lebokszolja a Társulatban Újvári István református esperest. Végül Márton Árpád református lelkész a háború előtti évtizedben kénytelen megelégedni a különben lutheránus (s így eklézsiabeli) Veress János társulati elnökségével, maga csak fontosabb mozzanatokban van segítségéül, mert egyháza megerősítése minden erejét igénybe veszi, hiszen a magyar katolikus propaganda óriási apparátussal és tenger pénzzel folyt itt akkoriban. Ezért az „egyleteskedés nyavalyáitól meg nem fertőzött” olyan egyházi előjárókra volt szükség, akiknek végre fontosabb legyen a presbiterség, mint a társulati választmányi tagság.

A „kálvinista boldogtalanságot” leszámítva, alapjában nem is lett volna semmi baj abból, hogy a katolikus befolyás a Társulatban megerősödött, amíg ez a befolyás a magyar életakarat szolgálatát jelentette. Tragikussá vált azonban a háború után, amikor a katolikus befolyás megmaradt ugyan, de minden magyar jelentése megszűnt.

Így készültek elő s értek meg az idők és alkalmak arra, hogy a regáti magyar nemzeti célú javak elidegenítésében szerzett százados rutin és kifinomult szimat döntő rohamra induljon a Társulat ellen 1921-ben. A terep minden vonatkozásban egyszerű és világos volt. A Magyar Társulat 12 000 000 lejnyi vagyonnal s ennek megfelelő jövedelemmel Románia egyik legnagyobb magyar kulturális egyesülete volt, s hozzá még nem is tudott róla senki sem a Kárpátokon túl. A SZIKE-nek is volt vagy 30 000 lejnyi készpénze s úgy 300 000 lejt erő romló árfolyamú papírja. Itt csak nyerni lehetett s jóformán kockázatmentesen... A fegyver hozzá a SZIKE lett, mellyel két-három legyet is lehetett ütni egy csapásra. Miért viaskodjon kellemetlenül és hiába a SZIKE a román katolikus egyházon belül a magyar életjogokért, amikor ez a harcos magyar katolikus erő a Társulatba ömlesztve egyrészt ott levezet-

hető s alkalmasabb irányba terelhető, tudniillik ott koncentrálható a más felekezetű magyarság ellen?! Aztán így az is csak idő, alkalom s ügyes politika kérdése marad, hogy a Társulatban kifejlődő katolikus túlsúly megteremje gyümölcsét a román katolicizmus számára, aminek bizonyítására még visszatérünk.

Ennek a célnak az elérésére mind a vezető nélkül maradt Magyar Társulat háború utáni öntudatlanságának, mind a református egyház átmenetileg dezorganizált és súlytalan állapotának időpontja kiválóan alkalmasnak kínálkozott, de igen alkalmas volt reá maga a római katolikus magyar egyház megszűntével „levegőben lógó” SZIKE is, melynek kétszer annyi tagja volt, mint a háború alatti regáti magyar-ijedségben szétrebbent Magyar Társulatnak. Az öntudatos katolikusnak nevelt tömeget a SZIKE-ben két évtizeden át alaposan megtanították két igen hasznos dologra. Arra, hogy álmában sem cselekedhet egyebet, mint amit az „egyesületi igazgató plébános úr” tanácsol, és arra, hogy aki pedig nem katolikus, az nem lehet sem „Szent István magyar gyermeke”, de még csak emberek közé való ember sem. (Ezt így tanították Moldvában is, ha nagy néha egy-egy magyar „hitküldér” oda szerencsétlétődött.) Tudni kell ugyanis, hogy az előzőkben ismertetett 1900–1916. évek közti magyar katolikus újjáéledésnek rendkívül sok — bár azóta elmúlt — eredménye mellett, máig is megmaradott vitathatatlan átka volt nemzettársadalmi szempontból az, hogy idegen nemzetiségű vezérei a pápista agresszivitást és exkluzív hitbeli gögőt a végletekig fokozva, betölthetetlenül mély elválasztó sáncokat ástak és falakat emeltek a regáti magyarság társadalmában. Amilyen sok szállal egybefűzte a bukaresti magyarságot a református hegemonia idején egy századon át Sükei, Koós, Bartalus vallási liberalizmusa és lángoló magyar fajszeretete, annyi éllel uszította egymásra másfél évtized lelkiis-

meretlensége az itteni magyarságot, máig is, sőt régi tagjaiban véglegesen meggyógyíthatatlanul.

Mindez és más, felsorolhatatlanul sok körülmény magyarázza, hogy a Magyar Társulat és a Szent István Király Egyesület fúziója a Társulatot mind szervezetében, mind szellemében régi tradícióival merőben ellentétessé változtatta. Hangsúlyozzuk, hogy eszünkbe sem juthat sem az eddig elmondottakkal, sem az ezután elmondandókkal bántani, gyanúsítani vagy vádolni a Szent Istvánnal egyesült Magyar Társulat utolsó évtized alatti s mai vezetőit, akik sokkal egyenesebb és becsületesebb magyar lelkek, mintsem a fent írtak miatt őket tudatossággal vádolni lehetne. De ha még ezt nekünk el nem hinnék is, az sem gátolhat meg bennünket abban, hogy a mi egészen privát bukaresti magyar református bánatunkat legalább őszintén el ne mondjuk. Mint az elítéltnek megengedik azt az utolsó büszkeséget, hogy lépje kötelékét, legyen szabad nekünk is dacos, szomorú, fájdalmas, látó: magyar szemmel nézni a halál szemébe.

Azon politika, mely a Szent Istvánnal egyesült Magyar Társulatot az ezt összetevő, merőben különböző jellegű egyesületek fúziója révén, az előzőekben ismertetett módon 1921-ben létrehozta, kíméletlen céltudatossággal készítette elő az új Társulatban a régi hagyományok elleni harcot. Ennek a harcnak végső céljául az tűzetett ki, hogy a felekezeti és osztálykülönbségeken, bevándorlási időszakok szerinti rétegződéseken felül álló, a mindenkori egyetemes bukaresti magyarság közös tulajdonát képező és ezen magyarság közös érdekeinek szolgálatára létesített Társulatot rendszeres, tervszerű átformálással előbb a magyar nemzeti eszmék iránt inaktívvá közömbösödött, a vér és lélek szerinti asszimilációval szemben tehetetlenné szikkadt, az átmeneti típusokba (amelyeket már ismertettünk) deformálódott „öreg”, azaz régen itt levő magyar katolikusok hegemoniája alá hajtsa, hogy aztán ezek által és

utánuk a tagokban való észrevétlen nacionalizálódás révén a „román katolicizmus” érdekkörébe vonja. Bizonyos, hogy e nem leplezett, hanem nyíltan bevallott cél szolgálatába sem a Társulat tagjainak, sem vezetőinek jó része magukat oda nem adták s így érte nem is vádolhatók, de a tények és jelenségek ismerete s a történesek logikája a Társulat irányultságára nézve más magyarázatot nem tűr meg. Ma — az első évtized után — ezen folyamatban még csak első fázisában tart ugyan a Társulat, de az „ügylet” gyorsabb menetű lebonyolításának már ma is csak kevés dolog áll útjában. Jól előkészítette ezt a Társulat már 1921-ben példátlan kihívással elkészített új szabályzata, kiépített kormányzata és szervezete.

Dacára az 1920. évi nyilvánvaló példának, amikor a Bukaresti Magyar Betegsegélyző, Temetkezési és Közművelődési Egyesület a SZIKE-ével csaknem egyenlő nagyságú vagyonával minden pretenció nélküli csendességgel akként olvadt be a Társulatba, hogy azon semmit nem változtatott, egy évvel utána a Szent István Király Egyesület szinte megfordítja az eddigi fúziók rendjét: ő olvasztja magába a nála hatvanszorta vagyonosabb Társulatot, saját képére és hasonlatosságára formálja, egy csapásra kezébe veszi csaknem minden vezető tisztségét, pozícióját és minden tevékenységének irányítását.

A nagy körültekintéssel és előrelátással elkészített új társulati alapszabályzat említett irányú céltudatosságában mindenestől iskolapéldája azon rafinált politikának, mely ősidők óta mindig megtalálta a legalkalmasabb módját a regáti magyar élet gúzsbakötésének. Mindenekelőtt törvénytette, hogy „papok felekezeti különbség nélkül tényleges tagnak fel nem vehetők”. Jól megértendő: ezt nem egy szélső radikális vagy kommunista, hanem egy cseppentett nyárspolgári egyesület vette szabályzatába, az a Társulat, amely, mint láttuk, 5 olyan nagyobb egyesület egybeolvadásából kelet-

kezett, melyek közül 4 tisztán református, 1 pedig tisztán katolikus papi alapításból vette eredetét. Nem érthető félre, hogy ezen intézkedés éle az itt kizárólagos hagyományossággal egyetemes magyar munkát végzett református lelkészek ellen irányult s az ő távollétüket céllozta. Hiszen egyrészt a Társulat spiritus rectorai — amint ezt az előzőekben kifejtettük — a fúzió után a regáti romanizáló katolicizmus bár látszólag magyar, de lojálisnak bizonyuló bukaresti papjai lettek, aminthogy ünnepélyes alkalmakkor (mint például díszteremfelavatáskor) máig is ők töltik be a házigazda szerepét, másrészt a katolikus papoknak a cél szempontjából különben is felesleges tényleges tagságát éppen azért kellett szabályzatilag megtiltani, hogy magyar társadalmi tevékenységüknek ne egyházhatósági tilalom lássék útjába állni.

A Társulat gerincévé a segélyegyesület tétetett, melynek „nemi, vallási és nemzeti különbség nélküli tagjai” képezik annak „teljes jogú ténytagjait”. Ezen tagsághoz a tagdíjak pontos fizetésén kívül semmi egyéb ténykedés nem kívántatik. A Társulat minden összetevő egyesületének ősi, tulajdonképpeni célkitűzése, hogy a magyar szellemű művelődés az úgynevezett „műkedvelő” alosztályba degradálódjék. Ilyen alosztály — természetesen — egyáltalán nem működik, néha felkísértő ilyenemű igyekezete mindig zsákutcába kerül, hiszen az alosztállyal a cél csupán az volt, hogy legyen hová felvenni olyan társulati tagságra jelentkező „új magyarokat”, akik — mind reformátusok, mind katolikusok vagy mások — a vezetőség ítélete szerint a Társulat új céljai és mentalitása szempontjából „megbízhatatlanok”. A műkedvelő osztály tagjai ugyanis szavazati joggal nem bírnak, s a Társulat ügyeibe bele nem szólhatnak. Ez az elrendezés önmaga is elég lenne arra, hogy a műkedvelő osztály soha életképessé ne válhassék.

A tagok számára — a szabályzat szerint — a Társu-

lat vagy a vezetőség működésének bármely bírálata kizárás terhe mellett tilos.

A Társulat új szellemét azonban legjobban választmányának az az 1929. évi hivatalos felelete jellemzi, melyet az országos magyar diáksegélyző akció által fenntartott, tehát minden felekezeti jelleg nélküli Bukaresti Magyar Diákothton támogatása iránti kérelemre adott. A Diákothton rendszeres támogatását ugyanis a választmány azon írásban is kiadott indoklással tagadta meg, hogy „tagjai sorában minden nemzetiségű és vallású egyének vannak, s ha az egyiket támogatja, a másik is jogosan követelheti azt”. Mi más ez, ha nem a Társulat magyar jellegének és magyar célúságának a megtagadása?! Íme idejutott a magyar szabadságharc száműzöttjeinek alapítása, Koós Ferenc és — ha tetszik — Bálinth János indítása! Az a Társulat, mely a múltban minden bukaresti magyar intézménynek és vállalkozásnak a legerősebb támasza volt. Az a Társulat, mely Koós Ferenc elnöksége alatt közgyűlési határozattal akarta vállalni egy bukaresti magyar iskola teljes fenntartását, s csak akkori erőtlenségén múlt, hogy teljesítését elhalasztotta. Az a Társulat, melynek törtetlen és megalkuvás nélküli magyar szelleméről történelmének annyi ragyogó fejezete tesz bizonyosságot. És végül az a Társulat, amely múltjánál, tradíciójánál és háromnegyed évszázadon át összegyűlt, utolsó banniig magyar verejtékből és imádságból eredt hatalmas vagyónánál fogva egyedül lett volna hivatott, alkalmas és képes arra, hogy a regáti magyarság egyetemének kulturális akadémiájává és nemzettársadalmi szervezetének gyűjtőpontjává váljék, mostanra egy gonosz és ellenséges hittétel által saját népe elleni kicsinyes gyanakvásokba beleheccelt, szűk körű társaság fraternizáló alakulatává változott, egy olyan teljhatalmú inténdáns kezelésében, akinek a Társulat kenyerén felserdült legényfia már nem beszél magyarul.

Egy évtizeden keresztül hiábavalónak és sikertelen-

nek bizonyult minden becsületes magyar szándék, mely akár csendes munkával és alázatos igyekezettel, akár nekikeseredett szenvedélyességgel változtatni akart ezen a szellemen, és magyar életet, új ifjú munkát akart indítani a Társulat öreg megszentelt falai között népe megújulása és megtartása érdekében.

Nem igaz, hogy a Társulatot ilyen változtatásra bármi külső ok kényszerítette volna, hiszen akkor az országban egyetlen magyar egyesület sem maradhatott volna meg. Nem igaz, hogy a Társulat érdeke követelte volna meg akár az újonnan idejött magyarok távol tartását, akár azt, hogy a titokban őrzött tagnévjegyzékben a nem magyar tagok száma ellenőrizhetetlen mértékben megszapordjék. Hiszen a fővárosi román lakosság sokkal emberségesebb és igazságosabb érzületű annál, hogysen ezen egyetlen társulatot elkívánta volna tőlünk, magyaroktól, mikor számára száz meg száz más egyesület ajtaja nyitva áll; csak a meghunyászkodó magyar pipogyaság kívánta, hogy minden „megbízható nașu” bekapacitálható legyen a társulati tagságba.

Az igaz Isten látja és tudja, hogy nem másnak: nekünk fáj legjobban ez az önmarcangoló látás és szólás. Nem személyeskedő gáncsokkodás, nem sértődöttség és nem vádaskodó rosszakarát bír most megszólalásra, hanem a fájdalom, a népünk ügyéért és jövődjéért tusakodó szeretet és mindenekelőtt a kötelességünk a mi annyiszor kijátszott magyar református népünk tanítására, hogy végre lásson, okuljon és ne örökké csak másnak, hanem kissé önmagáért is dolgozzék.

Az 1920. év után a Regátba nagy tömegekben áttelepülő s nagyobb részben Bukarestben elhelyezkedő magyarság a társadalmi asszimilációtól egyelőre idegenkedő része egyre kínzóbban, és általánosabban kezdte itt otthontalanul érezni magát. Az őt társadalmilag befogadni hivatott Társulat előzőkben ismertett deformálódása miatt itteni magyarságunknak más

társadalmi elrendeződési lehetőségek után kellett néznie. Ez vezetett időrendben leghamarabb a református egyháztársadalmi egyesületek megalakulására, melyeknek száma máig tízre szaporodott. Neveiket s munkakörüket vázlatosan a 134. oldalon érintettük,³⁷ tevékenységük tüzetesebb ismertetését — hogy dicsekedésnek ne lássék — mellőzzük. Sok, tájékozatlanságból fakadó szemrehányás végett szükséges azonban felőlük egyet s mást elmondanunk.

Az egész bukaresti magyarság társadalmasítására az egyházi egyesületek természetesen nem bizonyulhattak elégségesnek. Ezen egyesületek feletti patronátus ugyanis az egyházra nézve teljes és minden vonatkozású felelősséget jelentett mind az egyházi felőbb, mind az állami hatóságok előtt. Ez pedig minden törvényes rendelkezés értelmében elengedhetetlenül megkövetelte, hogy az egyházi egyesületek felelős vezetői az egyházközség fegyelmi hatósága alá tartozó egyénekből álljanak, s hogy az egyesületek szervezeti szabályzatai ennek szem előtt tartásával készüljenek. Ennek világos és gyanakvásmentes belátására bizony csak nehezen található jóindulatú és jogi megkülönböztetésekre képes értelmességre van szükség. Így azonban ezeknek az egyesületeknek a legtágabb autonómiája, szerzeményeinek a leginkább altruisztikus jótékonykodó szétosztása s a bennük folyó legtestvériesebb élet sem tudta az idegen vallásúakkal feledtetni, hogy a szabályzatok őket másodrendű tagokként különböztetik meg. Márpedig a mi magyarjaink, ha nem is akarnak éppen mind egyesületi elnökökké lenni, de azt, hogy ne is lehessenek, csak igen kevesen bírják ki. Nagyobb baj volt ennél az egyesületek foglalkoztatásának terhe, amihez ember, idő, helyiség és alkalmatlanság soha sincs elég. Az egyesületek tagjainak szerepeltetése, ha nehezen is még ment volna, de éppenséggel „folyton táncoló ekleziává” átváltoznunk mégolyan nagy magyar érdekből sem volt lehetséges. Aztán meg

megy a jótékonyság, a dal, az olvasás, csendes foglalkozások, önképzés, műkedvelés s a kulturálódás sok-sok ága, de igen-igen sok testvérünk számára a mindennekelőtt való lényeg: a tánc és az ital, az ördög eme maszlajjai voltak. Hozzájárult ehhez még az úgynevezett „szabad (mindentől, az értelemtől is szabad) gondolkodó” atyafiak „istenborzalma”, mely miatt csak keserve- sen bírták az egyház közellétét. Nemkülönben olyan úrfélék, akiknek „már mégiscsak sok” az egyházi egyesületek demokráciája.

Mindezek folytán egyházi egyesületeink egész sorát emanálták magukból az egyháztól független, egyetemes magyar egyesületecskéknél, amelyek — s erről már igazán nem tehetünk — olyan hamar agyontáncolták magukat, mint a szabad röptű tiszavirág. Ezek azon alkalmi és (báli) szezonegyüttesek, melyek felől már szólottunk.

Mindazonáltal kialakult két állandóbb tömörülési bázis is, egyik a szocialista magyar munkásság, másik a — mondjuk — radikális magyar intellektuelek számára.

Az első csoport misztikus kinyomozhatatlansággal és figyelemmel kísérhetetlenül gyors és sokféle átváltásban, egyszer egységesen, máskor a baloldali árnyalatoknak megfelelően különváltan, olykor szakmák szerint (grafikusok stb.), olykor vidékenként (bánátiak stb.) tagolódva, a szakszervezetek mellett, majd a szociáldemokrata vagy a nemzeti szocialista pártok magyar kulturális alosztályaiként stb., stb. tűnnek fel és adnak életjelt magukról. Néha egész komoly, könyvtárral, szabadegyetemmel, sőt hetilappal berendezett egyesületi formában, többször csak egy összeverődött vigalmi bizottság alakjában találkozunk velük. Legbiztosabb ismérvük és kapcsuk egyház- és polgári társadalom-ellenességük negatívuma. A magyar szociáldemokrata nevelés és komolyan nemzetközi mentalitás számára itt a Regátban a legszélsőbb baloldal is kibír-

hatatlanul át meg át van itatva sovén román nemzeti jelentésekkel, melyek az internacionális máz alól minden politikai s gazdasági rákoppantásra lépten-nyomon kiütköznek. Ez magyarázza a mi idesoródott, internacionalitásuk nemességében magas szintet képviselő, más fajtájúaknál összehasonlíthatatlanul iskolázottabb és intelligensebb magyar szocialista testvéreink keserűen elégedetlen, lázadó és szervezet után kapkodó életét, kultúrsumját és igazi emberiség utáni vágyuk vergődő árvaságát. Mindazáltal akármi-lyen szervezetbe is „keverednek”, amit itt ilyen csoportbeli testvéreink tesznek, azt, ha akarnák, sem tudnák másképpen, mint magyarul tenni. Kulturális működésük magyar értéke ezért kétségbevonhatatlan.

Ezzel szemben a bukaresti — egyháztól elkülönülő — intelligencia útja egyenesen tragikomikus. Mocorgott bennük is valami úri magyar nemzeti kultúrakarrás, csakhogy abból a fajtából való, mely ingyen vagy csak igen olcsó pénzért szokott kiváncskozni a szubvenciók magyarból. Tíz év alatt megindult vagy hatszor egy bukaresti magyar kaszinó alapítását célzó mozgalom, el is jutott mindannyiszor odáig, hogy most aztán pénz kellenék helyiségre, berendezésre. Aztán mind megfeneklett az ős római kérdésen, hogy „de miből?!” Megismétlődött, mint már annyszor és annyi helyt a hosszúra nyúlt magyar haldoklásban: „életünket és vérünket”, de pénzt, „aztat” nem adhatunk.

Leghamarább a magyar zsidók unták meg a mókát, s miután a keresztyénekkal nem lehetett semmire sem jutni, megalakították az Erdélyi Zsidók Otthonát 1928-ban. Ezen jótékonsági, kulturális és főként társadalmi (azaz szórakozási) egyesületbe aztán a mi fogalmaink szerint „ömlött a pénz”. Összejöveleleit a Társulat vendéglőjének (Amiciția) különtermében tartotta. Baj csak a másik végletbe terelődése lett, tudniillik a szélső (nemzeti és vallási alapon álló) cionisták kezdtek benne felülkerekedni. Miután pedig ez az erdélyi érzésű és

míveltségű zsidóknak sok volt a jóból, pár hónap múltán robbantották az újonnan alakult kaszinót. Ez vezetett aztán egyrészt az Erdélyi Zsidók Imaegyesületének s egyháztársadalmi egyesületeinek megalakulására — amint tanulmányunk 167–170. oldalán elmondottuk —, másrészt pedig az úgynevezett Fax Klub megszületéséhez 1928-ban.

Ennek az egyesületnek a neve — alapszabályzata szerint — „románul: Cercul Pax, magyarul: Pax Társaskör, németül: Verein Pax”. Célja: „a tagjai közötti társadalmi kötelek megerősítése, a kulturális és szociális élet ápolása és fejlesztése, valamint jótékonyság gyakorlása”. Tagja lehet „bárki, nemre, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül”, aki feddhetetlen előéletű s „megfelelő társadalmi pozícióval bír”, s akit a tagfelvevő bizottság egyhangú határozattal a tagok közé felvesz. A társaskör helyiségeiben „vallási, politikai és nemzetiségi kérdések nem tárgyalhatók”.

A társaskör a legkényesebb igényeket is kielégítő abszolút kényelemmel berendezett, a főváros központi részében fekvő tágas helyiségeivel valóban azt a benyomást kelti, hogy a bukaresti magyar intellektuelek társadalmi szervezetét és tömörítésének problémáját tökéletesen megoldotta. Jótékonysági, kulturális és vigalmi bizottságai által irányított tevékenységeinek tartalma és szintje úgyszólván semmi kívánnivalót hátra nem hagy. Mint szórakozási hely tökéletes és kívánatos.

Csak egy súlyos baj van ezzel a társaskörrel. Nevezetesen az, hogy bár igazán erre lenne hivatva, ténylegesen és a valóságban nem képezi a bukaresti magyarság egyik előkelő nemzettársadalmi szervezetét, sőt nem is akar azzá lenni. Szabályzatában még sejtető utalás sincs arra, hogy az egyesület jellege magyar volna, még a „magyar” szó sem fordul elő benne, csak a „román” és „német” szavakkal egyszerre és egyszer. Visszautasította válaszmánya határozatával azt a fel-

kérést is, hogy az iskoláért indított társadalmi akcióban részt vegyen. A nemzeti gondolatot kényelmes önkényességgel a nemzetiségi kérdés politikai jelentésű fogalmi körébe erőszakolta, s ezzel együtt ki is rekesztette falai közül.

Nem az évi 2400 lejes tagdíj — mely nélkül Bukarestben hasonló nivójú egyesületet fenntartani nem lehet —, nem zsidó eredete, ami önmagában csak ostoba ember számára lehet akadály, nem zsidó többségű tagjai s vezetősége — hiszen ez az alapszabály szerint nem intézményes, csak esetleges s így indifferens jelenség —, hanem ez a megbúvó opportunitás csukja be a társaskör ajtaját minden úr és magyar előtt. Szórakozás végett magyar lehet, de szívből való híve soha, senki, akinél a magyar nemzeti gondolat nem csak lelki imponderabilia, nyelvi tehetetlenség, neveltetési tévedés, születési pech vagy törvénytelen, titkos, dugdosni való szerető, hanem örök hűségre, elkötelező, keresztelés, vér és könny által drága hitvallás.

De a társaskör ezzel leszámolni látszott akkor, amikor röviddel ezelőtt úgy erősítette meg fenntartási alapjait, hogy befogadta a bukovinai osztrák kultúrájú zsidóságot, s számára külön szekciót létesített.

Tagadhatatlan és minden elismerésre méltó, hogy a társaskör, ha nem is megfogalmazott céljaként, de falai között és munkájában ténylegesen a magyar nyelvi kultúra művelője, s hogy evégre otthont teremtett azok számára, akik nélkül itt szétszóródásnak és gyorsabb asszimilációnak lennének kitéve. Az is kétségtelen, hogy pénzéért ki-ki úgy szórakozik, amint neki tetszik, s a társaskör a főváros által kínálnál tisztább és nemesebb szórakozási lehetőséget teremtett tagjai számára. Nem is az illetéktelen beleszólás vagy a szeretet nélküli ítéletés arroganciája vezetett bennünket abban, amit elmondottunk felőle, hanem a regáti magyar nemzettársadalom tárgyilagos szervezeti és életlehetőségi vizsgálatának feladata.

Tanulmányunk a regáti magyarság szervezeteiben folyó életét vázoló fejezetének végére érkeztünk. A társadalmi egyesületi szervezetekről szóló rész csak látzólag hiányos, mert a mellőzött mozzanatok jelentőség nélküliek. Megemlíthetők volnának a Bukaresti Magyar Népkör, a Bukaresti Magyar Közművelődési Egyesület, az Állandó Bukaresti Magyar Színház és az emellett megindult Színpartoló Mozgalom, de ez már mind a múlté, 4–5 évvel ezelőtt alakultak, s 2–3 évvel ezelőtt maradandó eredmények és folytatás nélkül meg is szűntek. Az újonnan betelepült magyarság lelkes, jóakarató — olykor üzleti elképzelésekre épülő —, de megalapozás, körültekintés és hozzáértés nélküli, sikertelen próbálkozásai voltak. Kritikájukra nem érdemes időt vesztegetni, mert bukásuk tanulsága már megszületésükkor kézenfekvő volt.

Az egyházi szervezetekről szóló részek megírása után, tehát az 1933. év alatt történt a bukaresti magyar unitáriusoknak és lutheránusoknak a református egyházból való kiválása és önálló egyházközségekkel alakulása. Ez a mozzanat annyira friss és folyamatban levő, hogy biztos ismertetéséhez ma még sem alapot, sem távlatot nem nyújt, ezért majd később térünk rá vissza.

A teljesség kedvéért ki kell azonban térnünk néhány olyan jelenségre és mozzanatra, melyek részét képezik a regáti s elsősorban a bukaresti magyarság nemzetársadalmi megszervezésére irányuló törekvéseknek, ezek a hírlapirodalom, a gazdasági szervezetek alapítását célzó kísérletek és a politikai szervezetek élete.

A magyar hírlapkulturának az új (1919 utáni) korszakban televény talajává vált a bukaresti magyar élet kialakulatlansága, az itteni magyarság óriásinak hirdetett száma és a szélesen felkínálkozó fővárosi lehetőségek világa. Tizennégy év alatt 20–25, nagyon különböző értékű és célú magyar nyelvű napi-, heti-, havilap és folyóirat indult meg Bukarestben. Külön tanul-

mányba kíváncznék ezeknek ismertetése, minden motívumuk és egész sorsuk részletezése és elemzése. Egy beteg nemzet beteg társadalmának ezernyi átok verte, paraziták által holtra rágott testének kórtörténetét írhatná belőlük e kor historikusa. Egy napig, egy hónapig vagy egy-két évig élt lapocskák, melyek a nemzetmentési programadás émelyítő beköszöntőivel bontottak zászlót, aztán szétpuffantak, mint egy mérges pöfeteg, halált vetve, halált aratva, keserűséget és kiábrándulást hagyva maguk után, szétszaggatva egy amúgy is szétriadt nép önbizalmának utolsó foszlányait is. Jó, hogy már többet aligha árthatnak, mert itt jó ideig a kutya sem kíván világi magyar újságot. Hiszen voltak közöttük, amelyek becsületes magyar szándékból eredtek, különösen azok, melyeknek igénye nem is terjedt túl Bukarest magyar társadalmán. Ezek tragikumuk az a magyar félműveltség lett, mely a deklarált tisztességes szándék ellenében előlegként azonnal szolgálatkész bizalmat és diktátori hatalmat igényel. Ennek balsikerében aztán addig csipkedtek és csapkodtak jobbra-balra, míg agyonmérgelelődték magukat, és egészen vicinális, műkedvelős, lapos nivótlanságban üresedtek ki a világból. A jobbik eset volt, amikor egy-egy kultúr-egyesületcskével támogatták egymást, amíg éltek. Mert olyan eset is volt egypár, amikor egy-egy bukaresti magyar lap egyetlenegy sajtóveteránt volt hivatva abrakolni, vagy hárman-négyen képezték a lap megett álló tömeget. Csak jubileumi számokat adtak ki valamely közéleti nagyság vagy esemény tiszteletére és kontójára. Aztán négy-öt lappéldány prezentáltatott a jubilánsoknak, a többi pedig ott maradt a nyomdában mindmáig — kifizetetlenül. A kormányválság első erősebb szele, még inkább a választások kirírása feltétlenül magyar lapalapítást szül. Ilyenkor jelszó, hogy „százezer magyar van Bukarestben”, akiknek eladó vokasai dagasztják az új lap, illetve annak kiadói vitorláját. Az új magyar politikai pártok és szakadárságok

is itt, a kormánysszubszeneciók tövén, egy új bukaresti magyar lap bölcsőjében látják meg a parlamenteri konjunktúra napvilágát. Minél „komolyabb” volt itt eddig egy-egy lapvállalkozás, annál biztosabb veszedelmeket rejtegetett a felébresztett bizalom bátorságában felszedett hirdetési és előfizetési díjak miatt, melyeket a hamarosan sürgössé vált likvidálás lázában elfelejtettek visszafizetni. Látunk olyan lapot is, melynek egyetlen száma azért jelent meg, hogy kivégezen egy konkurenst stb., stb. Még a legkomolyabbak és legszívósabbak a munkáslapok, melyek itt is céltudatosan törekednek az osztályharc öntudatosítására, magyar népünk proletarizálására, nemzeti öntudata utolsó nyomainak eltüntetésére. De ki bírná felsorolni mindazt, amit elbír az újságpapír és eltúr a mi magyarságunk.

Eddigi világi lapjaink magyar kulturális és társadalmosszervezési missziója tehát igen kétes értékű volt. A három magyar protestáns egyház számára feleslegessé is váltak, mert ezek saját lapjaikkal a helyi sajtófeladataikat meg fogják tudni oldani.

A gazdasági célú, kisipari, kereskedelmi vagy szövetszeti jellegű magyar alapítások eddig megállapítható törvényszerűsége a következő: az ilyen szervezetek magyar lelkesedéssel, magyar munkával és szűkös kis magyar pénzcsékkkel sikeresen indíthatók meg. Magyarok is maradnak mindaddig, amíg küszködnek a kezdet nehézségeivel. Ha a vállalkozás megbukik, úgy a botrány, a kár és a szégyen egész biztosan a magyarságé marad. Ha azonban megerősödik, úgy minél nagyobbá válik sikere, annál biztosabban és teljesebben túlnő, azaz kívül kerül a magyar gazdasági érdekek körén. Az üzleti utilitás annyira kecsgetető elvévé hatalmasodik, hogy szükségképpen el kell adnia magát, el kell árulnia magyar céljait, mert hiszen magyar tőke még nem termett errefelé.

Mindnél tragikusabb azonban a regáti magyarság politikai élete. A politika magyar fogalma a materiális

értelemben vett egzisztenciális érdekekkel azonos mind a mai napig. Miután pedig ilyen egzisztenciális jelentősége a tömegekre nézve itt a Regátban egyetlen eddig megvalósult magyar politikának nincs, ennél fogva regáti magyar politika sem születhetett meg. A politika egyesekre nézve haszon jelentéssel bírhatott, ezért vannak itt olyanok, akik magyarul politizálnak. Tévedések elkerülése végett megállapíthatjuk, hogy nincs itt abban senkinek sem öröme, haszna, elégtétele vagy igazolása, hogy az Országos Magyar Párt bukaresti és ploiești-i városi és provinciális regáti tagozatai csak a legszánalmasabb névleges életet élnek, minden súly és tartalom nélkül. Azért nincs, mert más eredmény bármely más pártra nézve is elképzelhetetlen lett volna. Az állami hivatalnok, a magánvállalatok tisztviselője és más alkalmazottja, a nagyiparos és nagykereskedő itt semmi néven nevezhető magyar politikára nem kapható. A munkásság számára a politikának nemzeti tartalma nincs, ezért mi sem tarthatja vissza az idegen munkáspártokba való betagozódástól. A polgári, különösen a régi regáti magyar polgári elem egész életének minden vonatkozású — többször említett — dualitása politikai viszonyulásaiban a legszembeötlőbb. A Magyar Párt bukaresti tagozatának intézőbizottsági tagjai ugyanis kevés kivétellel suttyomban egy-egy román pártnak is aktív tagja. Ez mindent megmagyaráz. A szívük ide, az eszük azonban oda viszi őket, a jellemnek pedig a köztudat szerint nincs köze a politikához. Pártpolitikai szempontból egyetlen komolyan tekintetbe jöhető réteg az újabban betelepült közép (iparos) osztály volna, akik között azonban csak ritkán akad olyan, akinek választói jogosultsága (igazolványa) van. Ezért volna itt kockázatos például magyar választói listával fellépni.

Itt két megoldási lehetőség látszik. Az egyik: a magyarság erős gazdasági megszervezésével oda vinni az ügyet, hogy magyarnak lenni hasznot jelentsen, mert

ebben az esetben lehet magyar politika. A baj csak az, hogy — legalábbis itt a Regátban — románná válni mindig még több haszonnal kecsegtetett, ezért a gazdasági feltételek megjavítása itt sohasem tudhatja a magyar politikát alátámasztani. A másik megoldás az, hogy elképzelhető, sőt valóságosan van más egzisztenciális magyar politika is. Ez akkor és ott születik meg, ahol az egzisztenciális érdek anyagi vonatkozások felett uralkodó lelki jelentése döntő súlyra jut. Ez esetben életem mindig csak magyar politikájú lehet, még akkor is, ha ez anyagilag kárt jelent reám nézve. Ez azonban egyrészt magyar politikánk tartalmának revízióját, másrészt népünk egész lelki habitusának olyan átértékelését feltételezi, amire csak a vallásos hit által újjászületett nemzeti érzés és gondolat ereje lehet képes.